

HRVATSKI TJEDNIK

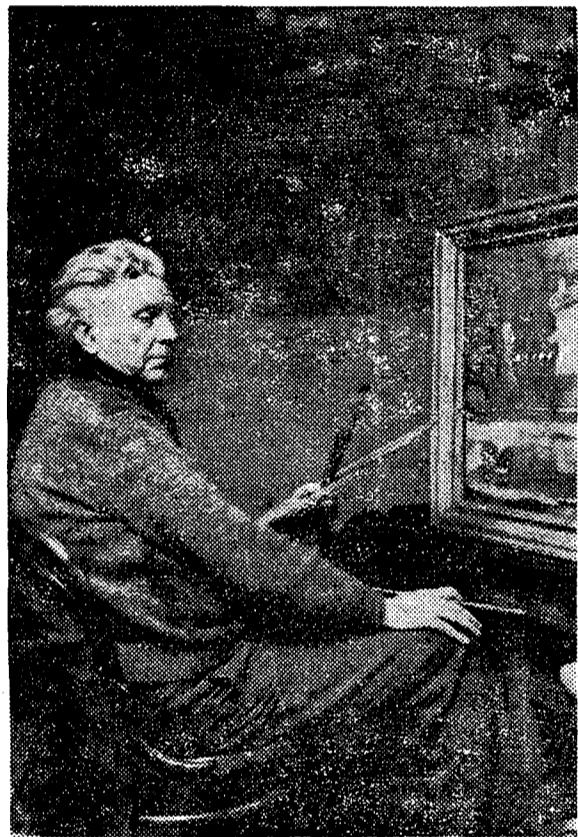
novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
16. srpnja 1971.
godina I
broj 14
cijena 2 dinara

PICTOR VIATOR

U spomen Zlatku Šulentiću
1893–1971.

Kad vječiti putnik krene put vječnosti pričini se da se zabilo ono za što se cijelog života pripremao: da ode i da ostane, u isti mah. Jer ako je putovati isto što i odilazi iz doma ili domovine — kako onda nazvati ustrajne povratke što odasvud vode u jedno?

Pravi putnik nije bjegunac: on skuplja a ne ostavlja; na širokome poplatu prah je svih strana i putova a najdonja je i najgornja domaća, hrvatska glina.

»Želja za putovanjem — ustvrdit će Matoš — nedoljiv nagon za avanturom, pustolovinom, poznavanjem tudihi običaja i tudihi ljudi je najbolji dokaz za energiju rase i čovjeka (...) Što učini Englesku velikom, ako ne pustolovna želja za vječnim putovanjem? Izgubljeni, na pusti otok bačeni putnik Robinson Crusoe je tip anglosaksonske pustolovne i putničke energije, koji damas vlada Afrikom, Australijom, polovicom Amerike i morima našeg globusa.«

I u Zlatku je Šulentića (što poteče od »prastare i žilave rase«) bilo te želje i toga nagona; strasti osvajanja što se metaforički kazuje strašću učenja; proširivanja poznatog, posvajanja (imaginativnog a ne tvarnog — ta nismo Matoševi Englezil!); sublimirane pustolovine koja nam ne da otok ni podanike, zemaljska dobra, nego vlast nad sobom. Putnik koji ne putuje zato da bi svijetu pokazao svoje tužno ili zabrinuto lice osvajač je koji mora podnijeti prizore neprispodobive ljepote i kalne rugobe kao običnost svakodnevice, koji muževnim mirom promatra radanje života i rad smrti, ne pokrivajući oči:

Jedne večeri na maloj stanicu borba na noževu. Krv teće potocima! Mogu da je podnosim u ovome kraju osvete i ubistava.*

Uzbudljiv je slikopis u kojemu udarci brazilske machete potiru siluete burmanskih plesača, a teški vonjevi, loj i isplijevci Madrasa prizivaju u pamet, za olakšanje, blagotvorni disaj ličke crnogorice; slikopisa u kojemu se muljavi, praiskonski Nil valja preko uzarenog, plamtećeg, španjolskog neboskiona; uzbudljiv utoliko više što sa tih putovanja Zlatko Šulentić ne donosi paunovo perje — indijanske šare i afričanske slikovnice — nego spoznaju da pod svakim stablom, na svakoj obali čovjek može autentično opstati.

Tako se, odlazeći, ostaje.

Obilaženje svijetom vrijedno je kao ocjenjivanje suprotnosti, katkada i onih koje nam se čine sićušne i nevažne, kao ustanovljavanje pozitivnih vrednota — ukoliko ih ispravno uočavamo — pa ako nakon puta otkrivamo da je nešto bolje u našoj zemlji, u našem narodu i našoj sredini, put nam je dvostruku dobit.

Poplat je putnika paleta slikara: puna pritajenih vatara — modrine libanonskog neba, prašumske mrkozeleni Brazila, ljubičaste tmuse večernje Sicilije — što ih smiruje i gasi trajna i duboka zemljana podloga, čedni prah ognjišta kojemu se vraća.

* Masnim slovima je otisnut Šulentićev tekst.

Da me tko zapita, gdje bih najradnije slikao, odgovorio bih: u Lici ili Turopolju.

Roden 16. ožujka 1893, u Glini, Zlatko je Šulentić derao klupe u Zagrebu, Petrinji i Karlovcu. Već 1910, momčić crta akt na zagrebačkoj Privremenoj višoj školi za umjetnost i umjetni obrt; 1911/1914. studira u Münchenu i vidjeti ga je s Ljubom Babićem, Cvjetanom Jobom (bratom Ignjata) i drugim našincima. U međuvremenu se — 1913 — zalijeće u Pariz i krijeći više djelima prošlosti nego slikama suvremenika.

Od 1916, s prvom izložbom »Hrvatskog proljetnog salona«, napušta anonimnost dojučerašnjega školarca; od toga se doba nižu izložbe, u nas i na strani, ali počinje i borba za opstanak, tridesetgodišnji rat (1917—1947) što će mu, kraj svih ljepota pedagoško-ga zvanja, odnijeti u nepovrat mnoge i mnoge dane, izbijajući mu kist iz ruke.

Već i najstarije sačuvane Šulentićeve slike (»Kasnja jesen«, 1913) govore da je na djelu slikar sinteze kojemu je likovna činjenica važnija od zakutnih realija motiva. Ta jedra sumarnost, koju će ne samo uzdržati do zadnjih svojih trenutaka nego i neprestance usavršavati, svjedoči o dvjema bitnim sačuvnicama njegova karatera: o inteligenciji koja, svjesna postojanja (slikovne realnosti, život slikarstva) ne traži u sjeni imitiranih pojedinosti, i o elementarnosti koja teži sintaksi počeljā.

Taj napor kondenzacije nije isčezavao ni onda kad su ga trenutna nagnuća vodila onom našem portretnom »ekspresionizmu« koji je, pod općim dojmom Jugend-Stila i posebnim utjecajem Egonu Schielea i Oskara Kokoschke, pokazivao neskriveno psihanalitičke pretenzije (»Portret dra Stjepana Pelca«, 1917).

Dosegnuvši već 1930 (»Place du Tertre«) lapidarnost i tešku jednostavnost izraza što resi samo klasična djela, on će, u godinama što slijede dati gdjekad oduša emociji. Tako će, za ratnih dana, Šulentićev slikarstvo postajati intimnije, bilježeci »ugodaja«, popuštajući lirizmu. To je značilo otkrivati svjetlost, uvoditi mrlju gdje je gospodarila ploha.

Iz poratnih je iskušenja njegovo djelo izronilo osnaženo sjedinjujući, suvereno i dojmljivo, atribute razlike: klasični red s »impresionističkom« atmosferom.

U posljednjem je desetljeću, a možda je bolje reći: u posljednjih petnaestak godina, sinteza kojoj se posvetio prestala biti naporom: težnja je ustupila mjesto spontanosti. Slikar slikâ postaje, da se izrazim Tartaglinim idiomom, slikar slikarstva.

Završio je, — da li sluteći kraj? — knjigom putopisa. Zapečatljivi pute koricama, začljučivši dojmove slikara sišao je za obzor života ali ne i sa obzora živih.

Ljudi, krajevi, beskraj.

GRGO GAMULIN

Dogovor o metodi

str. 3

Razgovor sa Simom Đodanom

str. 6

SLAVLJE U ĐAKOVU

str. 9

TKO ZASTUPA INTERESE HRVATSKIH ARHITEKATA

str. 16

ISTRAGA O NESRECI »GENEX-ova« ZRAKOPLOVA NA KRKU

str. 4-5

DOGовор O МЕТОДИ

ОЧЕКУЈЕМО ОДГОВОР О МНОГИМ ПОЈЕДИНОСТИМА...

Na kraju jednog razdoblja, relativno burnoga i plodnoga, a neposredno pred ljetnim odmorom, nije moguće ne sjetiti se naslova i teme što smo je svojedobno razmatrali: **mir u zavičaju**. — Što je to? Zacijselo, to nije opći i vječni sporazum o svemu koji bi ostvario mirovanje, slično smrti; niti su to posluh i stega, tuđi našem svijetu i, zapravo, svim narodima u našem prostoru. Ali mora da postoji i u našim mogućnostima neko stanje smirenja i očekivanja, i nade koja polazi od povjerenja u vrijednosti naše sredine, i u djelotvornosti temeljne ljudske solidarnosti. Mora da postoji dodir ideja koji nije samo intelektualna igra i ravnoteža na razapetoj žici nego moralni **sporazum o metodi**, dogovor o ponašanju. Mir u zavičaju — to nisu nade koje su se ispunile, nego koje se ispunjavaju; to je kretanje racionalnosti prema višem stupnju smisla. Mi svi odavna znamo da naša povijest taj smisao tek podiže i gradi. Ali kako, kojim sve putovima, krivudavima i strmima?

Lome se načela i mehanizmi

Mi smo već i politički pojam stvorili: samoupravni dogovor, mehanizam načela samoupravnosti, koji već protječe našom svakidašnjicom. Ali gle! — u generalnim potezima, u velikim pitanjima, lome se i načela i njihovi mehanizmi, i kad ne bismo stajali pred »raspustom« i dubokim povredama naše omladine pune nada, a sveučilištaraca posebno, i pred nesporazumima, čini se — posve nepotrebnima, tada bismo mogli počekati do jeseni: da se u međuvremenu razjasne situacije i — odmore živci. Ali naši mladi ljudi odlaze već ovih dana na kamenjar svoj ili u nizinska sela Slavonije. Bilo bi dobro da ponesu u sebi neoštećenu nadu u mogućnost temeljitijeg sporazuma, tako velikog da će biti otvoren pogreškama. Preuzimam ovdje misao Vlade Gotovca: »Savršeno je samo san čovjekove patnje, ili ludost njegove oholosti« — iz njegova uvodnika »Mjerila obnove«. U tutnjavi sumnjičenja i kleveta, to zacijselo nije poziv na rezignaciju, nego na ustrajnost »časnih namjera«. Zaista, »mi ne

очекujemo čudo» (V. G.), kao što ga nismo očekivali ni prije reforme ili ustavnih amandmana, ali **очекujemo dogovor o mnogim pojedinostima**, upravo u okviru demokratskog ponašanja koje je naš socijalizam zasnovao u toku svog uspona; zasnovao ga je institucijama i podnebljem slobode.

Pravila ponašanja

Kulturni je život u tom podneblju razvio u Hrvatskoj moćne snage iz mnogih dubokih korijena — i tu je demokratski socijalizam ispunio »stvarne interese« ovog naroda, i drugih oko nas. A čini se, ti ispunjeni interesi i mnoge zadovoljene težnje (u »visokoj kulturi«, ali, na žalost, ne i u masovnim medijima) u posljednjoj podlozi ipak počivaju na samoupravnom duhu dogovora i sporazuma. Između nas samih, između časopisa i ustanova, stvaraju se i postoje već civilna (recimo) pravila ponašanja i prešutni sporazum o dopuštenom i o nedopuštenom, o nužnosti i o upotrebi argumenata, — i o tome je, zapravo, riječ u ovim recima, ili među njima. Što viša bude kulturna razina, taj će se osjećaj za »civilitet« učvrstiti još više, a neće to biti samo pitanje ukusa ili kineskog takta, pa ni kršćanska spremnost na praštanje, nego jednostavna i djelotvorna spoznaja da savršenstva nema, pogotovo ne u ovim napetim trenucima, i da su mnoge pogreške i srdžbe, pa i ono sporadično slamanje načela i njihovih mehanizama, uvjetovani i napetošću i umorom. Mladi naraštaji, koji često u dvojbici sa čuđenjem gledaju ove naše zajedničke poraze, ne znaju na žalost, i **nisu dužni da znaju**, mnoge »nijanse« i okolnosti; oni opažaju fenomene, a ne njihove neposredne uzroke. Njima možemo ipak prenijeti uvjerenje da u težnji za dogovorom kulturni radnici neće odustati, da će, unutar velike vizije ljudske jednakosti i bratstva, ustrajati na stvarnim interesima, u »sitnom radu«, kao i u velikim pitanjima sinteze (socijalnoga i nacionalnoga, da kažemo riječnikom današnjice). Tuda oprimljike ide put prema **Hrvatskoj na ljevici**, premda ga to još ne određuje, kao što i ovaj pojam sâm (pojam ljevice) naša društvena empirija uvijek nanovo sve konkretnije i sve naprednije određuje; i veže ga — što je temeljno i bitno u suvremenom shvaćanju socijalizma — **uz pojam i određenje puta**, tj. metode političkog djelovanja i načina društvenog ponašanja. **Ako ljeputa i značaj cilja nisu uključeni u sredstva, i ako ova nisu sukladna veličini cilja, ni po kakvom trnju nećemo doći do zvijezda.**

Unutrašnja neophodnost života

Kulturni radnici, književnici i znanstvenici s raznih područja mogu svoju solidarnost u

obnovi i preporodu zacijelo očitovati na mnogo načina, riječju i djelom, ali ako nam je nešto moguće i prikladno u ovom trenutku, to je upravo mir što bi ga trebalo razastrijeti iznad nas; mir koji ne isključuje razliku u shvaćanju, ali koji će ipak ostvariti razgovore i dogovore. Nije to puko nadanje ili vjerovanje; to je **unutrašnja neophodnost modernog života**, a na nekim velikim područjima već i realnost naše svakidašnjice. Danas je već teško, u psihološkom i moralnom smislu, skliznuti s takva puta. Nije moguće zamisliti da netko od nas danas pride sumarnim i sumornim generalizacijama, pogotovo ne bez prethodne analize i induktivne argumentacije. Nije moguće, na primjer, reći da ima i takvih koji za svoje nepoštene poslove upotrebljavaju »Društvo književnika« ili SSRN, ili barem to **nije efikasno**, a za Društvo književnika, SSRN i ostale dične ustanove **uvredljivo je**; nije efikasno, niti je u društvenom ili uopće metodološkom smislu dopustivo reći tim ljudima da su nepošteni, izdajnički raspolaženi i slično. Efikasno i metodološki dopustivo u »svremenim odnosima« jest samo jedno: **ukazati na poziciju i na djelo**, analizirati ga u njegovim efektima — možda — motivacijama, i tako ga obezvrijediti. Poznato nam je svima: to se radi jednostavnim postupcima koje smo u logici učili, i sve to nije uopće teško. Pod uvjetnom pretpostavkom, naravno: da raspolažemo potrebnim podacima; i tako je u kulturi, u privredi, u politici..., a uvijek s jednim preduvjetom tog uvjeta: da se ti podaci ne taje i ne sakrivaju.

Teško da ima drugog načina kojim bismo mogli postići povjerenje između ljudi i između »sektora« koji nas još dijele i razdiru; pa tako i načina kojim bismo mogli postići ovo smirenje koje nam je potrebno i dragocjeno u ovim teškim, odnosno prijelaznim trenucima, kako mi to eufemistički govorimo.

Na konkretnu poziciju, dakle! na tezu i na riječ ljudsku! — s podacima i dokazima, i s nizom misli; čak niti na čitavog čovjeka, a pogotovo ne na ustanovu, ili na kulturno društvo, ili na društvenu organizaciju, u kojoj je netko (među ostalim) učlanjen. Nema ustanove ili neke formacije oko nas koju ne bismo takvim načinom, metodom »pars pro toto« mogli povrijediti ili »pogoditi«. U kulturnim područjima, barem, postigli bismo tako da javnost sama može razlučiti odnose i pozicije, bez opterećenja nepotrebnim »sredstvima«. Do našeg pak **unutrašnjeg sluha**, gdje se pitanja istine i postojanja ocjenjuju i važu, takva sredstva i onako više doprijeti ne mogu.

Grgo Gamulin

SUTRAŠNJI ZAGREB - BRIGA KOMUNISTA

HGG br. 4

U 4. broju HGG-a Marijan Arambašin prikazuje odlike Gradske konferencije Saveza komunista Zagreba u vezi s njegovim, prvenstveno gospodarskim razvitkom. Naglašava teze o rasipavanju hrvatskog zajma, utvrđivanju razvojnih jezgara Zagreba i zadatka komunista u njima, te potrebu eliminiranja nesposobnih i neorganiziranih, s napomenom da »tu akciju možemo početi u bankama, trgovini, gradskoj upravi u skladu s organizacionim i kadrovskim promjenama koje ćemo uskoro izvršiti«. Arambašin naglašava ove riječi iz diskusije Jure Razmilića: »U Zagrebu smo se veoma disciplinirano i generalno držali naših stavova o neinvestiranju i radi toga smo doveli zagrebačku industriju u situaciju da radi s 60% otpisanih sredstava.« Arambašin je izvukao i pojednostavljene fragmente iz diskusije predsjednika Konferencije, Srećka Bijelića, koji počinje time da je 55. govornik, te može s olakšanjem razmisljati i sudjelovati u diskusiji. Bijelić je rekao kako nema razloga za plać i osjećaj nemoci. »Zagreb nije danas zatvoren. Zagreb to neće biti ni sutra. Naša je politika otvaranje prema Hrvatskoj, prema Jugoslaviji i prema svijetu. Ali, na ravnopravnim osnovama, na čistim računima, na raspodjeli unutrašnjeg dohotka.« U pogledu rješenja organizacije bankarstva i njegove federalizacije, Srećko Bijelić rekao je: »Proizvodni i privredni potencijal Zagreba je takav da bankarstvo mora biti na nivou toga potencijala.« HGG br. 4 donosi i prikaz razgovora što je vođen u Osnovnoj privrednoj komori Osijeka o modelitetima suradnje između privrede istočne Hrvatske i HGG-a. Predsjednik Međuopćinske konferencije SK za Slavoniju i Baranju Ivan Špika rekao je da glasnik kao što je HGG treba tretirati problematiku deviznog sustava, vanjskotrgovačkog sustava, emisiju novca, poljoprivrednu politiku, koja je naročito važna za ovu regiju, te ostale privredne i političke probleme, vodeći računa o njihovim specifičnostima. »Takav glasnik nam je

potreban i nužan, i mislim, ako bude tako postavljao stvari, da će sasvim sigurno naići na jednu veliku podršku. To govorim prije svega zbog toga što su dosadašnji jugoslavenski listovi, koji su tretirali sličnu gospodarsku problematiku, bili i jesu jednostrani listovi, jednostrano i na stari način prilaze ozbiljnim stvarima. Moramo biti iskreni i kazati da nam takovi listovi nisu potrebni, bar ovdje u Slavoniji, a ostali neka ocijene da li njihovim krajevima odgovara takav način pisanja. Mislim, da su nam razni takvi listovi, posebno gospodarski, koji tretiraju gospodarsku problematiku i razvoj u Jugoslaviji, u pravilu, bili privjesci našeg jučerašnjeg centralističkog sustava, a mnoge elemente sistema nismo još dovoljno obradili, tek ustanovi amandmani daju pretpostavku da ih stvarno riješimo.« Predsjednik Općinske skupštine Osijeka Jozo Petović izrazio je želju da HGG na svojim stranicama prenese stavove istočnog dijela Hrvatske u pogledu srednjoročnog razvojnog razvojne Republike, da pridonese konkretiziranju razvojne šanse Slavonije u sklopu pomorske orientacije Hrvatske, te da tako postane neizbjeglio štivo u svakoj slavonskoj radnoj organizaciji svakoj osječkoj obitelji.

Inače je sadržaj 4. broja HGG-a prilično bogat i raznolik. Pored portreta Ante Marina, direktora Školske knjige, dobitnika Privredne nagrade grada Zagreba, i portreta »Školske knjige« u povodu 20. obljetnice njezina postojanja, objavljuje u kojoj bližeži važne rezultate, — taj broj donosi i članak: »Zadatak: politička flotacija!« Darka Bekića, tekst kakvih bismo i ubuduće željeli što više u HGG-u; članak Aleksandra Bazala o drugom susretu diplomiranih ekonomista Fakulteta ekonomskih nauka održanom u Zadru, pod naslovom »Novo razdoblje našeg samoupravnog gospodarstva. Tu su, nadalje, članici Jure Sarića: »Prekretnice u gospodarsko-političkom sustavu«, Mirka Madora: »Preobrazba Hrvatske zadatak mladih«, Pere Jurkovića: »Uoči promjena u poreznom sustavu«, Marka Veselice: »Politekonomski pristup izgradnji tržno dohodovne i samoupravne strukture poduzeća«, Vlatka Jadršića: »Nautički turizam, velika šansa Hrvatske« (u kojem se potkrpa greška, jer Hrvatska nema 80%, već 85% obala, aako se uzme ukupna dužina obale zajedno s otocima, tada SR Hrvatska ima 95% obale Jugo-slavije), i drugi.

Hrvoje Šošić

PROSVJED UPUČEN RADНОМ ПРЕДСЈЕДНИ- ШТВУ IV. СЈЕДНИЦЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ SAVEZA KOMУНИСТА HRVATSKE

Molimo vas da u tijeku vaše Konferencije njenim sudionicima pročitate slijedeće saopćenje Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske:

Na IV. Konferenciji Saveza komunista Hrvatske, između ostalih pozvani su predstavnici svih društveno-političkih organizacija iz naše Republike osim predstavnika Saveza studenata Hrvatske. Pomisili bismo da se radi o administrativnom propustu da predstavnici naše organizacije nisu bili nazvočni na sjednici Koordinacionog odbora za kadrovska pitanja SSRNH održanoj 9. srpnja, te da se naše delegate za Konferenciju Antu Paradžiku i Draženu Budušu htjelo pustiti na Konferenciju, kada su bez poziva, a misleći da se radi o administrativnom propustu zamolili čuvare da uđu. Ovako držimo da se radi o namjernom bojkotiranju naše organizacije i postupku koji je najblaže rečeno nedemokratski.

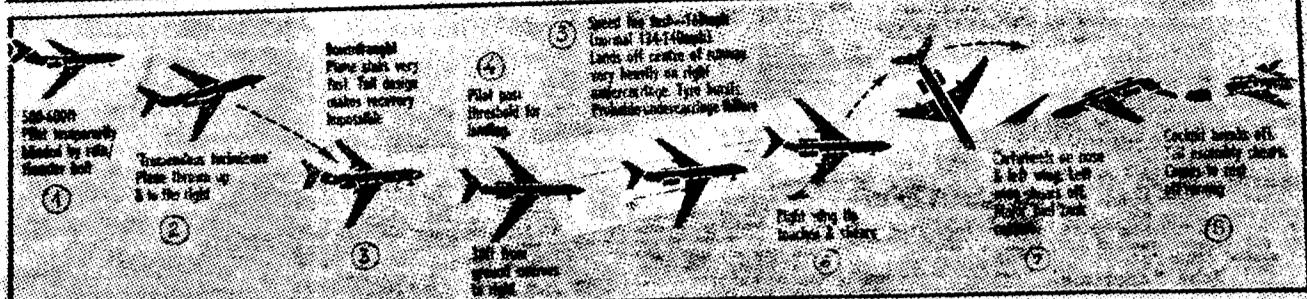
Koristimo priliku da sudionicima Konferencije zaželimo uspešan rad i beskompromisnu borbu protiv unitarista i ostalih neprijatelja našeg samoupravnog razvijatka.

Predsjedništvo Saveza studenata Hrvatske — Predsjednik:
Ante Paradžik

THE SUNDAY TIMES, MAY 30 1971

INSIGHT

on the two minutes in which the 72 Britons killed in the

The approach path through rain and turbulence of the Tu-134A. One of the characteristics of all aircraft with high "T-plan" tails is a high sink rate on landing approach. This appears to have been exaggerated at the critical moment by a sudden down-draught of air. It plunged too late for recovery to be possible. On reaching the runway the jet cartwheeled and broke up.

ON A BRIGHT, cloudless day in September 1969, an American Airlines Electra coming in to land at New York's La Guardia airport hit a drainage ditch. The plane smacked hard on its back, the left wing was torn off and, as the fuselage skidded upside down along the runway, fire broke out along its length. All exterior lights went out at the first impact and thick black smoke poured into the cabin, making it virtually impossible to see.

When the fuselage came to

300 crashes over a five-year period.

There were, in all, 34 crashes in which at least one person died, making them "fatal." But in 18 of these some people escaped. Almost one third of these crashes, then, were de-

RIJEKA: A SURVIVABLE

SURVIVOR SAT IN REAR SEAT

MAIN DOOR

TWA CRASHED AIRLINES

OPIS NA CRTEŽU

1. - 500-600 stopa. Pilot povremeno zaslijepljen kišom; 2. Jaka turbulencija (vrtloženje zraka); Zrakoplov podignut gore i udesno; 3. Propadanje. Zrakoplov propada vrlo brzo; Konstrukcija repa onemogućava ispravljanje položaja leta; 4. Pilot priprema spuštanje; 30 stopa od zemlje skreće udesno; 5. Brzina je prevelika - 165 mph (264 km/sat). Normalna brzina sletanja je 134-140 mph (214-224 km/sat). Spušta se izvan središta sletne staze na desno podvozje. Guma puca. Vjerojatno kvar na podvozju; 6. Vrh desnog krila dodiruje zemlju i otpada; 7. Okreće se na nos i lijevo krilo. Lijevo krilo se lomi i otpada. Oštećenje glavnog tanka s gorivom; 8. Prostor za pilota se otkida. Rep se u komadu savija, lomi i otpada. Zrakoplov se smiruje na stazi.

TEKST ISPOD CRTEŽA:

Putovanja približavanja Tu-134 A kroz kišu i vjetar. Jedna od karakteristika svih zrakoplova s visokim "T-plan" repovima je njihov veliki udio u propadanju kod spuštanja. Izgleda da je to povećalo kritičan moment iznenadnog propadanja zrakoplova. Bilo je kasno da bi se mogao ispraviti. Prilikom sticanja na sletnu stazu mlađnjak se prevrnuo i razbio.

Prošlo je već više od mjesec dana od zrakoplovne katastrofe na otoku Krku a Savezna istražna komisija iz Beograda još uvek nije dala nikakav izvještaj o nesreći u kojoj je poginulo 78 putnika, a među njima hrvatski pjesnik Josip Pušić, njegova obitelj i tri mlade stjuardese. Ta šutnja se doimljeno čudno, to više što su mnogobrojni očevici, stručni eksperti, engleski i ruski, graditelji krčke zrakoplova luke dali svoja svjedočanstva, stručne nalaze i mišljenja, koja je lako provjeriti.

Aerodrom — jedan od najsigurnijih i najboljih u Evropi

Na žalost, dugotrajna uporna šutnja Savezne istražne komisije nije dala rezultata koja izaziva čudenje i mučna sjećanja na ovu katastrofu. Sjetimo se samo kako je svjetsku javnost, posebno englesku, konsternirala izjava generalnog direktora »Aviogenexa«, Velizaru Andeloviću, da se povlači odluka o obustavljanju letova njihovih zrakoplova a da nisu sačekani ni prethodni zaključci istražne komisije. Ta izjava, dana nakon nesreće, ma da je bila » profesionalno« sročena (»mi smo profesionalci i moramo obavljati svoj posao«), nije mogla prikriti profesionalnu, već dobro poznatu »Genexovu« trku za lakin zaradama. Osim toga, ona je mogla, a ta mogućnost i dalje postoji, pre-judicirati zaključke istražne komisije, navodeći je na tvrdnju da su zrakoplovi tipa Tu-134 A potpuno ispravni, — to je kategoriji pripadao i nastradali zrakoplov — te da njihovoj konstrukciji nema nikakve zamjere.

Jos veću konsternaciju prouzrokovala je izjava što ju je pred 100 naših i stranih novinara dao glavni inspektor »Inspektorata za letaće Savezne uprave za civilnu vazdušnu plovidbu« u Beogradu, Lazar Savićević, bivši pilot sa 23 godine aktivnog letenja, u kojoj je on tvrdio da se zrakoplovna luka na Krku »razlikuje od nosača aviona samo po tome što se kreće«.

Povrijeden samovoljnim tvrdnjama, graditelj krčke i većine ostalih naših zrakoplovnih luka — prof. dipl. ing. Miloš Lukić, stručnjak svjetskoga glasa, sazvao je 30. svibnja 1971. konferenciju za tisak na kojoj je rekoao doslovno: »Kao stručnjak, letač, navigator, inspektor navigatori i napokon kao projektant krčkog i još mnogih drugih aerodroma tvrdim da aerodrom »Rijeka« ne snosi ni trukca odgovornosti za nesreću aviona »Tu-134 A« i da tako što uopće ne dolazi u obzir! To mogu dokazati pred bilo kojom stručnom međunarodnom komisijom.«

Meteorološka situacija zabilježena 23. svibnja u 19.53 sati bila je: brzina vjetra 18-20 km na sat (10-11 čvorova). Vjetar je puhao pod kutom od 10 stupnjeva na celo aviona, što se nikako ne može nazvati bočnim vjetrom. U takvom »čistojužnom procesu, s obzirom na sle-

tanje aviona i pri toj visini, nema govor o nekim zračnim kovitlacima koji bi prevrnuli avion.

Gradilo sam mnoge aerodrome, a ovaj smatram jednim od svojih najboljih radova. Tehnički podaci aerodroma sruštavaju ga u red najboljih i najsigurnijih u Evropi.

Osim toga što je pista usmjerena u najboljem mogućem položaju, aerodrom je opremljen najsvremenijim instrumentima. Kvalitetna piste također je jedna od najboljih u Jugoslaviji, što su potvrdila detaljna ispitivanja Vojno-tehničkog instituta iz Beograda izvršena prije nekoliko mjeseci. Za slučaj nesreće aerodrom je opremljen protupožarnim i sanitetskom opremom i svi ljudi tih službi imaju potrebne kvalifikacije za rukovanje opremom. Inspekcija protupožarne zaštite na aerodromu utvrdila je da je ovaj aerodrom najbolje opremljen za slučaj nezgode u našoj zemlji.«

Graditelj Miloš Lukić mogao je bez mnogo muke navesti čitav niz dokaza da potkripi svoju tvrdnju. Poznato je da je teren za krčku zrakoplovnu luku ispitivan, što se tiče meteorooloških uvjeta, šest godina, tj. od 1963. do 1969. prije nego što je donešena definitivna odluka za njegovu gradnju. Prometna komisija »Savezne uprave za civilnu vazdušnu plovidbu« iz Beograda konstatirala je da zrakoplovna luka ispunjava sve uvjete i da je u skladu s posebnim standardima ICAO (Međunarodna organizacija gradanskog zrakoplovstva). Stručnjaci za zrakoplovne luke evropskih, pa i američkih poduzeća za zračni promet, izrazili su najpovoljnija mišljenja o kvaliteti krčke zrakoplovne luke. Zapadnonjemačka kompanija za zračni promet »Bavaria« vršila je u tijeku prošle i ove godine obuku svojih piloti na ovoj zrakoplovnoj luci poradi izvrsnih općih uvjeta i izrazitih prednosti njezine poletno-sletne staze. Danju i noću oni su izvršili 116 letova po svakom vremenu i bez i najmanjeg incidenta.

Neodgovorne izjave, a šutnja odgovornih

U godinu dana od otvaranja krčke zrakoplovne luke na nju su slijetali zrakoplovi svih mogućih tipova i veličina i s daleko jednostavnijim instrumentalnim uređajima i općim kvalitetama od nastradalog zrakoplova Tu-134 A. Njima su upravljali letači raznih država i zrakoplovnih kompanija, letači koji poznaju sve evropske i izvaneuropiske zrakoplovne luke, i nitko se od njih nije nikada požalio na neke negativnosti ove zračne luke. To je utoliko važnije što je u godinu dana na krčkoj zrakoplovnoj luci obavljeno dvije tisuće slijetanja i polijetanja.

Nije manje važna ni posljednja izjava o kvaliteti zrakoplovne luke »Rijeka« na otoku Krku što ju je dao major James Clifford Osborn, pilot američke obalne straže, koji je s ministrom prometa SAD Johnom Volpeom sletio na

nju 1. lipnja o.g. bez ikakvih smetnji, iako je puhalo prilično jaka bura. On je izjavio: »Dobro uvježbanoj posadi slijetanje ne mora predstavljati problem ni pod kakvim vremenskim uvjetima. Dobro uvježbana posada mora poznavati specifične uvjete aerodroma na koji slijeće, a te posebne uvjete saznaće preko pažljivih upozorenja neposredno prije pristajanja. Riječki aerodrom ima vrlo dobre prilaze. Posebno je prilaz veoma povoljan s obzirom na pravac poletno-sletne staze, tako da bih aerodrom »Rijeka« ubrojio u kategoriju vrlo dobrih u svijetu.« Posebne uvjete i upozorenja o kojima govori major James Clifford, kapetan zrakoplova saznaće preko kontrole letenja zrakoplovne luke. Sve te potrebne obavijesti sukladno principima ILS (Instrumental Landig System — Sustav za instrumentalno primjenjivanje) dobio je i kapetan nastradalog zrakoplova. Treba naglasiti da je zrakoplov Tu-134 A opremljen najsvremenijim instrumentima: meteorološkim radarem, umjetnim horizontom, autopilotom, te je osposobljen za potpuno automatsko slijetanje i sigurno prizemljenje i u uvjetima ograničene vidljivosti.

Nakon svih izjava, stručnih nalaza i povoljnih napisu o krčkoj zrakoplovnoj luci objelodjenih u našem i svjetskom tisku, svoju brzopletu i neodgovornu izjavu kojom prejedicira krivnju luke za nesreću koja se dogodila Lazar Savićević je opovrgao, nespretno dodajući da je njegova usporedba krčke zrakoplovne luke s nosačom zrakoplova »Imala za cilj da samo slikovito predstavi jedno uspelo rešenje aerodroma na jednom ostrvu.«

Osim neodgovornih izjava sročenih na brzinu, zabrinutost i mnogobrojna pitanja potiče uporna šutnja onih osoba koje imaju najmanje pravo na to. Među njima o uzrocima nesreće nije se htio izjasniti Jevgenij Aleksandrov, inspektor Savezne uprave za civilnu zračnu plovidbu. U odlučnom času on se nalazio na kontrolnom tornju. Drugi, kao na pr. činovnica kontrole i njezin suradnik, daju izjave novinarima, ali nalaže su i žele ostati anonimni. Karakteristično je i istupanje inž. Borislava Raičevića. On je najprije izjavio da nesreću takvog opsega nije mogla prouzročiti eksplozija gume na kotaču zrakoplova, a već sutradan tu svoju izjavu je povukao. Očito, bilo mu je jasno da takva tvrdnja ne može proći kod engleskih i ruskih stručnjaka koji su došli da utvrde prave uzroke katastrofe.

Zrakoplovna nesreća na otoku Krku još je jednom postavila pitanje objektivnosti TANJUGA i njegove uloge u našem društvu. Naime, nakon početnih — mnogobrojnih — informacija o razmjernima i pojedinostima nesreće što ih je emitirao TANJUG, a na osnovu kojih su se mogle praviti razne pretpostavke o neposrednom uzroku nesreće, pa i one o krvnji »Aviogenex«, TANJUG odjednom u svojoj informaciji br. 88 najbitnijim stilom reklamira poduze-

U ČEMU SU STVARNI UZROCI I TKO SU PRAVI KRIVCI?

ce» Yugotours u aranžmanu kojega su letjeli nastradali engleski turisti. Navelik i bez ikakvih skrupula hvali se ova turistička agencija, kojoj je vlasnik moćno beogradsko rekrejsportno poduzeće »Genex«; i ne samo to. Istoga dana u 16.03. TANJUG emitira poziv ovog poduzeća upućen svim glavnim urednicima listova, radija i TV-postaja »da se suzdrže od pretjeranog dramatiziranja ovog udesa, koji sam po sebi, već predstavlja veliku nesreću...«

Svaki dobromarnjerni čovjek kojemu je stalno do čuvanja i njegovanja ustavnih odredaba o slobodi tiska i drugih sredstava informiranja mora biti zabrinut ovakvim postupkom TANJUGA, to više što slobodni tisak onemogućava prikrivanje pravih krivaca, a pomaže njihovu otkrivanju. Postupak TANJUGA utoliko je čudniji kad se zna da slične pozive nije upućivao prilikom željezničkih, rudarskih, autobusnih, brodarskih nesreća, kada je nesreća zadešavala sročne radne kolektive i još siromašnije obitelji. Naprotiv, tada se čak davalo poleta senzacionalizmu, ma da on nikada nije potreban.

Što o nesreći pišu i misle Englezi

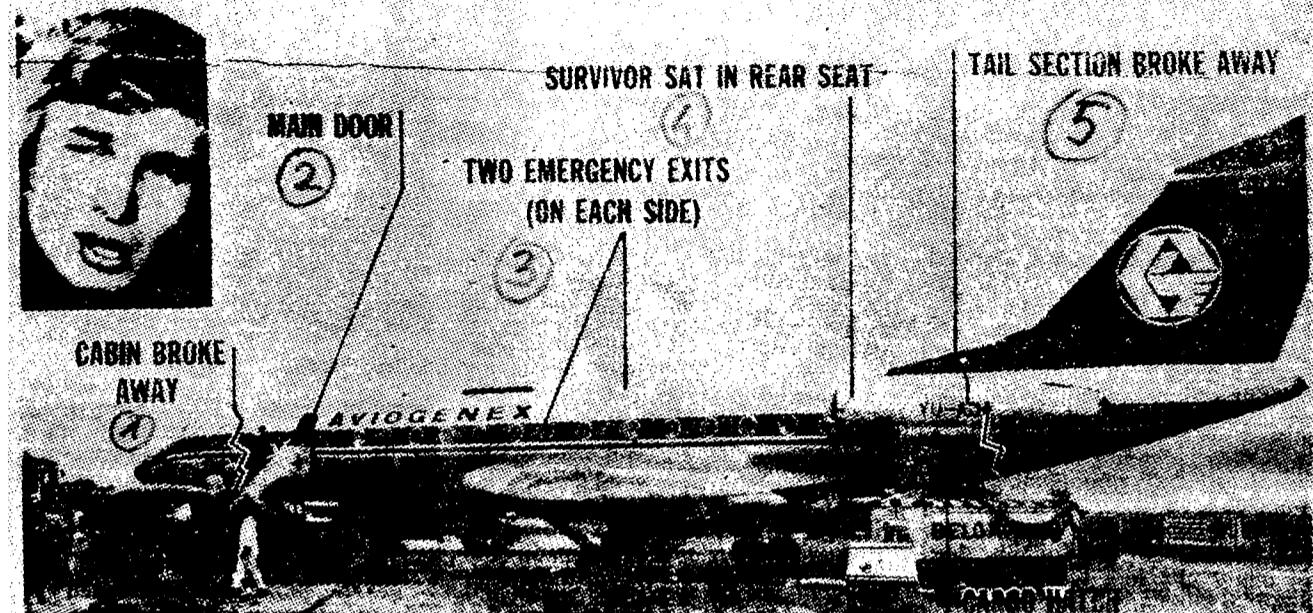
Ugledni engleski list »The Sunday Times« od 30. svibnja o.g. posvećuje cijelu svoju stranicu veličine našeg »Vjesnika« krčkoj nesreći pod karakterističnim naslovom »Zračna nesreća koja se mogla preživjeti?«

Crtežom je prikazano osam uspješnih polaska zrakoplova Tu-134 A, dan je njihov opis i mišljenje engleskih stručnjaka. U članku se, nadalje, govori o zamjerno premalom broju izlaza, te o nemogućnosti da svi putnici izadu kroz 4 postojeća izlaza za nuždu. Prema »British Air Registration Board« (Uredzu za dopuštenje plovidbenosti zrakoplova u Britaniji) i njihovim propisima, zrakoplov klase Tu-134 A trebao bi imati 6 izlaza, a on je pored spomenute 4 izlaza za nuždu imao još samo jedna vrata. Premda mnoga evropska poduzeća odstupaju od ovoga propisa, »Aviogenex« bi trebao o njemu razmislići prilikom daljnjeg korištenja svojih zrakoplova ovog tipa.

Podsjećajući na uzaludan napor posade da odmah nakon nesreće otvoriti glavna vrata, koji se izjavio zato što su ona bila zaglavljena a trup sviran i uvijen, »Sunday Times« piše: »Problem sprečavanja ove mehaničke pojave i osiguranje da vrata i prozori ostaju krutičak i pod velikim iskrivljjenjem trupa jedno je od najtežih područja u konstrukciji putničkih zrakoplova. Problem je u tome što su dijelovi zrakoplova konstruirani tako da mogu podnositi golome parcijalne pritiske, a i proračunske, u svim etapama leta. No kako ti dijelovi moraju biti laki, oni naginju tome da se iskrive nakon relativno malog pritisaka koji djeluje u raznim smjerovima.« Prema pisaju »Sunday Times«, jedan stručnjak britanske zrakoplovne sigurnosti rekao je: »Bit je u tome da transportni zrakoplovi nisu konstruirani za vožnju na svojim ledima« (napomena inž. B.P.: Tu-134 A prevrnuo se na led!), »ali čak i u toj situaciji trebalo bi osigurati izlaze za nuždu, da se ne iskrive, osim u slučaju velikog pritiska-udara u kojem bi putnici poginuli. Prethodni podaci iz Rijeke sugeriraju da Tu-134 A ne udovoljava tom zahtjevu...« Prethodna autopsija pokazala je da su 72 zatvorena putnika u kabini umrli od gušenja. Ugušio ih je dim sporogoruge kerozina koji je suklijao iz krila i otvora za gorivo duž obiju strana poda u kabini (zrakoplov Tu-134 A ima mlazne motore s obiju strana tru-

NESREĆA »GENEX-ovog« ZRAKOPLOVA NA KRKU U SVJETLOSTI STRUČNE ANALIZE

4: A SURVIVABLE AIR CR

OPIS ZRAKOPLOVA TU 134 A:

1. mjesto odvajanja kabine; 2. glavna vrata; 3. dva izlaza za nuždu; 4. mjesto na kojem je sjedio jedini preživjeli putnik Rajko Sarajčić (mala slika u ugлу); 5. mjesto odvajanja repa od trupa zrakoplova.

km na sat, što uz najmoderne amotizacijske uređaje vozognog sustava — podvoza s točkovima — doveđe zrakoplov gotovo neosjetno u dodir sa sletnom stazom. Stoga je potpuno razumljivo da pravilnost i uspešnost spuštanja ovisi prvenstveno o stupnju vještine samoga pilota.

Nastradali zrakoplov Tu-134 A imao je preveliku brzinu slijetanja. Snažnim udarom on se prizemljio samo desnim podvozjem, (koje, doduše, nose četiri kotača), pa je poradi toga došlo do nagnjanja zrakoplova, zahvata desnog krila o pistu, loma, otkidanja krila, prevrtanja na leđa, zabrtljivanja izlaza, požara i konačno do potpune katastrofe.

Potrebno je upozoriti da gotovo sedamdesetogodišnji razvitak zrakoplovstva pokazuje da zrakoplovne nesreće veoma rijetko nastaju poradi uzročnika koji se nisu mogli izbjegći. Naravno, kod svakog prometala, pa prema tome i kod zrakoplova, mogu nastati takve situacije koje se nisu mogle predvidjeti. To nam dokazuje i praksa.

Iz analize naše vojno-zrakoplovne i svjetske stručne literature proizlazi da u zrakoplovstvu postoje kritične točke i pojave sigurnosti letenja bilo u zraku, bilo na zemlji. One ugrožavaju sigurnost leta i predstavljaju potencijalnu mogućnost za nesreću, ali zahvaljujući suvremenim tehničkim uređajima, te vještima i prisutnosti pilota, ne završavaju katastrofom.

Raznovrsne uzročnike kritičnih točaka i pojave prilikom letenja možemo svrstati u dvije glavne grupe: a) subjektivne, i b) objektivne. Uzročnici subjektivnog značaja proizlaze iz ljudskog čimbenika i permanentnom preventivnom mogu se svesti na minimum i otkloniti njihove posljedice. Uopće u svakom prometu, pa tako i u zračnom, najveći broj nesreća prouzrokovani su ljudskim čimbenikom. U izravan i neizravan udio ljudskog čimbenika ubrajaju se ponajprije:

1) pogreške pilota u pilotiranju — izravna djelatnost;

2) pogreške i propusti u osiguranju letenja — neizravna djelatnost osoblja nadzora leta;

3) propusti i neodgovornost u rukovanju letačkom obukom — neizravna djelatnost nastavnog osoblja.

U najčešće pogreške s katastrofalnim posljedicama ubrajaju se pogreške: 1) pogreške u tehnički pilotiranju — pogreške u eksploraciji zrakoplova — pogreške uslijed nediscipline u letenju.

Uzročnici objektivnog značaja manifestiraju se u kvarovima raznih dijelova zrakoplova u letu, npr. kvar motora ili turbina, zakazivanje instrumenata, nezabavljivanje podvozja i dr. Danas, u modernom zrakoplovstvu, ti uzročnici gotovo su isključeni, a i iz tih eventualnih kvarova krije se opet ljudski čimbenik. O stupnju stručnosti, radnoj i poslovnoj disciplini, savjesnosti radnika, poslovoda, tehničara, inžinjera, nadzornika i nadglednika gradnje zrakoplova, te savjesnosti servisnog, remontnog i kontrolnog osoblja, ovisi primarna sigurnost zrakoplova.

Kritične točke samog uzletišta ovise o njegovoj lokaciji, geografskom položaju, orografskom sastavu područja koje okružuje uzletište, o čvrstini tla, drenazu terena, o blizini zračnih linija, frekvenciji letova, o blizini granice i o namjeni i primarnoj službi uzletišta.

Svi navedeni čimbenici uvjetuju sigur-

nost zračnog prometa i njihova potanka analiza predstavlja predmet posebne studije.

Pitanja koja traže odgovor

Sve iznesene činjenice nameću određena pitanja na koja je dužna odgovoriti istražna komisija. To je u interesu svjetske i naše javnosti, ugleda zrakoplovnih luka SR Hrvatske, osoblja kontrole letenja, vatrogasnih ekipa. Isto tako, ako ne i više, to je u interesu poduzeća za zračni promet »Aviogenex«, ugleda njegova letačkog osoblja, zrakoplovog parka i poslovog ugleda.

Pitanja na koja se očekuje odgovor uglavnom su ova:

1) Da li je kapetan zrakoplova imao dovoljno sati letenja na ovom tipu zrakoplova da bi bio sposoban za samostalni let na međunarodnim linijama?

Važnost ovog pitanja ne umanjuje činjenica da je kapetan zrakoplova nosilac »Zlatnih krila« i što je prije vozio najviše državne rukovodioce, jer je on prije letio uglavnom na klipnim zrakoplovima.

2) Nije li kopilot trebao biti isto u rangu kapetana zrakoplova, s obzirom na važeće propise koji to zahtijevaju u slučaju da oba pilota nemaju dovoljan broj letova na novom tipu zrakoplova?

3) Jesu li kapetan zrakoplova, kopilot i ostali članovi posade bili premoreni, neispavani, s obzirom na neuobičajenost tempa rada posade charter-letova?

4) S obzirom da zrakoplovi za charter-letove zahtijevaju znatno veću kontrolu i pripreme u pretpolođnom, međupolođnom i poslijepolođnom vremenu, iako bi se otklonile eventualne uočene manje neispravnosti i izvršili manji popravci, postavlja se pitanje rigoroznosti odabiranja posade s kompletnijim kolективnim stručnim znanjem, od strane matične ustanove, to više što je jedan član posade polagao praktični dio završnog ispita na zrakoplovu s putnicima?

5) Nije li spomenuto poduzeće i suviše forsiralo uvođenje novih letačkih kadrova, a i stjuardesa?

6) Poznato je da sva poduzeća za zračni saobraćaj koja se bave charter-letovima moraju za takve letove imati posebno dopuštenje od odgovarajuće uprave za civilni zračni promet. Je li takvo dopuštenje imao i »Aviogenex«?

7) Je li vršena stalna zdravstvena i stručna kontrola svih članova posade, i kada je ona izvršena posljednji put?

8) Zašto su sve tri stjuardese stajale u međuprostoru između putničke i pilotičke kabine, suprotno propisu koji određuje da prilikom slijetanja moraju biti u putničkoj kabini, kako bi u slučaju nesreće ovakve vrste mogle otvoriti izlaze za nuždu i pomoći putnicima da izlaze? Jesu li stjuardese ovog poduzeća na taj propis upozorenje? Je li poduzeće smjelo dopustiti da u tom zrakoplovu leti sve tri stjuardese početnice, umesto da su dvije od njih bile s dužim statom, te iskusne i psihički spremne za intervenciju spasavanja?

9) Zašto su putnici u ovom tragičnom slučaju bili prepuni sami sebi, kako potvrđuje i izjava preživjelih članova posade o njihovu bezusješnom naporu da otvore glavna vrata?

10) Nakon koliko su minute vatrogasci bili kod zrakoplova, tj. nakon koliko su vremena bili spremni gasiti požar, za koji su imali šest puta više gaseće pjeone no što je to zahtijevalo 1600 galona

goriva preostalog u rezervoarima zrakoplova?

11) Jesu li s dovoljom odvražnošću i uspješnom primjenom najmoderne opreme za gašenje poduzeli maksimalan napor, koji ovisi o njihovoj psihičkoj predispoziciji i profesionalnoj svijesti?

12) Očekuje se i odgovor sovjetskih tehničkih stručnjaka, od kakvog su materijala izolacijski zidovi zrakoplova Tu-134 A! Jesu li bili od stiropora, koji pri tinjanju razvija velike količine zagušljivog dima?

Kod mnogih putničkih zrakoplova stiropor se upotrebljava poradi veoma male specifične težine, što bi ubuduće trebalo izbjegavati. Konačno, i crna kutija, kao nesagorivi dokument u sva.com zrakoplovu, koja pomoći 12 instrumenata bilježi do posljednjeg treutika rajačnije podatke o zrakoplovu, o radu njegovih turbina, ispravnosti kotača i slično, omogućit će stručnom ekspertizom da se ustanovi bilo kakav eventualni kvar motora pri slijetanju zrakoplova.

13) Je li konstrukcija zrakoplova Tu-134 A tehnički osigurana u tom smislu da onemogućuje zabrtljivanje otvora ilaka otvaranje izlaza za nuždu u slučaju udara u iškrivljenu trupu?

Očevidno uzroci nesreće — iznad piste

U vezi s ovim i drugim pitanjima, nije na odmet citirati Sunday Times, koji opisuje spasavanje putnika u nesreći koja u mnogo čemu koincidira s krčkom: »Na uzletištu u Lympnu srpnja 1965. jedan zrakoplov „Skyways“ HS 748 spuštao se po lošem vremenu, sličnom onom u Rijeci, prevrnuo se preko krila tri puta, izgubio rep i kriklioz 200 jardi na krovu i zaustavio se tako naglavice. Svi 48 putnika i pet članova posade preživjeli su. Samo je troje ljudi otišlo u bolnicu poradi lječenja od šoka.« I sličan slučaj u Americi: »... u rujnu 1960. jedan „Elektra“ zrakoplov „Američkih zrakoplovnih linija“ dolazeći na slijetanje na zrakoplovnu luku „La Guardia“ u New Yorku naletio je na jarak kanalizacije. Zrakoplov se izvrnuo i zadržao na ledima, lijevo se krilo otkinulo i kako je trup klioz pistom, duž čitavog zrakoplova buknula je vatra. Sva unutrašnja svjetla su se ugasila kod prvog udarca i gusi, crni dim suknuo je u kabini, te praktično onemogućio da se bilo što vidi u njoj. Kada se trup smirio, 70 putnika opasano pojasevima visjelo je na glavice u svojim sjedištima. Većina je uspjela osloboditi se padajući na krov zrakoplova. Kroz izlaze za nuždu, od kojih je jedan otvoren izvana, dvije mlade zrakoplovne stjuardese izbavile su sve njih iz gorućeg zrakoplova otprije za tri minute.«

Unatoč većini ovih i mnogobrojnih drugih pitanjima, koja ne dovode u pitanje odgovornost krčke zrakoplovne luke za nesreću koja se zbila, već — na protiv — ukazuju na druge uzročnike. poduzeće »Aviogenex« nije smatralo zgodnim da jednom jedinom riječju, bilo preko radija ili televizije demantira samovoljne izjave i napade na krčku zrakoplovnu luku. Poradi toga nameće se neugodno, ali i nezaobilazno pitanje: trebaju li naše zrakoplovne luke ubuduće dopustiti slijetanje na svoje piste »Aviogenexovim« zrakoplovima?

Prof. dipl. ing.
zrakoplovstva
Boris Puhlovska

Kritička sinteza gospodarske znanosti u socijalizmu

RAZGOVOR SA ŠIMOM ĐODANOM

H. T.: Za knjigu »Zakon vrijednosti i odnos tržišta i plana« dobili ste nagradu Matice hrvatske za znanstveni rad. Matica je hrvatska time uvažila riječ kritike. Što ste nastojali dati dom knjigom?

ĐODAN: Tom sam knjigom pokušao dati s jedne strane sintezu socijalističke ekonomiske znanosti ili onih smjera te misli koji su pokušali pokazati pravce izgradnje i razvijanja socijalističkog društvenog sustava. S druge strane, nastojao sam dati što objektivniju kritiku razvitka socijalističke gospodarske prakse i teorije u društvenim sustavima koji se nazivaju socijalističkim.

Problemi modela i zakonomjernosti u gospodarstvu – temeljni

H. T.: Koji su bili osnovni faktori što su djelovali na mogućnost da svojim radom razriješite neke temeljne teoretske dileme, a što nije uspjelo mnogima prije Vas koji su se tim istim problemima bavili?

ĐODAN: Trebalo je dugo vremena studirati izvore tekstove klasične političke ekonomije i ući u bit uglavnom deduktivne metode ekonomiske

kao treći model gospodarske organizacije društva. Ispitujući pažljivo kako je Marx konstruirao taj treći model ili model totalnog monopolija, a polazeći od modela *laissez-faire*, došao sam do zaključka da kod Marxa ima jako mnogo implicitnih i eksplisitnih pretpostavki. Ispitujući te pretpostavke zaključio sam da se suvremeniji socijalistički gospodarski sustav ne može organizirati kao totalni monopol, tj. kao Marxov treći model, a isto tako da se više ne može vratiti ni na model perfektnog konkurenčnog. Prema tome, socijalistički sustav mora biti negdje između modela perfektnog konkurenčnog i totalnog monopolija. Istražujući pažljivo Marxove teoretske postavke ili prognoze da jedan gospodarsko-politički sustav ne propada prije no što iscrpi životni prostor vladajućeg proizvodnog odnosa, a prema Marxu iscrpljenje toga životnog prostora nastupa tek onda kada on postane preuzak za daljnji razvoj proizvodnih snaga, mora se zaključiti da je Marx smatrao da će sam razvijati proizvodnih snaga na određenoj razini nametnuti novi socijalistički sustav, i to induktivnim evolutivno-tehnološkim procesom. No koja je to razina, to Marx, pa ni nitko drugi,

Šime Đodan

oskudice gospodarskih izvora, a isto tako i sa zakonom ravnoteže, što je dovelo u pitanje gospodarsku racionalnost na duži rok. I tu se onda pokazalo da se planski, ako se plan shvati teleološko-voluntaristički, ne može provesti gospodarska ravnoteža niti se može postići optimalan gospodarski razvijati, već da je potrebno osloboditi mehanizam zakona vrijednosti kojim se provodi gospodarska ravnoteža po načelu povrtnog sprege — *ex post*. No, ako se gospodarski model prepusti potpuno djevljanju mehanizma zakona vrijednosti, dolazi do nepovoljnih situacija u pogledu razdiobe dohotka, s obzirom na nesavršene situacije na tržištu, a i obzirom na različite uvjetne pod kojima rade razne skupine radnika u jednoj socijalističkoj zemlji. To bi dovelo do slabljenja kriterija socijalizacije uvjetu života, pa sada tu mora stupiti na scenu ona društvena svjesna akcija koja regulacijom razdiobe teži kompleksnoj socijalizaciji uvjeta života, a plan i tržište, odnosno tržište i plan, upotrebljava kao sredstvo ekonomске politike, a ne kao ciljeve, jer se ni jedno društvo ne može okarakterizirati kvalitativno kao socijalističko po tome da li u njemu ima više plana ili tržišta, a bez veze s kriterijima razdiobe novostvorene vrijednosti i posljedicama koje iz toga proizlaze.

Izlaz u kombinaciji tržišta i plana

H. T.: Zašto u socijalističkim zemljama nije uspjela gospodarska organizacija na osnovi plana kao totalnog monopolja?

ĐODAN: Već sam rekao da proizvodne snage socijalističkih zemalja nisu zrele za Marxov treći model, tj. za totalni monopol. Iz toga proizlazi niz posljedica, i to uglavnom provedbene naravi, jer se teoretski totalni monopol, tj. Marxov treći model, može konzistentno braniti na visokoj apstraktnoj razini, ali je u ekonomsko-političkoj primjeni neizvediv. To jest, na toj osnovi ne može se organizirati realan optimalni gospodarski sustav, i to stoga što u uvjetima moguće zatvorene privrede treba iz jednoga središta predviđeti za plansko razdoblje optimalnu strukturu proizvodnje prema unaprijed snimljenoj strukturi i količini društvene potrebe. Pri tome se sve tehničke inovacije moraju apstrahirati, jer ako se one uvedu, onda se mijenjaju parametri potrošnje po jedinici proizvoda, a time se narušava i struktura planirane potrebe. Jedan sovjetski ekonomist našao se i rekao da bi sovjetska planska tablica za totalni plan od 5 godina trebala biti veća od Ukrajine, a da bi kao anketari društvene potrebe u čitavom planskom razdoblju moralni puno radno vrijeme raditi svi aktivni građani SSSR-a. Dakle, ono što može zamisliti apstraktna ekonomika teorija, ne mora realno obvezivati ekonomsku politiku.

H. T.: A gdje je onda izlaz i može li se uopće realno planirati?

ĐODAN: Izlaz je u kombinaciji drugog i trećeg modela zakona gospodarske ravnoteže, tj. u kombinaciji tržišta i plana, i to tako da se plan shvati u smislu Marxova učenja kao organsko planiranje, kao plan-tehnološki zakon, te da se socijalističko gospodarstvo organizira u grupacijski polikentričan model gdje bi se planske proporcije postavljale na razini grupacija, a u okviru grupacija djevoljavao mehanizam tržišta.

H. T.: Što je Marx poimao pod planom?

ĐODAN: Marx je mislio pod planom na treći model savršene organizacije gospodarstva, koje je shvaćeno kao dobro organizirano poduzeće, to jest čitavu narodnu privredu treba organizirati u jedan gigantski monopol i onda planski unaprijed provesti razmjernu razdiobu društvenog fonda mogućnosti na društveni fond potreban tako da se ove optimalno zadovolje, i to svaka od njih u svako vrijeme. Prema tome, Marx je u središtu svoga plana stavio zakon razmjerne razdiobe društvenog fonda kao vječni gospodarski zakon, a izbacio je površinski mehanizam zakona vrijednosti, koji je taj posao u tržnoj privredi obavljao *ex post*. Plan mora sve to obaviti *ex ante*, samo mnogo preciznije od zakona vrijednosti, ali isto tako kao i zakon vrijednosti u idealnim uvjetima ravnoteže ponude i potražnje. Sadržaj zakona vrijednosti, kako vidimo, jest zakon ekonomske ravnoteže, a to je i sadržaj plana. Mijenjaju se samo mehanizmi provođenja tog zakona.

Marxovi modeli nisu za dilettante

H. T.: Što je s inovacijama i tehničkim napretkom u Marxovim modelima?

ĐODAN: Marx je već u svojim modelima reprodukcije, za reproducijski period isključivao tehnički napredak, a tako je isključivao i vanjsko tržište, isključivao je i kolebanja tržišnih cijena oko cijene proizvodnje, itd. Prema tome, Marxovi modeli veoma su opasni ako ih primjenjuju dilettanti. Mogu navesti primjer kako je velika grupa profesora političke ekonomije na poznatom savjetovanju znanstvene sekcije jugoslavenskih ekonomista u Zagrebu 1961. uporno tvrdila da se prema Marxu obvezatno u Jugoslaviji mora razvijati brže odjeljak I. nego odjeljak II., a pri tom nije uopće shvatila kakva je priroda Marxova modela reprodukcije, te da je Marx samo iz metodoloških razloga, isključujući svjetsko tržište, postavio takav zakon bržeg razvoja odjeljka I. od odjeljka II. Međutim, ako je ekonomija otvorena, onda se može razvijati brže odjeljak II. od odjeljka I., što je i puno ekonomičnije, a može se zamisliti i zemlja koja uopće nema odjeljak I. a da pri tome ima vrlo razvijenu ekonomiju, vrlo visok dohodak po stanovniku i vrlo visok standard. Prema tome, doslovna primjena nekih Marxovih ili bilo čijih modela, iz ekonomski teorije na ekonomsku praksu može biti veoma štetna, jer može formirati neadekvatnu gospodarsku strukturu zbog koje zemlja godinama kasnije ispašta. Da bi se to izbjeglo, potrebno je imati elitnu ekonomsku teoriju.

H. T.: Jeste li Vi za samoupravni socijalizam u Jugoslaviji ili ste protiv njega?

ĐODAN: Osobno smatram da sam pokušao teoretski braniti samoupravni socijalizam kao konzistentan društveno-gospodarski model, jer mislim da se samo u uvjetima demokratskog samoupravnog socijalizma može optimalno organizirati naše gospodarstvo, a i doći do punoga izražaja primat rada nad kapitalom, kao izvorom. Međutim, za to je potreban induktivni pristup, a to znači s jedne strane organsko polikentrično planiranje, a s druge strane suverenitet radničke klase nad sredstvima i tokovima proširenje reprodukcije, a s treće pak strane podređivanje volji radničke klase, shvaćene u modernom smislu, u smislu svih političkih superstruktura. U tom smislu čitav politički sustav mora biti induktivno postavljen na načelu radničke demokracije: s imperativnim mandatom — od radničkog savjeta do Sabora u republici — i sa stalnom i neprekidnom odgovornošću pred izabranim biračkim tijelom, kao i sa strogim ograničenjem koje dopušta tek jedanput ili najviše dva puta izbor na neku političku funkciju. Što se tiče organa saveza, tj. federacije, oni bi morali biti sastavljeni isključivo po delegatskom načelu, i to u svim saveznim strukturama: s pravom svake republike na samo jedan glas. Ovakvu organizaciju društva nalaže optimalan gospodarski sustav s jedne strane, te radničko i društveno samoupravljanje s druge strane, a tako i istinski socijalistički sustav, koji ne tripi nikakve privilegije i nikakvu dominaciju, već se zasniva jedino na pravima dohotka od rada i razdiobe prema rezultatima rada. To je za mene samoupravni socijalizam — i ako sam ga dobro shvatio, onda je to ono za što se zalažem.

Razgovor vodio Hrvoje Šošić

Š. Đodan prima nagradu Matice hrvatske

teorije. Moram ovom prilikom reći da mi je jako mnogo pomoglo studiranje Richardovih modela, a isto tako činjenica što se na mom odsjeku za ekonomski nauke na Pravnom fakultetu u Zagrebu nalazi vjerojatno jedan od najboljih poznavalaca klasične ekonomski teorije prije Marxa — Slobodan Štampar, čije su mi studije omogućile da uđem dublje u deduktivnu ricardovsku metodu. S druge strane, nekako paralelno na istom je odsjeku Adolf Dragičević istraživao problem viška rada, u Marxovoj ekonomskoj teoriji. Zatim, na odsjeku su djelovali ugledni profesori ekonomski teorije Rudolf Bičanić i Rikard Lang, pa je sve to stvaralo klimu u kojoj se morala ozbiljno studirati ekonomski teorija ako se željelo ostati na Odsjeku za ekonomski znanosti na Pravnom fakultetu i, naravno, nešto ozbiljno dati. A ako se ništa ozbiljno ne bi napravilo na znanstvenom polju, onda se nije moglo reflektirati ni na znanstveni poziv. Prema tome, temeljiti studij ekonomski teorije usmjerio me je prema problemima koji su još i danas u socijalističkoj ekonomskoj teoriji veoma akutni: problemima odnosa različitih modela organizacije socijalističkog gospodarstva i uloge ekonomskih zakona i tzv. svjesnog faktora u tim modelima.

Između konkurenčije i monopola

H. T.: Što je bilo odlučujuće da se posvetite problemima odnosa zakona vrijednosti i plana?

ĐODAN: Problemima odnosa zakona vrijednosti i plana posvetio sam se stoga što sam video da je Marx, polazeći od Ricarda, zamišlja plan

dosad nije rekao. A budući da se na razini proizvodnih snaga kakve su u svim socijalističkim državama, mogu organizirati i društveni, tj. efikasni kapitalistički gospodarski sustavi, to sam morao doći do zaključka da suvremeniji socijalistički sustavi nisu determinirani razinom razvoja proizvodnih snaga, već su izraz svjesnih društvenih preferencija vladajućih snaga. Problem je tih sustava dvostruk:

1. Razina njihovih proizvodnih snaga nije dostigla takav stupanj da bi se mogli organizirati kao totalni monopol tj. kao potpuno planska privreda na naturalnoj osnovi bez robe i novca.
2. Vladajuće društvene snage, unatoč socijalističkim deklaracijama, moraju prakticirati robno-novčani gospodarski model, a isto tako podnositi i razne anomalije oko razdiobe što ih stvara takva situacija.

Odredbena uloga svjesne akcije...

H. T.: Prema ovome, za stvaranje novih društveno-ekonomskih formacija ne bi bila odlučujuća dostignuta razina razvoja proizvodnih snaga, već svjesna akcija da se stvari društveni

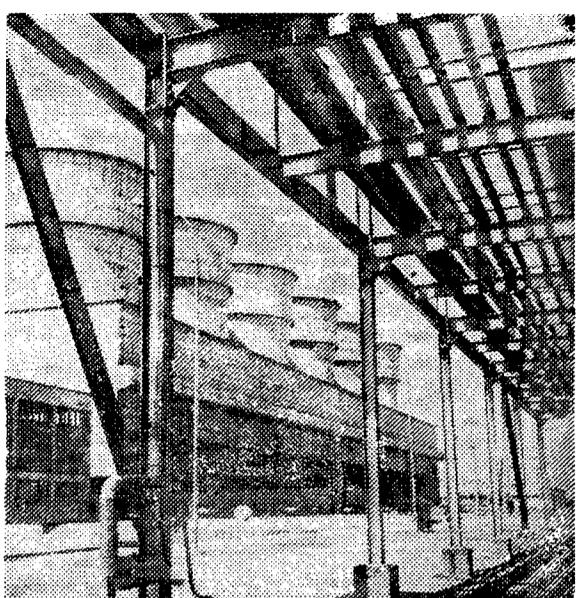
gospodarski model?

ĐODAN: U stvari, u uvjetima u kojima se nalaze socijalističke zemlje i njihove još nedovoljno razvijene snage odlučujuće su oba momenta. Mislio se neko vrijeme da se svjesnom akcijom može brzo svidati ekonomski zaostalom, pa da se, kad se ima vlast, može organizirati gospodarski model kakav se god hoće, uglavnom voluntarističko-planskim metodama. Međutim, takvo mišljenje došlo je u sukob s čuvenim načelom optimalizacije u uvjetima relativne

potrebe u čitavom planskom razdoblju moralni puno radno vrijeme raditi svi aktivni građani SSSR-a. Dakle, ono što može zamisliti apstraktna ekonomika teorija, ne mora realno obvezivati ekonomsku politiku. **H. T.**: A gdje je onda izlaz i može li se uopće realno planirati?

ĐODAN: Izlaz je u kombinaciji drugog i trećeg modela zakona gospodarske ravnoteže, tj. u kombinaciji tržišta i plana, i to tako da se plan shvati u smislu Marxova učenja kao organsko planiranje, kao plan-tehnološki zakon, te da se socijalističko gospodarstvo organizira u grupacijski polikentričan model gdje bi se planske proporcije postavljale na razini grupacija, a u okviru grupacija djevoljavao mehanizam tržišta.

H. T.: Što je Marx poimao pod planom?

Kutina - Tvornica umjetnih gnojiva

Ovih dana vodile su se u Saboru žestoke raspre o problemu saniranja gubitaka pogona INE — Petrokemija u Kutini. Na zajedničkoj sjednici Izvršnog vijeća SRH i općinskih rukovodstava iz cijele Republike čuli smo sasvim suprotna mišljenja. Tvornica dušičnih gnojiva, koja je današ osnovani objekt grupe pogona »Petrokemija«, osnovana je uz suglasnost Izvršnog vijeća SRH 1. VII 1959. godine, a osnivač je bila Kemijsko-industrijska zajednica. Odlukom Radničkog savjeta INE od 5. X 1965. izvršeno je pripajanje tog pogona u izgradnji INI. Nakon reorganizacije INE, taj pogon, od 1. I 1971., posluje kao posebna pravna osoba pod nazivom INA — »Petrokemija«, s napomenom da za njene zatećene obveze jamče svi ostali pogoni INE. Prema investicionom programu iz 1963. godine, sastavljenom prije spajanja Tvornice dušičnih gnojiva s INOM, bilo je predviđeno da će izgradnja stajati 631,9 mil. dinara. Međutim, zbog privredne reforme u 1965., te zbog raznih odgađanja i zatezanja, izgradnja s osnivačkim ulaganjima stajala je 966,9 mil. dinara. Osim toga, iako je bilo predviđeno da će se dobiti kredit za trajna obrtna sredstva u visini od 100,0 mil. dinara, dobiveno je svega 78,4 mil. K tome treba dodati i razna davanja vezana uz investicije (za elektroprivredu i sl.): 11,0 mil. Ukupna ulaganja, dakle, iznosila su 1.056,3 mil., što je više od predviđenog plana, a ni kredit za trajna obrtna sredstva nije bio u cijelosti ostvaren. Usljed devalvacije 1971. god. došlo je do novih povećanja obveza u iznosu od oko 120 mil.

Investicioni krediti

Veći dio izgradnje kreditirala je francuska korporacija ENSO: 631,1 mil. dinara na sedam godina uz 6,25 posto kamata. Od Općeg investicionog fonda, preko Jugoslavenske investicione banke, dobiveno je 174,7 mil. uz 6 posto kamata na 25 godina, a uz iste uvjete od Republičkog investicionog fonda, preko Privredne banke Zagreb, oko 60 mil. Uzeto je i nekoliko kratkoročnih kredita (oko 20 mil.) na 2–3 god. uz 8 posto kamata. Ukupno dobiven kredit iznosi dakle 887,9 mil. dinara. Već i ovako teška situacija pogoršana je kad je došlo vrijeme vraćanja kredita, a tvornica ga nije bila kadra vraćati. Došlo je do pregovora s francuskim kreditorom i krediti su produženi uz vrlo nepovoljne uvjete, pa su kamati iznosili i do 11 posto.

Posljedice nepovoljnog investiranja

Nalazeći se u sastavu INE »Petrokemija« je angažirala do kraja 1969. sredstva INE za prekoracene investicije (168 mil.) i za otplatu nepokrivenih anuiteta (38,3 mil.), ukupno 206 mil. dinara. U zajedničkom vođenju finansijskog poslovanja u 1970. dugovanje »Petrokemije« prema INI poraslo je za dalnjih 44 mil., pa se ukupni dug INI kreće oko 250 mil. dinara. Osim toga, kreditna sredstva koja je INA dobila za svoje poslovanje usmjerena su — u iznosu od 113 mil. dinara — u »Petrokemiju«, što je imalo vrlo teške posljedice za poslovanje ostalih pogona INE. Anuiteti »Petrokemije«, s kamatima za 1971. god., iznose oko 207,1 mil. dinara. Uz to treba još platiti neplaćene i nepokrivenе obveze iz prošle godine, i to 51,0 mil. Tako ukupna obveza »Petrokemije« u 1971. iznosi oko 258,1 mil. dinara.

Ukupni godišnji anuiteti »Petrokemije« iznose gotovo 40 posto od prometa. Za otplatu zajmova ostaje samo amortizacija, koja se kreće oko 55 do 60 mil. dinara, a to je nedostatno za njihovo pokriće. Bilo bi nužno da se jedan dio amortizacije iskorištava za neophodnu zamjenu pojedinih postrojenja koja će dotrajati u tom razdoblju. Kamati se pokrivaju iz ukupnog prihoda.

Treba imati u vidu i činjenicu da pogon Tvornice dušičnih gnojiva nije potpuno tehnički zaokružen, pa ne može postići maksimalno iskorištenje kapaciteta, a dobiveni obrtni krediti daleko su premašeni za njegovo poslovanje jer pokrivanju svega 59 dana poslovanja, a prema sadašnjoj situaciji vrijeme od nabave sirovina do prodaje i naplate finalnih proizvoda prelazi 200 dana. Ovakvo dugo vezivanje obrtnog potencijala rezultira iz prekomjernog dugovanja kupaca (većinom poljoprivrednika), koje u 1970. iznosi prosječno preko 150 dana ili potkraj godine 211 mil. dinara. Usljed povećanja

PETROKEMIJA NAD PONOROM

O SANIRANJU POGONA INE U KUTINI

prometa i teške situacije u poljoprivredi u 1971. godini, dugovanja kupaca i dalje rastu!

Sve te teškoće, a posebno veliki kamati, sniženi regresi i cijene, nedovoljno iskorištavanje kapaciteta doveli su tvornici do toga te radi na granici rentabiliteta, to jest bez dobitaka za ulaganje u fondove, ili pak s gubitkom. Teška situacija javlja se i u narednih četiri do pet godina. Treba naime računati na stalno pomanjkanje obrtnih sredstava, na sporove s poljoprivredom, te na to da »Petrokemija« kroz sve to vrijeme gotovo ništa ne uđe u svoju rekonstrukciju i zaokruživanje izgradnje, što će se negativno odraziti na njeno poslovanje.

Prijedlog Saboru

Za sanaciju »Petrokemije« izrađen je u Sekretarijatu za privredu SRH prijedlog, koji kaže:

»Sredstva za sanaciju Tvornice dušičnih gnojiva Kutina nije moguće osigurati na drugi način (podvukao I. C.) osim uvođenjem novih opterećenja privrede, što nije oportuno zbog situacije u kojoj se nalazi privreda. U takvoj situaciji jedino je moguće rješenje da se za sanaciju Tvornice dušičnih gnojiva Kutina upotrijebi dio sredstava posebnih rezervi, koja se ionako u 1971. godini ne mogu koristiti za druge namjene. Prema sadašnjim procjenama za sanaciju TDG Kutina izdvojilo bi se prema ovoj odluci oko 252 mln. dinara i to iz posebne rezerve:

— republičkog budžeta i fondova	18,5 mln. din.
— Republike zajednice za financiranje usmjerjenog obrazovanja	39,5 mln. din.
— općinskih budžeta	73,6 mln. din.
— općinskih zajednica za financiranje osnovnog obrazovanja	80,0 mln. din.
— fondova zdravstvenog osiguranja radnika	40,4 mln. din.

Ova sredstva bila bi izdvojena na posebni račun Privredne banke Zagreb i dana »Petrokemiji« Kutina s rokom otplate od 5 godina i kamatnom stopom od 6,5 posto godišnje. Zajam bi se otplaćivao u jednakim godišnjim anuitetima, tako da prvi anuitet dospije 31. prosinca 1976. god.

Značenje INE i »Petrokemije« za SRH

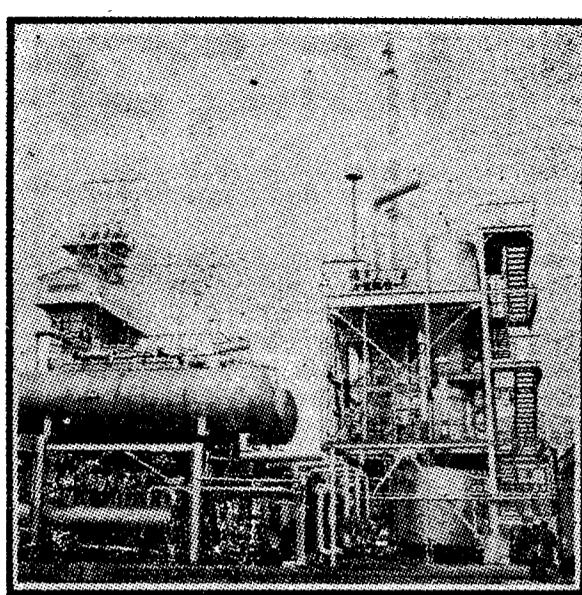
INA ima vodeću ulogu u naftnoj grani SFRJ. U 1970. proizvela je 72,4 posto nafte, 52,3 posto plina. Preradiла je 61,3 posto ukupne jugoslavenske proizvodnje, odnosno prerade nafte, a preko svoje trgovачke mreže opskrbuje potrebe Jugoslavije glede naftnih derivata sa oko 60,0 posto. INA je u 1970. svojom proizvodnjom od 2,1 mil. tona nafte uštedjela zemljili devizu u iznosu od 34,3 mil. dolara ili oko 517,5 mil. deviznih dinara, što bi se inače moralno izdati za uvoz te količine nafte. S obzirom na siromaštvo SRH u energetskim izvorima, nafte i prirodnog plina postaju sve više osnova energetskog potencijala ove republike. Da bi udovoljila tom zadatku, INA, kao jedini predstavnik ove grane u Republici, ima slijedeće neposredne ciljeve:

1. povećati proizvodnju nafte i prirodnog plina;
2. povećati preradu domaće i uvozne nafte kako bi se dobili potrebeni derivati za promet, poljoprivredu, elektroprivredu i ostalu industriju, te temeljne sirovine za petrokemiju;
3. sposobljavanjem i proširenjem postojeće trgovачke mreže osigurati što veću i sigurniju opskrbu derivatima za domaće tržiste i povećati plasman u izvozu.

Ako se još navede da INA zapošljava oko 16.200 ili 70,4 posto ukupnog broja zaposlenih radnika u jugoslavenskoj naftnoj privredi, onda se dobiva prava slika o važnosti daljnog razvoja INE i njezine uloge u hrvatskoj i jugoslavenskoj privredi. I sama Tvornica dušičnih gnojiva veoma je važna za poljoprivredu. Proizvaja je, uglavnom za potrebe Republike: 1968. god. 156.000 t. različitih kvalitetnih gnojiva, 1969. god. 460.000 t., 1970. god. 500.000 t., a u 1971. ostvarit će proizvodnju od 673.000 tona.

Objašnjenje za sanaciju neuvjerljivo?

Već smo spomenuli da je na sastanku Izvršnog vijeća SRH i predstavnika svih općina Republike bilo burno. Predstavnici općina nisu baš bili oduševljeni prijedlogom o sanaciji »Petrokemije«. Čula su se mišljenja da bi ekipa stručnjaka morala pregledati poslovanje Tvornice dušičnih gnojiva — jer kako to da takve tvornice u svijetu uspijevaju, a kod nas ne? — te da je obrazloženje Sekretarijata za finanocene o sanaciji nedostatno i neuvjerljivo. Bilo je i mišljenja da treba svakko sanirati TDG jer da znatno zaostajemo u razvoju petrokemije u SRH. Najzanimljivije je govorio predsjednik Skupštine grada Zagreba J. Kolar, koji je zatražio da se ozbiljno razmisli o oduzimanju sredstava općinama iz fondova usmjerjenog i osnovnog obrazovanja, jer ukoliko se ta sredstva oduzmu Zagrebu, »imat ćemo

Pančeva — bez problema

na jesen u Zagrebu demonstracije — rekao je na kraju J. Kolar.

Jedna usporedba ...

U Pančevu postoji Hemisna industrija Pančeva (HIP). Bilo bi zanimljivo usporediti njene rezultate s Kutinom i ujedno vidjeti kako je to kada se inicijalna finansijska sredstva daju onako kako ih je dobilo Pančeva. Dok SRH mora nadoknadivati gubitke Kutine, u HIP su prosječni osobni dohoci u 1970. bili 2530 dinara. Kutina i HIP primjeri su koji se moraju izučiti kao školski primjeri upravo radi naše budućnosti. Na tim primjerima možemo potvrditi ispravnost sadašnjih pristupa financiranju, zapravo nepobitno se uvjeriti koji putovi ne vode rješenju, bez obzira na to koliko mi njima silom htjeli proći.

Zaključak

Dileme koje se otvaraju u vezi s pokrićem gubitaka TDG Kutina višestruke su.

Cini se da je najmanje sporno to, da interesi Hrvatske u cijelini nalazu da se gubici moraju naknaditi i INI dati sredstva koja nedostaju.

Sigurno je, isto tako, da predloženo rješenje nije i ne može biti jedino, te da se sredstva ne mogu osigurati na drugi način osim upotrebljavanjem sredstava posebnih rezervi.

Slučaj Kutine primjer je na kojemu se može potvrditi neodrživost postojećeg sistema financiranja reprodukcije osnovanog na dominaciji kreditnih odnosa, odnosno kapital-odnosa.

Kutina jasno dokazuje da je, redovito, nemoguće osigurati samofinanciranje u današnjem svijetu, kada se reproducacijski ciklusi skraćuju a organski sastav kapitala raste, a da se prethodno ne osiguraju odgovarajuća inicijalna vlastita finansijska sredstva. Osim toga, samofinanciranje je nemoguće osigurati ako radne organizacije, kao osnovni nosioci reprodukcije ne dobiju originalna prava na sudjelovanje u sredstvima iz emisije u skladu sa svojim mjestom u društvenim planovima i rastom društvenog proizvoda. INA — »Petrokemija« i INA u cijelini osnovni su pravci razvijka Hrvatske. Bez realnih republičkih preferencijskih one neće postati nosioci razvoja i stvarno.

Slučaj INE pokazuje nemoć Hrvatske da riješi osnovne probleme svog gospodarskog razvijanja ako se na drukčiji način ne riješi problem sadašnje organizacije banaka — u skladu s interesima Hrvatske i njenog gospodarskog razvoja.

Pitanja bez odgovora

Računi podneseni uz prijedlog za sanaciju INE, kao što su rekli i pojedini predstavnici općina, nepotpuni su. Način na koji je ovaj prijedlog podnesen na rješavanje Saboru pokazuje da organi uprave ovakva pitanja neće moći rješavati sami, bez odgovarajuće stručne i znanstvene pomoći i ekspertize. Tvornica dušičnih gnojiva u Kutini osnovana je 1959., do danas je bila u stalnim poteškoćama, sada je u gubitku, a do 1976. neće moći otplaćivati sredstva koja se sada daju za sanaciju. Očito je da ona već u tom razdoblju mora biti najvećim dijelom tehničko-tehnološki, a u cijelosti ekonomski amortizirana. Ako mora upotrebljavati sredstva amortizacije za otplatu anuiteta, kako će se jednostavno reproducirati? Kada će stvoriti vlastita sredstva barem za jednostavnu reprodukciju? Koliko traje produkcacijski ciklus za sadašnji proizvodni program TVD Kutina, uz sadašnju tehnologiju u svijetu? Koliki je rast tehničkog progresa u toj proizvodnji, i s tim u vezi, kolika je ekonomска amortizacija takve proizvodnje?

To su pitanja na koja nema odgovora u prijedlogu za sanaciju INE — »Petrokemija«. A bez odgovora na ta pitanja ne može se ni reći jesu li sredstva koja bi se sada dala INI dovoljna, i može li ona plaćati 6,5 posto kamata. I nije li, prema tome, potrebna neka druga konstrukcija? I najvažnije: hoće li INA — »Petrokemija« uopće moći vratiti sredstva što su dana?

Ivan Cerovac

Čemu žurba ta?

»Gliptoteka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti jedinstvena je i značajna ustanova u našoj zemlji.

Ova ustanova čuva u svom fundusu niz vrijednih djela kiparske umjetnosti kroz stoljeća, a posebno djela nacionalnog značaja, kao na primjer: Baščansku ploču, portal majstora Radovana iz Trogira, djela Jurja Dalmatinca i druge radove naših kipara, sve do Mestrovica, Augustinčića, Radauša, Kršinića i drugih.

Ovako počinje jedno zanimljivo pismo koje je pod rednim brojem 1/1 1971 Gliptoteka ovih dana uputila jednom zagrebačkom poduzeću, no — budući da je tekst šapirografen — očito je to samo primjerak cirkularnog pisma upućenog većem broju privrednih organizacija. Obavijest o hvalevrijednoj djelatnosti ove doista značajne kulturne ustanove samo je uvod u srž pisma:

»Među kiparskim djelima koja se nalaze u Gliptoteci čuva se i brončani konjanički spomenik, koji prikazuje bana Jelačića (djelo kipara Fernkorna), a koji je ranije stajao na Trgu Republike.

Ovaj značajni spomenik čuva se u našoj ustanovi već preko dvadeset godina. Rastavljen je u dijelove i odlično sačuvan zahvaljujući brizi stručnjaka.

Kolektiv Gliptoteke već nekoliko godina ima u svom planu postavljanje ovog spomenika unutar svog prostora, čime bi omogućio i široj javnosti, odnosno posjetiocima muzeja razgledanje ovog našeg vrijednog spomenika. Predsjedništvo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dalo je svoju suglasnost i punu podršku ovoj akciji. Kao ustanova kulture Gliptoteka je predvidila da iz svojih skromnih sredstava odvoji jedan manji iznos za ovu akciju. Kako će međutim radovi na postavljanju ovog monumentalnog spomenika, izrada potrebnog postamenta i uređenje okolnog prostora dostići svotu do 100.000,00 din., to molimo naslov da ukoliko želi sudjelovati u ovakvoj jednoj značajnoj kulturnoj akciji našeg muzeja pošalje svoj prilog na žiro račun broj 301-3-2089 Gliptoteka JAZU, Zagreb.

Unaprijed zahvaljujemo s drugarskim pozdravom

Direktor

prof. Miro Montani

(potpis: u. z. Mirjana Markoč)

Uz ovo se pismo neminovno nameću neka pitanja:

Zašto se Gliptoteka požurila upravo sada zatražiti novac za svoj plan koji je star »već nekoliko godina«? Čemu žurba ta?

Zar zato što se počelo javno zahtijevati da se taj »značajni«, odnosno »vrijedni spomenik« (kako ga naziva Gliptoteka) vratí na javne površine grada u kojem je 75 godina stajao? Ne mislimo samo na tekstove Zvonimira Kulundžića i brojnih čitatelja objavljenih u našem listu, mislimo i na službeni zahtjev Zbora hrvatskih sveučilištaraca da se to pitanje pokrene u Saboru, mislimo isto tako i na službeni zahtjev Plenuma Udrženja likovnih umjetnika Hrvatske...

Zar Gliptoteka misli da će postavljanje spomenika »unutar svog prostora« biti dovoljno da se »široj javnosti« omogući njegovo »razgledanje«? Zar Gliptoteka doista misli da je spomenik velikanu povijesti samo zato da ga »razgledaju« zalutali posjetiocu u nekom kutu muzejskog dvorišta ili mu je svrha da svojim mjestom na javnom prostoru bude doista spomenik: kao uspomena i nadahnucu? Možda je čitava ova inicijativa muzejskog kolektiva doista bila inspirirana željom da se bar nešto učini za spomenik banu Jelačiću (kad je već uklonjen) i možda je samo slučajno pala u ovo vrijeme općeg zahtjeva da se spomenik vrati gradu i narodu koji su ga podigli. Ali, nema nikakve dvojbe, ta je akcija u raskoraku sa željama velikog broja Zagrepčana i Hrvata, a njezina bi realizacija mogla omesti provedbu te opće želje.

Zanimalo bi nas što o tome misli Predsjedništvo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti!

ČUDNE BRIGE I NEBRIGE

Pod karakterističnim naslovom »Ko se i zašto iseljava« beogradска »Politika« od 11. lipnja o. g. objavila je poduzi članak u kojem se ponovo pokreće pitanje rezultata popisa pučanstva. Poput mnogobrojnih neupućenih ili krivo informiranih građana »Politikin« novinar je zatečen rezultatima ovog popisa po kojemu je broj Albanaca na Kosovu porastao na 918.864, odnosno za 43,1% u odnosu na g. 1961., dok je broj Srba istodobno porastao tek za 0,7%, a broj Turaka i Crnogoraca se osjetno smanjio. Broj ostalih narodnosti porastao je za 44,3%, dakle relativno više nego broj Albanaca. Zatečen rezultatima sadašnjeg popisa pučanstva i ne u ulazeći u aralizu rezultata prijašnjih popisa (g. 1948., 1953. i 1961.) autor u svom članku obilno citira kojekakve glasine i proizvoljne tvrdnje o pritiscima Albanaca na druge žitelje Kosova, da se iseljavaju ili da se izjašnjavaju kao Albanci prilikom popisa. On doduše navodi i zaključke s nedavne sjednice Pokrajinskog komiteta SK Kosovo u kojima nema ni riječi o pritiscima na nealbansko pučanstvo i o njihovom iseljavanju i u kojima se nadalje kategorički tvrdi da je popis obavljen na demokratski način. Ipak čitavi članak je sročen tako, da se i nehotice dobije dojam, kako su ti zaključci Pokrajinskog komiteta doneseni pod albanskim pritiskom.

Kao što je naveđeno već u prošlom broju »Hrvatskog tjednika« iz objavljenih rezultata tri prijašnja popisa pučanstva vidljivo je, da su tada postojali određeni pritisci prilikom nacionalnog izjašnjavanja i to, posebno u slučaju Albanaca, koji su na razne načine bili primoravani da se izjašnjavaju kao Turci, što je onda, nadalje, omogućavalo njihovo iseljavanje u Tursku, odakle nisu imali pravo povratka. Na sjednici PK SK Kosovo Jusuf Klemendi iznio je podatak da je do 31. XII. 1967. odobreno iseljavanje u Tursku za 230.000 žitelja Kosova, iako je na čitavom Kosovu g. 1953. bilo tek 25.103 osoba kojima je turski jezik bio materinski.

One koje zabilježuju malo brojčani porast ili pad po jedinim narodnosnim grupama na Kosovu potrebno je upozoriti, da su se i prijašnjim popisima Muslimani poradi raznih razloga uglavnom izjašnjivali Srbima, što prilikom nedavnog popisa nisu učinili. Prema popisu iz g. 1948. od 105.396 Muslimana u SR Srbiji ažur 87.637 su se izjasnili Srbima, tek 444 Hrvatima, a 17.315 neopredjeljenima.

Osim Roma, kojih je prema popisu iz g. 1961. u SFRJ bilo tek 32.000, iako je istodobno bilo 150.000 osoba kojima je ciganski jezik bio materinski, iznenadjuje i broj Vlaha. Njih je u Užoju, Srbiji, gdje živi njihova glavnina, bilo g. 1953. tek 28.022, iako je bilo 198.793 osoba kojima je vlaški jezik bio materinski. Njih 169.670 izjasnilo se Srbima.

Koliko su samovoljne tvrdnje da Srbi i Crnogorci pod psihološkim pritiscima iseljavaju s Kosova najbolje pokazuju činjenica, da na sjednici PK SK Kosovo, na poziv Ramadana Vrarića, niti jedan od govornika koji su tvrdili da postoje pritisci (Blažo Radonjić, Pavle Jovičević, Miša Sekulić, Novica Stojanović i drugi) nije mogao navesti niti jedan jedini konkretan slučaj. Veća prostorna pokretljivost srpskog i crnogorskog naroda u odnosu na druge unutar SFRJ već je dawno poznata stvar. Godine 1961., dakle prije brijonskog plenuma iz 1966., u drugim krajevima SFRJ živjelo je 40.858 Srba rođenih na Kosovu, 7.287 Crnogoraca i tek 19.412 Albanaca.

Prema popisu pučanstva iz g. 1961. stopa fertiliteta (odnos živorodene djece prema broju žena u dobi od 15—49 godina) bila je kod Srpskinja na Kosovu tek 129,4%, kod Hrvatica na Kosovu iznosila je 209,5%, dok je kod ukupnog pučanstva bila 196,4%.

Iz svega dosadašnjeg proizlazi da su tobože iznenadjujući rezultati nedavnog popisa pučanstva na Kosovu plod veće demokracije prilikom zadnjeg popisa, te potpuno prirodnih, ustaljenih demografskih procesa na tom području.

Dok se »Politikin« novinar sasvim nepotrebno uzbuđuje nad rezultatima popisa pučanstva na Kosovu, začudo, ili, možda, potpuno razumljivo, on ne pokazuje nikakvu zabrinutost poradi iznenadjujućih rezultata popisa pučanstva u Vojvodini. Prema pisanju »Borbë« od 10. lipnja 1971. broj Srba u Vojvodini za proteklih deset godina porastao je za 7,2%, Crnogoraca za 6,5%, a broj Hrvata opao je od 145.341 u g. 1961. na 137.611 u g. 1971. dakle za 7.730 osoba. Budući da je stopa fertiliteta kod Hrvatica u Vojvodini prema popisu iz g. 1961. bila veća od stopu fertiliteta Srpskinja, pa i od prosječne stopu fertiliteta svih žitelja Vojvodine, rezultati sadašnjeg popisa pučanstva iznenadjuju i potiču stanovita pitanja, koja traže hitan odgovor. Smanjenje broja Hrvata u Vojvodini ili je izazvano njihovim nenadnim i pretjeranim iseljavanjem ili isto tako nadnim i iznenadjućim odnarodivanjem. Pučanstvo je jako stabilan elemenat, kojega je veoma teško prestrukturirati i izmijeniti u osnovnim stajalištima. Iznenadna pretjerana pokretljivost pučanstva ne može se nikako objasniti normalnim demografskim procesima, tim više što hrvatski narod, što se tiče međurepubličkih migracija, spada u najmanje pokretljive narode unutar SFRJ.

U sadašnje vrijeme afirmacije potpunih nacionalnih sloboda i narodosnih posebnosti eventualno odnarođivanje Hrvata u Vojvodini moralo bi izazvati opravdanu zabrinutost i svestrano ispitivanje i objašnjenje te pojave.

S.

ZAGREBULJE TURISTIČKI BUM-BUM

Uvod

»Ljoki«, ili »Ljoki-boy« ime je od milja za Cagliostra, a Cagliostro je — dopustite mi da se poslužim vlastitim tekstom, objavljenim u »Studentskom listu« — »veliki meistar integracije i dezintegracije; on se rasipa poput praha i dolazi u nos svakome tko želi nešto dobra. Kihanjem onemogućava koncentraciju dotičnoga i smanjuje mu kritičnost. Dok dotični kiše i iskujuje, zatvarači pritom oči, Veliki Meštar radi: podmeće krive planove, inicira perverzne sado-mazihističke diskusije maratonskog trajanja, destruira moć zapažanja, slab i otupljuje pozornost i kritičnost, podmičuje i tapše po ramenu. Cagliostro nije glup: on to ne radi stalno i u jednom mjestu. Caligostro here, Caligostro there, Cagliostro everywhere! Bilo kuda kuda Cagliostro svuda! On je u komunalnim zavodima, u izdavačkim poduzećima, u novinstvu, na radu i televiziji, na aerodromu, na kolodvoru, on sjedi na svim sjednicama urbanističkih institucija, on je na ruci Nesretnika u trenutku kada ovaj potpisuje akt o raskopavanju ulica i zatvaranju kavana u najnepogodnijem trenutku. U jeku turističke sezone! Slika Cagliostrova djelovanja čudovišna je i groteskna: zamislite zlobnog dječarca (kojemu ispod špilhozna izviruju mala, dobro ulaćena kopita) kada rutavom ručicom lagacko prema rubu stola, gura kristalnu vazu u tišini sobe teškog srčanog bolesnika. Zamislite, molim vas!

»Zagrebuj« nemaju pretenciju strogih, znanstvenih analiza. Bit će to niz impresionističkih podlistaka o Zagrebu i njegovim nedačama. Viđenih iz različitih točaka promatranja: smješnih, gorkih, zajedljivih i tužnih. A sve u nastojanju da se glavni grad Hrvatske sačuva od uništenja. Da opet zabilista u svom punom sjaju. One štovane čitatelje »Hrvatskog tjednika« koji su »Zagrebuj« pratili u »Studentskom listu« smjerno molim za suradnju i potporu. Jer nam je cilj isti: vraćanje Zagreba u krug evropskih prijestolnica. A to nije baš lagam i zabavan posao. Naprotiv! Pređimo, dakle, na stvar ...

I Zagreb ima svoje (ljetne) čari...

Bila je blaga lipanjšk avečer, kao što bi to rekao malo staromodniji pisac ljubavno-pustolovnih romana. Terasa pred jedinom ali zato raskošnom zagrebačkom kavonom u središtu grada pružala je velicanstvenu sliku. Sareno mnoštvo, uzbibano pomalo nehajnij, pomalo dobroćudno-frivolnim čavurljanjem akustički je dopunjavalo tu kozmopolitsku scenu prepunu sjajnih toaleta, sniježnobijelih konobarskih smokinga, ludih »hitova« s ovogodišnjeg »Modefesta«, »hot-pants« i »hot dogs« (to nisu kobasicе, nego vrsta potpetice na ženskim cipelama); parfemi »Chat Noir« i »Blue Sky« pomiješani s dimom »Astora«, »Kenta«, ili »Dunhill«. Pred blještavo osvijetljenom kavnom zastaje jedan šašav »ford-capri«. Izlazi nonšalantni neošipanko. Istreće mu u susret narančaste hot-pants: »Ciao, bello. Ideš u Guzu? (T.j. Raguzu, alias grad Dubrovnik). »No, cherie tata me šalje na Blistok. Tamo je sada napeto. A ja strašno volim datule.« »Ides?«, kratko će neošipanko. »Idem«, još kraće odvraća narančaste hot-pants. Odrješi prasak vrata na »ford-capriju« (nešto slično vidiš sam u filmu »Do posljednjeg daha«) i sto četrdeset pari zadržanih očiju otpratiše automobil u smjeru Illice. Opet poče nehajno čavrjanje. Glazbe nije bilo, ali kao da sam je čuo kako lebdi u mirisljivom zraku nad »Gradskom kavonom«. Ušao sam u kavunu i naručio limunadu. Baš kod drugog gutljaja prolomio se strašan tresak. Odmah sam shvatio da nešto nije u redu. I nije bilo. Počela je strašna gužva. Skupina od desetak gostiju napala je na jednog. Praskale su boce, stolice, pljuštale krhotine razbijenoga stakla. Jedan momak se prišuljao iza napadnutoga i zvijeznu ga stolicom po glavi. Za divno čudo, onaj nije pao. Jedan engleski gost s dostojanstvenom lulom mirno je promatrao gužvu. Onda mi najednom dobacio preko stola: »Film?« — »Ah«, odvratio sam bližnjem od straha. Dvije boce od »Nare« eksplodiraše mi kraj uha. »A gdje su kamere?«, opet će znatiželjni Englez. »Ne možete ih vidjeti«, promucao sam, »jer snimaju skriveni da se dobije što realističnija slika.«

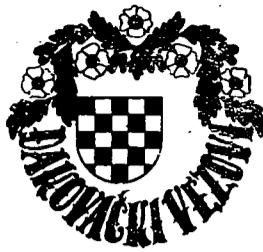
»Ah«, mirno će Englez. Jedna dama nekoliko stolova dalje častila je okolinu divnim epitetima. I ja sam, ali ne na glas. »To je glavna glumica!«, opet će dosadni Englez klimnući u smjeru razgovorljive dame. »Ne, to je epizoda«, brzo sam odvratio. »glavna glumica će doći kasnije.« »A koji je glavni glumac?« — »Onaj visoki u crvenoj majici«, brzo odgovorio, jer su u mome smijeru dečki servirali dvije »Nare«, jedno »Lederer« i jedno »Ožujsko pivo.« »Tako sam i ja mislio«, promrmlja Englez, »svi ga napadaju.« Nakon pola sata došla je milicija i nastade tišina. Englez je bio malo razočaran. Izišao sam na svježi zrak. Terasa je bila pusta. Razumljivo, jer je bilo kasno. Jedna spodoba u »strašnoj koži« kliznula je ispred mene zlobno se keseći. Prepoznao sam Ljokija. Vidio sam kako mi plazi jezik i pokazuje rogove. Zgradio sam jednu bocu s poda i zamahnuo. Ali ruka mi ostade u zraku. Iza sebe sam čuo onaj dosadni, jednolični glas: »Što ja to vidim. Pa i vi ste glumac!« Bio je to Englez. »Jesam, a što ste vi?« Ja brodajem Kouka-Koulou u vaša lepa Yugoslavia«, dobroćudno će on. »Onda prodajte i ovo«, rekoh bijesno i tutnuh mu praznu bocu »Nare« u ruku na pozdrav.

Zagreb, kao buduće središte svjetske turističke organizacije gromko je zakoračio u novu budućnost. Ta mala tučnjava u »Gradskoj kavani« nije ništa drugo nego besplatna turistička atrakcija za blazirane zapadno-evropske turiste koji srljaju u Zagreb kao mravi u Zapruđe. Treba ih lijepo dočekati. Treba im ponuditi još više takvih atrakcija. Još više balkanskog šarma i južnjačke neposrednosti.

ZATO: NE ODLAZITE IZ ZAGREBA. I ZAGREBIMA SVOJE LJETNE ČARI!

Vladimir Vuković

Bruno Bušić

Đakovački vezovi

Citava središnja Slavonija svake godine živi u iščekivanju smotre narodnog umijeća

Putujući u Đakovo nisam mogao smetnuti s uma riječi Matka Peića: »Kad čuješ: Đakovština — odmah te obuzima želja da pijes, da vrištiš! Kakva imena: Velika Kopanica, Koritna, Beravci, Pejković! Pejaž crnog Mate iz Mušića, ružičastih krmača, starog hrasta kitnjaka, šokica ogromnih bedara, usnulih u perju gusaka pijenih od preslatkih, uzavrelih dudovih bradavica.«

Šarena tkanja

Izdaleka ugledan bijeli gušči vrat i crvene tornjeve đakovačke katedrale. Oblijepljen grbovima, prepunjen sveučilištarima iz Zagreba, Splita, Rijeke, drndao je autobus, a zavijorena crveno-bijela plava trobojnica llandrala je po njegovu krovu, kao red svatovskog konja. Prolazili smo kroz vododerinu sokaka mačji brk, ali nigdje mrtvaje da se stane i opriži skvrčena nogu. Kroz otvorena vrata uskakali su u autobus đakovački srednjoškolci, barabe zalizane kose i lakičnih cipela, snaše okićene zvezatavim dukatima. Išli smo tako unaprijed, pa opet uokrug vlastitim tragovima, pa više nisam mogao dokučiti ne može li ZET-ov vozač Ivan, rođen negde kod Mostara, zamomčen u Vinčevima, pronaći parkiralište, ili produžavaju ophodnju kroz koviljak đakovačke vezilje. Pokušavao je pjevati gange, ali ne umje, pa opsova travu Čemeriku i slavonsku ravan. Odmijenje ga Jerko i Ferdo iz Vinčana, Srećko iz Ljubuškog, onako otegnuto, vuči: »Pitali me odakle si, žuti? Od Mostara. Hercegovac ljut! Zapjevaše i uzvjeriše golubove u Žljebovima i bečaruše na sokacima. S ulica i prozora mahale su djevojke, milicionari, studenti đakovačke bogoslovije, vojnici, mnogobrojne zastave i bijela platna s hrvatskim grbovima.«

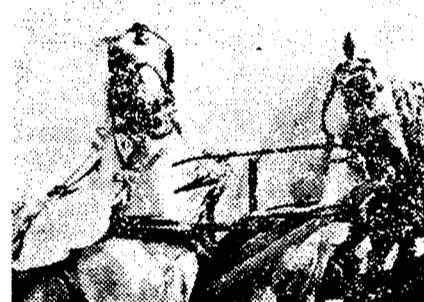
I kad napokon stadosmo blizu župne crkvice Sv. Đurđa, koja je u davnini davnog bila posvećena sv. Lovri, a onda od turskog zauzeća Đakova g. 1526. pa sve do izgona Turaka g. 1697. pretvorena u muhamedansku mošiju, nisam se mogao oteti dojno da se Peić prevario kad je napisao: »Na đakovačkim ulicama nema više gradilira, glatkog platna, veziva zvanih: kolesani, pozlatinac, tanaka nosila! Nikom bijele gaće ne svršavaju: gnijezdom — krajem širokim, šumnim kao paunov rep. Nitko ne zna više da riječ 'potprimiti' znači — suknju od naprijed dignuti do koljena, a odzad je spustiti. Nema više đakovačanke, one žene koja velika, ogromnim nijahima bokova gazi horizont, voli dunjin sok, mačku hrani glavom pjetlja, ljeti spava gola, u izgorenom loncu sadi bosiljak, izvrsno muze i divno se umije pripiti uz pijanica — široka, vrela!«

Kud god sam svrnuo trudan pogled, video sam vezove i šarena tkanja. Išle su đakovačanke širokih bokova baneći se

ispod sjajne naslage mekih dukata, pa Šokci sa svojim bijelim hlačama i bećarski zaturenim šeširicem ponekad živa oka i iognasta prka.

Nadmašene sve dosadašnje priredbe

I premda sve to nije bio ni privid, ni san, znao sam da Peić nema krivo. To nije svakidašnjica. Godinu dana Đakovština, pa i citava središnja Slavonija, živi u iščekivanju »Đakovačkih vezova«, smotre narodnog umijeća u vezu, igri i pjesmi. Ovogodišnji »Đakovački vezovi« nadmašili su sve dosadašnje. Tako mi reče svirač iz biskupskega parka i dječačić iz vrapčjeg blata. Bogati vezovi, raskoš

Konji lipicanici — ponos Đakovštine

svatovskih zaprega, lepuh ponjavaca, nedokučiva elegancija bijelih lipicanaca, obnovili su stoljetnu genetsku vezu između čovjeka i prirode, čovjeka i društva, kojem svaki pojedinac pripada po svom rođenju, svjesnosti i slobodbi. Ta genetska veza, pa zajedništvo nakonā i glasova ponajviše je došla do izražaja u odnosu općinstva prema hrvatskim sveučilištarima. Odmah po dolasku u Đakovo njih je na svečano primanje pozvao Josip Gabrić, predsjednik Skupštine općine, a gradani Đakova i okolnih sela upravo su se natjecali tko će ih više smjestiti na spavanje kod sebe i bolje ugostiti. Jedan mlađoženac iz obližnjih Budrovaca pozvao ih na svoju svadbu i rakiju dudovaču.

Vezak »Đakovačkih vezova« otpočeo je u petak 2. srpnja poždravnom riječju predsjednika Skupštine općine Đakovo i scenskom slikom Julija Njikoša: »Đakovo je srce Slavonije. Isti dan nastupile su najmlađe folklorne skupine iz Draža, Gorjana, Trnove, Illoča, Vrpolja, Novih Perkovaca, Slavonskog Broda i Đakova. Poslije, do u kasne noćne sate, natjecali su se amateri pjevači.

Tamburice, tamburice...

Sutradan je smotra nastavljena otvaranjem triju izložaba: sliku Ivana Tišova, etnografske zbirke i izložbe poljoprivrednih strojeva.

Šušor sukanja i lepuh ponjavaca

Posebni doživljaj toga subotnjeg dana bio je izbor najljepše djevojke i snaše u narodnoj nošnji Slavonije i Baranje. Kroz hladovite krošnje Velikog parka, koji je prije nekih 150 godina počeo uredjivati biskup Rafay, paunile su se djevojke i snaše u svojim vezenim haljinama mirišući na lipov cvijet i tajanstvenu hladovinu teških hrastovih škrinj. Promatrajući taj kovitlav vručak platna, potke, boja, gmizavih šara, šušor naboranih haljina, naušnica pozvekuša, gacanje čarapa hrvatski iz Bizovca, nije bilo teško razumjeti mlađenački zanos đakovačanina Milka Cepelića, dugogodišnjeg Strossmajerova tajnika i strastvenog skupljača seljačkih tekstilnih rukotvorina koji je u svojoj »Autobiografiji« zapisao: »Ja sam još kao dječarac najviše volio otarke — peškire, ručnike — tj. njihove lijepe utkane krajeve. Kada bi koja ručkonoša ili užinarka nosila na glavi korpu s jelom težacima, koscima ili žeteocima u polje, bila bi korpa vazda pokrivena otarkom kome bi krajevi otarga visjeli: pa ako su krajevi bili lijepo utkani, to bih ja daleko za njom trčao, da se nagledam lijepoga otarka. Isto su me tako u svatovima najviše zanimali otarci, s kojima bi mlađa darivala kumove, djeverove i mladoženjinu svojtu. A ne manje i oni koji bi majka ili sejka objesila o crkveni križ svoga milog i dragog pokojnika, pače među tima je znalo biti najljepši i najskupocjeniji otarak, jer su se takovi kroz pol stoljeća i dulje čuvali u sanduku namijenjeni ovom ili onom pokojniku.«

... Kada sam kao mlađi svećenik došao u biskupski dvor, zatekao sam tamno slikovne Sezite, koji su također uvelike cijenili naše seljačke radnje, a pogotovo ih je cijenio mlađi slika-pomoćnik, moj prijatelj Franjo Cremer, rođeni Düsseldorščanin. To je bila za mene velika pobuda, da sam počeo intenzivnije skupljati lijepi otarke i šarene tikvice, pa s njima darivati umjetnike. A potakao me na skupljanje tih narodnih radnja i g. dr. Iso Kršnjava, kada je otprimao galeriju slike u Zagreb. Svoju bogatu zbirku tkanja i vezova Milko Cepelić ostavio je Etnografskom muzeju u Zagrebu.

Šušor sukanja i lepuh ponjavaca smijenio je recital poezije, koji su izvodili studenti Zavičajnog kluba Đakovštine i ostali studenti Hrvatskog sveučilišta. Poslije njih nastupili su pjesnici Slavonije.

Vezla, vezla Hrvatica mlada

Posljednji dan svečanosti umalo da nije pokvarila kiša. Hladni zapisi vjetra od vremena do vremena nadundurili bi nebo i dudova stabla, pa bi se onda zgrominjali na đakovačkim ulicama i utihнуli. Muškarci su skriveno drhturili motajući se po sokacima i birtijama, a žene su se predavale topolini širokog boka i raspupale dojke. Da bi mogli vidjeti mimohod folklornih grupa, tride-

setak tisuća osoba zbijalo se uz zidove, napučilo prozore, ugnjezdurilo se na lisnatim krošnjama. Između začudnih očiju i uživih ruku jašio je Šokac na raspomamjenom bjelanu. Landraj bijele široke nogavice odzvanjao je na obodu crnog, bećarski naherenog šeširića, iz razvaljenih usta zmijogradog lipicanca pahuljalj je golubinja pjena dotičući sapi konja i bedro jahača. Za njim su mirno jahali alkari pod teškim tokama i krivošijim čordama što nemirno zmijaju između ogaravljenih kubura i svilena opašaja. Pa onda opet alkarski momci, mrki i preplanuli od suhih progona i bistrih džeferdiana koji im pritisakuju trudno rame, budeći sjećanje na grdne rane i mrteve glave, na »krajinu krvavu haljinu«, gdjeno svaki dan bijaše »s krvi ručak, s krvi i večera.«

Izgubljeni hod Hrvata Bunjevac rasturio je privid crnosapaca pod čijim se oštrim sjećivom letjeli uznojite glave, a s njima i kape hrvatske muhamedanskih gazija i kršćanskih komica. Nad svime nadvila se pjesma hrvatskih sveučilištaraca:

I staro i mlađe

Vezak vezla Hrvatica mlada,
Vezak vezla na četiri grane.
Prva grana kralja Tomislava,
Druga grana Zrinskih Frankopana.
Treća grana Jelačića bana,
A četvrta Radića Stjepana.
Peta grana ostaje na nama.

Jedna budna hrabrost medu strahovima i golubica uspavana krila koračali su između Gradišćanskih Hrvata, a onda opet podvrsik, udaranje petom o zemlju folklornih grupa iz: Trnjanski Kuti, Deletovca, Vetova, Gundinaca, Ilača, Orubica... Čudna imena, sve se jedno promjeće mimo drugo, pa se zatekneš u pitanju da li su to imena sela, hrastova ili bećara, kojima se kroz razgaljenu landravu košulju vidi masnica od nedavneg ugriza.

U razgaljeno slavonsko nebo, u nenadnu, još nenacrtanu ružu vjetrova promigivalo je dvadesetak svatovskih zaprega, a biskup Krtica očenašio je u mrtvačkoj kripti đakovačke katedrale, dodirujući bijelom kosti sitni vezak svog pokrova.

Bruno Bušić

Pavao Vuk-Pavlović

Pavao Vuk-Pavlović, (rođen u Koprivnici 1894), čovjek je i filozof s dugim i plodnim životnim putem, na kojem iz uporna rada nikose djela što bi svojom zrelošću i brojnošću zasluživala da netko u Zagrebu razmisli o tome, kako bi ih valjalo sabrati u cijelinu, koju se nakladničkim jezikom, u normalnim kulturnim sredinama, naziva »Sabranim djelima«. Vuk-Pavlovićev filozofski opus jedan je od rijetkih u hrvatskoj kulturnoj povijesti u kojem je s uspjehom izložen cjelovit filozofski sustav. A u 20. stoljeću je njegova filozofska misao zgrada u nas — to sa sigurnošću možemo reći — najsustavnije izvedena, pa je dakle u tom smislu kao potpun i u sebi jedinstven filozofski sistem, možda, koliko znamo, i jedina.

Rječitost životopisa

U »Leksikonu filozofa« (Danko Grlić, Zagreb 1968.) piše, kako je Pavao Vuk-Pavlović »prof. u Skoplju« i kako su glavne teme mnogobrojnih radova ovog plodnog i originalnog mislioca (objavljene pretežno između dva rata) »spoznajna teorija, estetika, etika i pedagogija«. Iz tih se podataka nažalost ne mogu dozнати mnoge zanimljive stvari, od »formalnih«, »vanjskih«, koje čine filozofov curriculum vitae, pa do sadržajnih, koje direktno govore o filozofskom opusu. Da bismo bili pravedni spram Vuk-Pavlovića i kao čovjeka i kao filozofa, valja nam istaknuti kako je istina, da je Vuk-Pavlović »prof. u Skoplju«, ali ne možda samo srednjoškolski, nego sveučilišni profesor. Otišao je u Skopje ubrzo poslije završetka drugog svjetskog rata, napuštajući sticajem okolnosti Zagrebačko sveučilište, tj. zagrebački Filozofski fakultet, posvetivši obilno svoje snage formirajući i organizirajući studija filozofije u Skoplju.

Nadalje, osim što je Vuk-Pavlović prethodno obavljao u Zagrebu filozofiju sive učilišnu nastavu, on je, između ostalog i dakle zagrebačke škole; (studirao još u Leipzigu i Berlinu); ne samo slučajni zagrebački student, nego i učenik Gjure Arnolda (o kojem je u »Hrvatskom tjedniku« broj 10, pisao Branko Despot). Arnold pak Vuk-Pavloviću ne bijaš samo profesorom nego — pored europskih i svjetskih uzora (Wundt, Volkelt, Spranger, Schmarsow) — i filozofskim učiteljem; to će pak Vuk-Pavlović uvijek ne samo priznati, već i s ponosom isticati; (napisao je monografiju »Stvaralački lik Gjure Arnolda«).

I tih nekoliko činjenica doprinosi također jasnijem tragu i razumijevanju tradicije jednog dijela novijeg razvijatka zagrebačke filozofske škole, sežući od učenika preko učitelja do u prošlo stoljeće, što je vidljivo ne samo iz vanjskih osobina, nego i sadržajnih karakteristika, stava i orientacije svih, koji toj školi pripadaju.

Obvezne nastave i organiziranja filozofske katedre u Skoplju nisu sprječile Vuk-Pavlovića da i poslije drugog svjetskog rata, izvan Zagreba, dakle izvan grada koji voli i kojemu se uvijek vraća i obraća, nastavi s izvedbom

SMISLOVITOST — NAJVIŠI UVJET FILOZOVIJE

Pavao Vuk-Pavlović sustavno je u nizu spisa izložio vlastiti nazor o svijetu i životu

svojih filozofiskih teza kao sustavne filozofiske cjeline.

Poticaj proučavanju nacionalne filozofske baštine

Kolik je prilog Vuk-Pavlovićev sveučilišnoj nastavi Skopja, bolje će od nas moći procijeniti tamošnji njegovi kolege, suradnici, učenici i studenti. (Od onih, koje smo imali prilike čuti, došle su svagda samo pohvale i priznanja). Za nas ovdje, u Zagrebu i Hrvatskoj, posebno su pak zanimljive teme doktorskih disertacija njegovih doktoranata. To su povijesni pregledi pojedinih filozofskih disciplina i cijelih područja filozofije svih naroda Jugoslavije, (razmjerno filozofskoj baštini svake nacije posebno). Tako je na primjer obradena povijest marksističke misli u Jugoslaviji (Miloje Petrović 1970), povijest formalne logike i spoznajne teorije (Jonče Josipovski, 1964.), estetike (Georgi Stardevol, 1965.) i kako doznajemo, upravo se dovršava pregled povijesti etike (Kiril Temkov). Budući da su prikazi povijesnih pregleda rađeni prema nacijama, to svakako predstavljaju zanimljivu gradu i za hrvatku povijest filozofije, odnosno povijesne preglede njenih disciplina.

O filozofskim nazorima

Filozofija za Vuk-Pavlovića treba biti »povjerenja dostojno svjedočanstvo o postojnosti i bistvu svojega svijeta« pri čem »smislovitosti valja vidjeti načelo, kojega je zadovoljenje najviši uvjet filozofije«. Neiscrpiv je »filozofski zadatak prodirati u bistvene temelje« zabiljnosti, a razumjeti se može »uredjena filozofička nauka iz stalnih uvjeta njezine djelovnosti, njezine aktualnosti, u kojoj su, po svojoj nedovršenosti i po raznolikosti različitih filozofema, uvijek »njezini postavci i zaključci otvoreni razgovoru, dialogu« dakle »dijalektički«, s trajnom zadaćom filozofije »da od epoha do epoha... razotkrije, iznese i tumači u bitnosti moguće osnove razložna života i smislovita svijeta«.

Metodički, no i kritički prihvácajući neke ideje svoga učitelja Gjure Arnolda npr. ideju pluralizma prema Arnoldovu »spiritualističkom pluralizmu«.

Vuk-Pavlović razvija tezu o »pluralizmu svjetova«, produžujući ju sve do nekih specijalnih područja estetike kao »estetičkog pluralizma«.

Cvjek, ukoliko postiže svoje čovještvo kao osoba i persona, iz neiscrpnog doživljaja svoje duševnosti, otkriva i stvara uvijek iznova — na temeljima zabiljnosti — svoj svijet. Svakom svijetu odgovara uvijek neka moguća filozofija, i obrnuto. Zajednički ljudski svijet, svijet jednog vremena ili epoha, utemeljuje u zabiljnosti korespondentnost »mi — doživljaja«, po kojem se i unutar kojeg se zbiva relativno »poklanjanje« različitih, no srodnih svjetova. Spoznaja svijeta moguća je tako obzirom na »strukturalnu analizu«, otkrivanje kategorijalnih struktura svijeta, (tvarnosti, duševnosti i duhovnosti) kao »ontologički razlučivih bistvenih sačuvanica ili činilaca zabiljnosti«. Spoznaja također mora uzeti u račun, moderno bismo rekli, i »epohalnu analizu«, obzirom na vrijeme kao prošlo,

nost«, pri čemu »jastvom popraćena duševnost... kao magički očarana dijoništuje na »mi-svijesti«, dakle unutar »doživljajnog sklopa« i pripadnih mu struktura. Sve su to teze koje bi moguće bilo dijelom pribrojiti tradiciji, a da istodobno zapravo po konzervacijama, filozofijski, humanistički utemeljene, stoje u suvremenim esetičkim shvaćanjima nasuprot nekih modernih pozitivističkih nazora, kao što su teorija komunikacije, strukturalizam, dijelom teorija književnosti, a poglavito književna kritika; oboje, za razliku od filozofijski, humanistički utemeljenih stanovišta, korespondentnih, mutatis mutandis, teorijskim izvodima Vuk-Pavlovića. Navedimo samo ilustracije radi da srodne teze, egzistencijalističko-marksističke provjencije (Marx + Heidegger, Jaspers i dr.) formulira Vanja Sutlić (umjetnost je kao pjesništvo, kao pojezis — »bitna komunikacija«) ili više u humanističkom smislu — ako je na tren dopuštena neskromnost — i autor ovih redaka (umjetnost je »bitno saopćenje«); strukturalne (fenomenološke!) analize umjetničkog djela lati se u ontologiskom i ontološkom smislu Ivan Focht, a drugačiji opet analize tj. analize stukture fenomena umjetnosti kao cjeline, također pisac ovih redaka. O umjetnosti kao socijalnoj pojavi, što je kod Vuk-Pavlovića ozbiljno filozofijski utemeljeno, brbljalo se u nas i onako previše, a da bi i taj aspekt morali navlastiti isticati kao suvremenost.

Ako je o tim očito suvremenim relacijama potrebno štograd posebno isticati, onda svakako činjenicu da je Vuk-Pavlović eminentno filozofijski doprinos — dosad, uglavnom — prešućen. Njegov je nazor dakako drugačiji, no sigurno temeljiti od mnogih pozitivističkih suvremenih, modernih i modnih aktualiteta, ali koje i vremenski i teorijski dosiže, i prestiže, i tako rekavši, otvoren je prema njima, za njih teorijski pripravljen, imajući teorijski temelj za ono, o čemu oni teoretičiraju — bez temelja. I opet samo radi primjera: u njegovu estetičkom shvaćanju ima mesta, kako sam kaže, za umjetnost pojmovno strukturiranu, koja nije »ars dialectica« nego doista pripada estetičkoj sferi. Niže li time teorijski osiguran prostor i za ono, čemu bismo se mogli prisjetiti kao »conceptual art«, bez obzira kako se jedna takova mogućnost zbiljski realizirala ili kako je kao jednu od suvremenih novotarija vrednovali.

Osebnost estetičkih shvaćanja

Stvaralaštvo ljudsko tumači Vuk-Pavlović iz unutarnje povezanosti svojih filozofiskih nazora, utemeljujući ga na doživljaju (raspravom »O izlazištu estetike« i »Osnovi estetike« I i II), a situirajući estetski fenomen kao eminentno društveni unutar »zajednice«, kao »sudioničtvovanje« preko »upredmetećene duševnosti«, s osnovom u duševnosti samoj i u samoj sebi nedostatnoj, krnjoj, nedovršenoj ljudskoj prirodi. Razvijajući estetičko stanovište samostalno i originalno, u sklopu — kako naglasimo — smislene sustavnosti svog nazora, njegova već sada cijelovito očrtana estetika jasno pokazuje neke problematske i tipološke značajke, koje su u vrlo raznolikim relacijama vežu, osim uz europska i svjetska, upravo uz neka shvaćanja kakvima se tradicionalno priklanjaše nekolicina zagrebačkih teoretičara. Neće biti slučajno da je dobar dio teorijski važnijih estetičkih shvaćanja u Hrvatskoj prve polovine 20. stoljeća utemljen u analiticu doživljaja: od Bazalina uvodjenja »Einführung« i M. Makanca, preko Krležinog gotovo psihofiziološkog doživljajnog vitalizma, psiholoških analiza K. Krstića, croceanskih shvaćenog doživljaja, kao »duhovnog čina« kod A. Halera, pa eto sve do nedavno eksplisite izvedene teorije Vuk-Pavlovića, teorije naime doživljaja, kao estetičke kontemplacije iracionalnoga, kao suživljaja i napokon komunikacije. (Naravno da »doživljaj« ovdje nije mišljen u značenju nekog emocionalizma, sentimentalizma ili čega sličnog).

»Želja i žudnja za duševnim dodirom i potreba za komunikacijom najosnovniji je i ponajdublji izvor umjetnosti«, u ostvarenju preko »upredmetećene dušev-

nosti«, pri čemu »jastvom popraćena duševnost... kao magički očarana dijoništuje na »mi-svijesti«, dakle unutar »doživljajnog sklopa« i pripadnih mu struktura. Sve su to teze koje bi moguće bilo dijelom pribrojiti tradiciji, a da istodobno zapravo po konzervacijama, filozofijski, humanistički utemeljene, stoje u suvremenim esetičkim shvaćanjima nasuprot nekih modernih pozitivističkih nazora, kao što su teorija komunikacije, strukturalizam, dijelom teorija književnosti, a poglavito književna kritika; oboje, za razliku od filozofijski, humanistički utemeljenih stanovišta, korespondentnih, mutatis mutandis, teorijskim izvodima Vuk-Pavlovića. Navedimo samo ilustracije radi da srodne teze, egzistencijalističko-marksističke provjencije (Marx + Heidegger, Jaspers i dr.) formulira Vanja Sutlić (umjetnost je kao pjesništvo, kao pojezis — »bitna komunikacija«) ili više u humanističkom smislu — ako je na tren dopuštena neskromnost — i autor ovih redaka (umjetnost je »bitno saopćenje«); strukturalne (fenomenološke!) analize umjetničkog djela lati se u ontologiskom i ontološkom smislu Ivan Focht, a drugačiji opet analize tj. analize stukture fenomena umjetnosti kao cjeline, također pisac ovih redaka. O umjetnosti kao socijalnoj pojavi, što je kod Vuk-Pavlovića ozbiljno filozofijski utemeljeno, brbljalo se u nas i onako previše, a da bi i taj aspekt morali navlastiti isticati kao suvremenost.

Ako je o tim očito suvremenim relacijama potrebno štograd posebno isticati, onda svakako činjenicu da je Vuk-Pavlović eminentno filozofijski doprinos — dosad, uglavnom — prešućen. Njegov je nazor dakako drugačiji, no sigurno temeljiti od mnogih pozitivističkih suvremenih, modernih i modnih aktualiteta, ali koje i vremenski i teorijski dosiže, i prestiže, i tako rekavši, otvoren je prema njima, za njih teorijski pripravljen, imajući teorijski temelj za ono, o čemu oni teoretičiraju — bez temelja. I opet samo radi primjera: u njegovu estetičkom shvaćanju ima mesta, kako sam kaže, za umjetnost pojmovno strukturiranu, koja nije »ars dialectica« nego doista pripada estetičkoj sferi. Niže li time teorijski osiguran prostor i za ono, čemu bismo se mogli prisjetiti kao »conceptual art«, bez obzira kako se jedna takova mogućnost zbiljski realizirala ili kako je kao jednu od suvremenih novotarija vrednovali.

**Još o pripadnosti
»zagrebačkoj filozofskoj školi«**

Insistirajući malo više, a unutar ovako opsegom ograničenog prikaza, na nekim specifičnim karakteristikama filozofiskog rada Vuk-Pavlovića, i uz to na novijim njegovim temama i spisima, zanemarivši čak ponešto neki drugi dio njegova stvaralaštva, insistirali smo samo radi toga, da bismo što uočljivijim načinom ukazali upravo na one osobine, koje ga i prije kao i sad, sjedinjuju i vežu sa stilom, problemskim područjem i tezama zagrebačkog filozofiskog kruža, pa ako je slobodno reći, premda još ne posve jasno historiografski izdiferencirano, i tzv. zagrebačke filozofske škole, humanistički karakterizirane. Možda se taj »novohumanistički aspekt« — kako kaže dr V. Filipović u uvodnoj riječi zagrebačkom izdanju spisa »Filozofije i svjetovi« — vidi najbolje po tome što »Vuk-Pavlović stoji svagda u polemičkoj antitezi prema onim strujama suvremene gradanske filozofije koje u prevalentnim tezama pozitivizma, pragmatizma, prakticizma i historizma pokušavaju negirati stvaralačku ulogu subjekta u spoznaji svijeta i omalovali vrijednost slobodne i odgovorne ličnosti te njezina značenja u povijesnom i kulturnom zbivanju. On (tj. Vuk-Pavlović) izlaže misao o osebujnoj pojavnosti humane jedinke koja imade svojevrstan poziv, svoj autonomni položaj, a time i odgovornost u ostvarivanju onog sloja zbilje koja se na ovoj Zemlji pojavljuje kao ljudska«.

Zlatko Posavac

NE MOŽE SE CIJEPATI ONO ŠTO NE POSTOJI

VAŽNOST POZNAVANJA POVIJESTI NAŠEG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Pogrešno oblikovana opća svijest

U prošla dva broja ovog tjednika objavili smo Katičićev i Pederinov članak o problemima hrvatskoga književnog jezika u 17. i 18. stoljeću. Pokojem se čitatelju može učiniti da su to uskostručni članci i da su na rubu zanimanja šire čitatelske javnosti. Međutim, ti su problemi neobično važni za sve nas, ne samo zbog jasnijih pogleda na našu jezičnu prošlost, nego i na našu jezičnu, i ne samo jezičnu, sadašnjost. Naime, odgovor na pitanje kad počinje današnji hrvatski književni jezik ima velik utjecaj na naš kulturni, društveni i politički život, toliko više što je do sad taj odgovor većinom u našoj općoj svijesti bio krivo usviješten. Malo ima naobraženih ljudi koji na to pitanje ne bi odgovorili kao iz topa: od Karadžića i Gaja, ako bi Gaja uopće i spomenuli. Lijepo to pokazuje ovaj primjer. Na posljednjem profesorskem ispitnom postavim profesorskoj pripravnici pitanje: »Glas h s jezičnoga i pravopisnoga gledišta« i dobijem ovaj odgovor: »Glas h uveo je Vuk 1836. godine.« Na potpitanje »Zar prije 1836. nismo imali glasa h?« kandidatica se zbumila i trebalo je prilično vremena dok smo to izveli na čistac.

Pogrešno shvaćanje o početku suvremenoga hrvatskog književnog jezika toliko nam je ucipljeno u svijest da su se donedavno u njemu teško snalazili i stručnjaci, a kamoli nestručnjaci, ali opće sudove i zaključke svi su bili spremni donositi bez mnogo razmišljanja. Zbog toga što smo smatrali da nam književni jezik počinje od Karadžića i Gaja bilo je mnogo krivih usmjeravanja, krivih normativnih odluka, bilo je mnogo nepotrebnih sporova, i lingvističkih i političkih. Zbog toga krivoga mišljenja i dogodio nam se Novosadski dogovor i sve nevolje koje su iz njega proistekle. Zato se ne može u naše vrijeme dovoljno naglasiti misao kako je neobično važno da nam u opću svijest uđe da je naš današnji književni jezik stariji i od Gaja i od Karadžića.

Gdje je početak

Dalibor Brozović kaže u polovici 18. stoljeća (v. raspravu O početku hrvatskog jezičnog standarda, Kritika, 10, 1970, str. 21-42, ili Standardni jezik, Zagreb, 1970, str. 127-158). Ta je rasprava neobično važna jer se u njoj dobro obrazloženo i široj javnosti pristupeno kida s pogrešnom mišlju da naš današnji književni jezik počinje polovicom 19. stoljeća. Brozović početak pomiče za čitavo stoljeće naprijed, u polovicu 18. stoljeća. Svi se stručnjaci slažu s pomicanjem početka, ali se svi ne slažu s polovicom 18. stoljeća. Mate Šimundić — u Kritici, 13, 1970, str. 439-451 — pomiče početak u 16. stoljeće, ja bih rekao s pravom.

Ne bavim se posebno jezičnom poviješću, ali se usuđujem postaviti ovu tvrdnju: hrvatski književni jezik ima neprekinitu protežnost od 11. stoljeća do danas, a u današnjem obliku od 16. stoljeća do danas. Nadam se da će stručnjaci koji se posebno bave tim pitanjima (kolege Moguš, Vončina, Hercigonja, Bratulić i dr.) poduprijeti i dokazati tu tvrdnju, preciznije odrediti sam početak, a ja bih, kao i M. Šimundić, naveo samo nekoliko primjera koji i bez posebnoga tumačenja jasno osvjetljavaju spomenutu tvrdnju.

Neoboriv dokaz: jezik starih pisaca

Nedavno je Vjesnik na stranicama o moru pod naslovom TAKO JE GOVORILO MORE donio ovu pjesmu Junija Palmotića:

MORE ...

Vrla vojska od vjetara
na riječ našu skoči gnjivna,
da pogubi, da pohara
čeljad kā su nam protivna.
Sve što oblaka crnijeh leti
zlijeh valova sve što raste,
sjedini se, za prozdrijeti
zlobna jedra, plavi tmaste.
Na šaptanje naše jako
koje suncu zrake otima
vjetri, more, nebo i pak
sastaše se suproć njima.
Ali sve to bi zamani:
eto iz naše otet ruke
Pavlimir se kralj sahrani
posred Gruža, mirne luke.

Uz tu je pjesmu kratak komentar o Pavlimiru, a uz ime Junija Palmotića podatak »(1607-1657)«. Vjesnik tu pjesmu donosi 1971. (21. 4.), ali jezičnoga komentara nema, ne iz kojih posebnih uredničkih razloga, nego zato što jezični komentar nije potreban. Mislim da nam to govori dovoljno samo za sebe.

Od obilja takvih primjera navest će samo još jednu pjesmicu od dva stiha Šiška Menčetića (1457-1527):

TI ČEŠ BITI UZROK MOJE SMRTI

Ako li i dođe prijeka smrt na mene,
ti s' uzrok, gospode, život moj da vene.
To nisu posebno birani stihovi, ali i da jesu, činjenica da su se u tako dalekom vremenu mogli naći tako suvremeni stihovi kazuje nam mnogo. Kazuje nam da je tu ona snaga koja je navela Relkovića da u svojoj gramatici normalno govori o glasu h i da kao primjer navede: Kuhač kuha od kruha juhu, iako u svom materinskom govoru nije imao glasa h. Tu je ona snaga koja je natjerala trinaestogodišnjega čakavca Ivana Mažuranića da propjeva štokavski: Vinodolski dolče, da si zdravo! (A bilo je to 1827, tri godine prije Gajeve Kratke osnove, a devet godina prije Gajeve štokavske Danice.)

Šezdeset dvogodišnji kajkavac Janko Drašković u djelu Disertacija ili razgovor darovani gospodji poklisarom izričito kaže zašto je izabrao štokavsko narjeće:

»Ja odabiram za moj razgovor naški jezik, želeti dokazati, da mi narodnog jezika imademo, u kojem sve izreći moguće jest, što

srdce i pamet zahteva. Dijalekta pak ovo

kao običnoga u pismoznanju starinskomu i

kao punijega izabrao jesam.« (Bilo je to četiri godine prije Gajeve uvođenja štokavštine.)

Što je učinio Ljudevit Gaj?

Gaj nije stvorio hrvatski književni jezik, on ne potječe od Gaja (kao ni od Karadžića), nego je Gaj samo jedan od hrvatskih književnih jezika proširio i na kajkavsko područje. Gaj je dakle zaslужan što je u jednom književnom jeziku i u jednom pravopisu ujedinio sve Hrvate, njegove su kulturne i političke zasluge goleme, ali u književnojezičnom, u gramatičkom smislu on je samo prihvatio i proširio onaj književni jezik koji je u Hrvata bio već izgrađen prije njega. Gajeve su zasluge dovoljno velike i nije mu potrebno pripisivati i ono što nije učinio. On zbog toga u našim očima neće biti manji, nego će samo biti stavljena na pravo mjesto s kojega nam neće zastirati vidik u prošlost.

Važnost prošlosti za današnjicu

Jezična je prošlost za nas neobično važna. Ona kratkim postupkom odbacuje neugodne, a lažne optužbe. Još jučer su nam govorili da su Hrvati uzeli srpski književni jezik, ili blaže, da nam ga je Karadžić poklonio, danas nas optužuju da jezik cijepamo, razdvajamo. Počeo je lingvist Pavle Ivić, ali je ušutio čim je uvidio da ima krivo. Unatoč tome

ANDRIJA KAČIĆ-MIOŠIĆ

još uvijek se nađe poneki pojedinac koji iz velike jezične neupućenosti izbaci sličnu optužbu. Navest će jedan od najnovijih primjera.

U razgovoru s jednim brojem kulturnih radnika na pitanje »kako lično gleda na tezu o potrebi čepanja, razdvajanja jezika« Aleksandar Bakočević je odgovorio:

»Ne mogu da prihvatom tezu o potrebi razdvajanja jezika. Smatram da je, i pored edređenih razlika, u pitanju jedan jezik. Teza o razdvajajući jezika na dva, po mom mišljenju je jezički, odnosno naučno i politički neprihvatljiva.« (NIN, 20. 6. 1971, str. 4)

Iako je u odgovoru prihvaćena blaža riječ, razdvajanje, ipak u biti ostaje ista optužba.

Ali na sreću nije obranjiva ni politički, a još manje jezično i znanstveno.

Politički nije zato što je drugarica Latinka Perović jasno iznijela gledište SK Srbije: »Mi se ne libimo da vrlo otvoreno kažemo šta mislimo, na primjer o tezama o jednom narodu i o jednom jeziku. Mi ne sumnjamo da takvih teza ima, ali moramo otvoreno kazati da nas začuđuje da te teze dobivaju publicitet. Ako su one već dobile publicitet neka nam bude dozvoljeno da kažemo kakve su političke konsekvence tih teza i da jasno markiramo da to nikad nije bila politika Saveza komunista Srbije ni Centralnog komiteta, a da to još manje danas može biti.« (Vjesnik, 11. 9. 1969, str. 3.)

Jezično zato što se ne može govoriti ni o cijepanju ni o razdvajaju, a tko o tome ipak govoriti, znanstveno je potpuno zaglibio. Tako i pitači i odgovarač gledaju na hrvatski književni jezik kao što su donedavno mnogi gledali: Hrvati su svoj književni jezik dobili od Karadžića pa pošto su pristali da odbace i ono malo razlika koje ih dijele od beogradski preoblikovanoga Karadžićeva jezika, u stvarnosti su pristali na srpskohrvatski književni jezik, pa budući da sada traže svoj hrvatski jezik, cijepači su jezika. Oni koji tako misle očito pokazuju da ne poznaju povijest hrvatskoga književnoga jezika i sve posljedice koje iz toga proizlaze. Jer sudovi moraju biti sasvim drugačiji kad se gleda da Hrvati imaju svoj današnji književni jezik od 16. stoljeća. Kad se to zna, mora se priznati da se u tih pet stoljeća čvrsto oblikovala hrvatska jezična posebnost sa svim posebnostima koje ga čine hrvatskim književnim jezikom; mora se shvatiti da je tih pet stoljeća oblikovalo hrvatski jezični osjećaj i da on ne dopušta da se hrvatski književni jezik mijesi i stapa kako se kome ushtjedne. Ne radi se dakle o razdvajaju, nego se radilo o stapanju! Kako stapanje nije uspjelo, onda se može reći da srpskohrvatski književni jezik nije nikada postojao, a kad nije, onda nema ni cijepanja ni razdvajanja. Da se to u potpunosti shvati, treba upoznati jezičnu povijest.

Stjepan Babić

August Cesarec

Prve žrtve

5. srpnja, subota poslijepodne. Oko tri sata velika su se ulazna vrata dvorca otvorila. U dvorištu se tih uvezao otvoreni veliki policijski automobil. Kao i obično, istračili smo na prozore hodnika da vidimo tko je novi došao. Bilo je to prvi put da iz automobila nije izšao ni jedan novi internirac. Gledali smo se zvunjeno. Znači, po nekog su došli. Nekoga će odvesti, ali ne na slobodu.

Dva policijaca obučena u građansko odijelo brzim su se korakom popeli na prvi kat, u naš odjel. Odsjećenim policijskim: »Spremite se!« pozvani su: Božidar Adžija, Ognjen Prica, Simo Crnogorac, Ivan Krndelj, Zvonimir Rihtman, Ivo Kuhn i Otokar Keršovani. U jednoj maloj sobici Keršovani je sjedio za stolom i pisao svoje nikada dovršeno djelo »Povijest Hrvata«. Kad je čuo poziv »Spremite se!«, samo je pogledao policijaca i tih reka: »Dozvolite da završim misao.« Policijac nije znao kako reagirati... Keršovani je dopisao još nekoliko redaka i stavio točku. Pokupio je svoje stvari i nekoliko knjiga. Svi smo se rukovali, a stari prijatelji s robija i iz emigracije po posljednji su se put zagrlili. Iz autobusa su mahali... »Zdravo!... »Doviđenja!... Nagadali smo kamo su ih mogli odvesti. Crnih misli još nije bilo. Možda upravo zato što je odveden u Keršovani... Tada se znalo da postoji pored našeg logora i logor Danica kod Koprivnice, a i Jadovno kod Gospića. Vjerovali smo da su ih odveli u jedan od tih logora.

Isti dan oko 4 sata pred logor su stigle supruge trojice drugova: Lidiya Adžija, Ada Prica i Ruža Škrinjar-Keršovani. Reagiranje Ade Price sve nas je uznenimilo. Slutila je najgora. Bila je toliko potresena da je neko vrijeme ostala ležeći na travi pored zidina dvorca.

Oko šest sati istog dana Ruža Keršovani vidjela je otvoreni policijski automobili kako sa sedmoricom drugova ulazi u dvorište zatvora u Petrinjskoj ulici. Predvečer je Ivan Krndelj vraćen u Kerestinec, a umjesto njega odveden je Viktor Rosenzweig. Ova zamjena izazvala je zle slutnje. Krndelj je bio tmurno raspoložen. Tu noć smo svi proveli bez sna. Kako smo kasnije doznali, sedmorka odvedenih drugova iste su noći otpremljena u Gospic. Sutradan su supruge Keršovanja, Adžija, Prica i Kuhna uporne tražile da ih primi Božo Cerovski, šef Redarstvenog povjereništva i Ustaškog ravnateljstva. S obzirom na osobne odnose s Keršovanjem, on ih je primio. Uvjeveravao ih je da on nije dao nalog za njihovo odvođenje iz logora i da ništa ne zna. Nitko nikad neće saznati punu istinu o ponašanju Cerovskoga u ovoj stvari. Stoji činjenica da je netko iz Zagreba naredio da se svih sedam komunista odvedenih iz Kerestineca u logor Jadovno kod Gospića vrati u Zagreb. Jedan od policijaca koji ih je pratilo u Gospic i natrag obavijestio je o tome drugaricu Adžiju i Keršovani. Napomenuto je da su u Gospicu trebali biti ubijeni. Već sedmog srpnja bili su vrateni u zatvor u Petrinjskoj ulici. Pokazalo se da su prijateljstva u tom vremenu, pa makar i robijska, bila suviše krhka da bi mogla odoljeti interesima politike. Takvih slučajeva bilo je više...

Osmog srpnja odvedeni su iz Kerestineca Alfred Bergman, Ivan Korski i Sigismund Kraus. Ovo upotpunjavanje grupe sa Židovima-Hrvatima iz naših redova i kompletiranje grupe do deset članova još nas je više zabrinjalo. Sva desetorica bila su neko vrijeme na hodniku u zatvoru u Petrinjskoj ulici, gdje su sreli neke poznate drugove, među kojima i Grgu Gamulinu, koji je bio uhićen zbog ilegalnog rada i očekivao istragu. Keršovani mu je napomenuo da bi moglo biti i najgora, jer mu je sumnjuvastav grupe od dva Hrvata, dva Srpsina i šest Židova. Poslije podne odvedeni su u zatvor Ustaške nadzorne službe u Račkoga 9. Tu su bili privremeno u dvorišnoj garaži, odakle su 9. srpnja ujutru odvedeni u Maksimir i strijeljani.

Pucajte, vi ste banda ubojica!

Desetog su srpnja grad Zagreb i rodbina desetorice drugova s velikih plakata saznali za zločin. Tekst zastrašujućeg proglaša glasi:

Strijeljano je deset komunista koje je kao uglavljeni duhovne začetnike zločina nad redarstvenim činovnikom Ljudevitom Tiljkom, osudio na smrt prijekom pokrenutim sudom.

Zagreb, 10 srpnja

Iz Ministarstva unutrašnjih poslova izdan je danas ovajglas: Dana 4. VII. 1941. izvučen je mrtav i iznakažen iz jedne bare Petruševačke šume kraj Radničke ceste redarstveni činovnik Ljudevit Tiljak, 37 god. star, rkt, rodom iz Gračaca. Provedenim izvidima ustanovljeno je da je taj zločin djelo komunističkih agitatora.

Kao duhovni začetnici tog zločina predani su: dr. Božidar Adžija, 50 god. star, rkt, rodom iz Drniša, kotar Knin, Ognjen Prica, 41 god. star, profesor, pravoslavne vjere, rodom iz Ilidže, kotar Sarajevo; dr. Ivo Kuhn, odvjetnik, 38

Ognjen Prica

god. star, Židov, rodom iz Sl. Broda; Zvonimir Rihtman, inženjer i profeos, 39 god. star, Židov, rodom iz Zagreba; Ivan Korski, inženjer, 32 god. star, Židov, rodom iz Hrastovca, kotar Garešnica; Viktor Rosenzweig, apsolvent agronomije, 27 god. star, Židov, rodom iz Rumje; Alfred Bergman, priv. činovnik, 39. god. star, Židov, rodom iz Visokog; Sigismund Kraus, bankovni činovnik, 31. god. star, Židov, rodom iz Sarajeva, Otokar Keršovani, 39 god. star, novinar, starokatolik, rodom iz Trsta, Simo Crnogorac, ličilac, 40 god. star, pravoslavne vjere, rodom iz Poloče, kotar Knin — senatu prijekog pokretog suda koji je svu desetorici osudio na smrt. Osuda nad njima je izvršena dne 9. o. mj. strijeljanjem.

Zagreb, 10. VII. 1941. Iz Ministarstva unutrašnjih poslova Br. 9352 — 1941.

Od desetorice strijeljanih šest ih je uhićeno još u monarhističkoj Jugoslaviji — Banovini Hrvatskoj. Strijeljane su izvršavali oružnici. Prije odvođenja na strijeljanje nije izvršen nikakav sudski postupak utvrđivanja krivice. Uz ostalo, i zato Božidar Adžija kao doktor pravnih nauka odbija »humanu gestu« vezivanja očiju i prvi odlazi u smrt s porukom: »Pucajte, vi ste banda ubojica!« Ovom tvrdnjom on je izrazio stav čitave hrvatske lijeve inteligencije, koja se nije mirila s činjenicom da grupica ustaških emigranata vezuje sudbinu hrvatskog naroda uz avanturističke planove Hitlera i Mussolinija.

Taoci za odmazdu

Vijest o strijeljanju desetorice stigla je i do nas u logor još iste večeri 10. srpnja. Riječi su nam zastale u gaju. Samo smo jedan drugog pogledavali. Nije bilo spasa od tuge, koja se pretvarala u nemoćan bijes i mržnju. Sazrijevala je ideja o bijegu iz logora.

Kad smo idućeg dana u novinama pročitali obrazloženje presude, sve dodatne strepnje i strahovi pretvorili su se u nemilosrdnu spoznaju da smo u položaju »talaca za odmazdu« zbog bilo kakvih antifašističkih akcija. Nestali su i posljednji znaci naše lažne sigurnosti u budućnost. Ipak još nismo sebi željeli priznati da smo mi praktično već osuđeni na smrt, samo što vrijeme izvršenja još nije utvrđeno. U našim razmišljanjima nije bilo dvoumljenja o potrebi borbe. Bili smo uvjereni da za pobedu u ovom nemilosrdnom divovskom ratnom sukobu nisu dovoljne želje i dobro osmišljeni planovi o strategiji i taktici, nego i stvarna akcija. Očito je bilo da je po srijedi rat naroda i državā i da je presuda povijesti nemilosrdna nad onim narodima koji izgube. Sve više nam je svima postajalo jasno da nam je propast versajske Jugoslavije, za kojom nitko nije žalio, nametnula povijesnu brigu i zadaču učiniti Hrvatsku definitivno slobodnom i samostalnom boreći se na strani antifašističkih sila, u pobedu kojih nismo ni časka sumnjali. Postojanje NDH, koja je nastala na snazi nemačkih tenkova, i na zlodjelima monarhističkih režima prema hrvatskom i ostalim narodima Jugoslavije, zahtijevalo je dodatne napore u borbi za ostvarenje tih ciljeva.

Naš komitet, koji se redovito sastajao kao »odbor ekonomsko zajedničec svih interniraca komunista, održao je sjednicu, razmotrio i prosudio novu situaciju. Zaključeno je da svaka soba uvede noćno i dnevno dežurstvo. Službujući zatvorenik u svakoj sobi imao je zadatak s prozora promatrati okolinu logora i u slučaju da se pojavi bilo što nenormalno, probudit sobnog starješinu, a zatim, prema potrebi, i ostale. Prema nekim informacijama, postojala je mogućnost da neka »nedisciplinirana« grupa ustaša provali u logor i počini zločin nad nama... Komitet je zahtijevao da se život u logoru nastavi normalno, da se redovito za sve koji to mogu održava sat jutarnje tjelovježbe. Obnovljen je raniji zaključak da pojedinačno nitko ne bježi iz logora. Taj zaključak nam je ojačao nade u skori kolektivni bijeg u suradnji s drugovima izvana.

Petak — 11. srpnja; poruka iz CK KPH

Dežurni internirci mijenjali su se na »promatračnicama« pored prozora svaka dva sata. Međutim, svi smo bili budni i tih razgovarali ležeći na jorganima i dekama prostirtim na podu. Smrt desetorice, a posebno dvojice koju su još prije nekoliko dana uđisali isti zrak u ovoj sobi, nije se mogla potisnuti. Riječi i geste Keršovanija i Rosenzweiga lebdjele su među nama. Na Keršovanijevo mjesto do prozora smješto je August Cesarec.

Ujutro je Divko Budak uz pomoć studenata Rendića i Hvale pokupio od svih nas podatke o mjestu stanovanja najbliže rodbine ili prijatelja koje bi trebalo obavijestiti u slučaju da netko od nas bude odveden iz logora. Ovo prikupljanje podataka bilo je istodobno i pojedinačna provjera morala i odlučnosti za borbu svakog zatvorenika.

Poslije podne Divko Budak imao je razgovor sa svojom drugaricom Franjom. Ona mu je tada prenijela poruku sekretara CK KPH, Rade Končara, da je odlučeno spasiti sve drugove iz logora bijegom. Dan mu je zadatak da s

**U POVODU 30. OBL
NARODA I**

POR STRIJEI

**KRONIKA O K
ZVONIMIR**

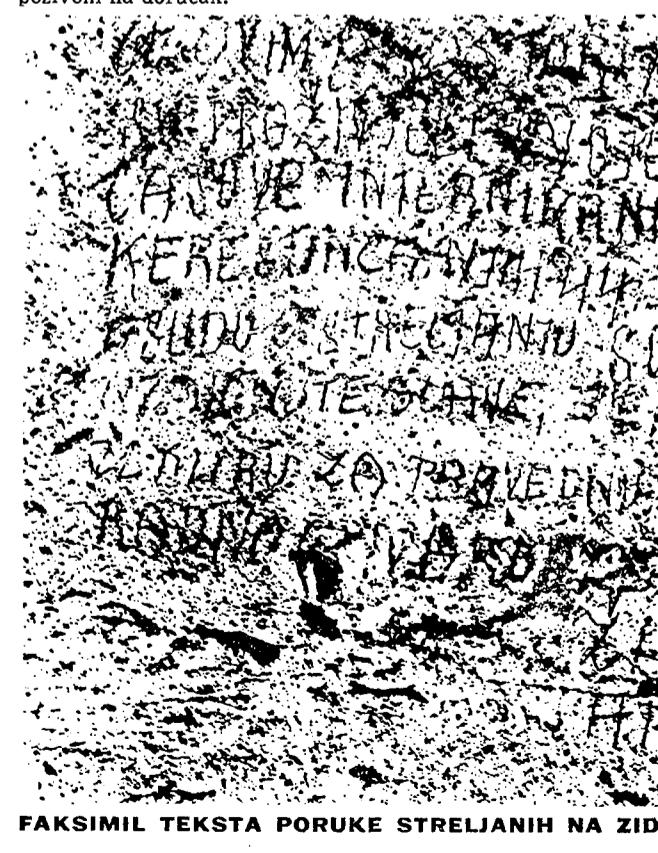
najpouzdanim drugovima pripremi razoružanje straže unutar logora. Ostalo će organizirati drugovi izvana, dočekati nas s kamionima i otpremiti dalje. Dan i sat javit će naknadno.

Subota — 12. srpnja; psihološke pripreme za bijeg

Premda se u našim sobama po kućnom redu svjetlo gasilo u 21 sat, u ovoj toploj srpanjskoj noći nitko nije zaspao do pred zoru. Dnevni list »Hrvatski narod« pisao je o velikim pobjedama Hitlerovih oklopnih divizija pred Smolenskom. Stariji su drugovi s pažnjom čitali svaki redak o borbama na istočnoj fronti, a mi mladi smo te vijesti površno pogledali i nismo im vjerivali. Pokraj mene ležao je Vladimir Božac, student tehničke. Mnogo zajedničkih tema i prijatelja. Po mnogim znacima, uključujući i činjenicu da smo iz naše kuhinje dobivali za obroke koliko smo željeli visokokalorične i dobro pripremljene hrane, zaključili smo da se nešto spremi. Premda smo imali puno povjerenja u rukovodstvo, razmišljali smo i raspravljali o više mogućnosti našeg oslobođenja. Ni jednog trenutka nismo pomislili da bi se neka akcija za oslobođenje mogla odvijati bez našeg sudjelovanja. Imao sam 21, a Božac 22 godine. I danas vjerujem da su ove psihološke pripreme bile odlučujući činitelj našeg snalaženja i sretnog preživljavanja idućih dramatičkih dana. (Vladimir Božac, izbjeglica iz Istre, poginuo je kao oficir u XIII. proleterskoj brigadi »Rade Končar« na velikom maršu hrvatskih divizija u borbama za oslobođenje Srbije.)

Nedjelja — 13. srpnja; formiranje udarnih grupa

Prva dva sata ovog zadnjeg dana kako je postojao dvorac Kerestinec kao prebivalište za »internirane hrvatske komuniste, židovske advokate i jugoslavene« prosudio sam diskretno pokraj prozora naše sobe u svojstvu služujućeg — dežurnog internirca. Gledao sam u tihu srpanjsku noć. Koraci vanjskih stražara uznenirivali su pjesmu cvrčaka. Iz daljine se oglašavao kreket žaba, Razmišljao sam o slobodi, djevojci, borbi, Crvenoj armiji, zavičaju, braći, prijateljima i drugovima u Zagrebu i Banjoj Luci. Nisam ni pomislio da bih u ovim općim prilikama mogao raditi bilo što drugo nego boriti se. Čini mi se da je čitav narastaj skojevac, kome sam pripadao, bio takav. Moja razmišljanja nisu bila remetečna šapatom drugova kojima san nije dolazio na oči. Poslije dežurstva zaspao sam dubokim snom, umoran i izmucen od bdjenja u toku dviju prethodnih noći. Sunce je već bilo visoko kad me je Vlado Božac probudio pozivom na doručak.

FAKSIMIL TEKSTA PORUKE STRELJANIH NA ZID

JETNICE USTANKA HRVATSKE

UKA LJANIH ERESTINCU (2)

KOMARICA

Tijekom dana bila je nesnosna, pasja vrućina, vrućina koja je podnošljiva, a nekom čak i ugodna, ako se čovjek ne kreće. Naš slikar Muhamed Kulenović radio je portrete. Slikao je bez predaha kao da je predosjećao da će to biti njegove posljedne slike. Slike koje nikad nitko poslije nije vidio.

Da bih se odmorio od misli i snova današnjice, uzeo sam iz naše biblioteke Hamleta. (»Našom« bibliotekom zvali smo knjige koje su nekad pripadale vlasniku dvorca A. Mihaloviću. Tu su uz brojna mađarska, njemačka i talijanska izdanja bila i izdanja Srpske književne zadruge i Matice hrvatske.)

U maloj, u stvari našoj petoj sobi, koja je služila za pisanje i sastanke, naš komitet održao je svoj posljednji sastanak. Divko Budak saopšto je poruku o satu bijega, koju mu je tog jutra donijela njegova drugarica. Tu je konačno utvrđeno tko će sudjelovati u pet udarnih grupa i kako će koja grupa djelovati. Već prema prirodi zadatka, grupe su imale tri do sedam članova. Akcijom su rukovodili Divko Budak i Andrija Žaja. Njih dvojica preuzeli su zadaću da još iste noći upoznaju s odlukom sve pripadnike udarnih grupa i da im pojedinačno saopće zaduženje.

Odlučujuća noć 13/14. srpnja

Sparna noć. Svi smo mirno ležali. Nismo razgovarali. Poneki je počuo spavati. Iza 22 sata iz susjedne velike okrugle sobe nečujno se pojavio Divko, Budak. Tih se spustio između Korasića i Marka. Nešto im je šaptao. Zatim se digao i prišao pognutu Basicu i Hvali. Opet šapat. Gurnuo sam Božca. Nije spavao. Samo mi je stisnuo mišiću. Bio je to znak da sve vidi i nešto očekuje. Bili smo bez daha i riječi. Stražovali smo da se ipak nešto bez nas događa. Divko se podigao i prešao u suprotnu stranu sobe. Spustio se između Božca i mene. Odlučno, odsjećenim šapatom rekao je: »Noćas bježimo. Vas dvojica imate zadatak u grupi druga Izeta (Sujoldžića) napasti krajnju stražarsku sobu. Treba im uzeti oružje i vezati ih njihovim lancima koji su im na hlačama. Na znak oko pola noći trčite na zadatak.«

Nije ni sačekao naše pitanje o vanjskoj straži, što je u našim razmišljanjima o bijegu uvijek bio poseban problem. Dizuci se rekao je da se za to ne brinemo. Božac i ja smo se zagrili, radosno uzbudeni što je došao tako očekivan čas... Nakon prvog uzbudjenja počeo je šapati: »Imaš li bar kakav nožić? — Ništa. — Ni ja ništa. — A što misliš, da se obućemo? — Ne bih. Ako pobijedimo, imat ćemo vremena, a ako poginemo, svejedno je.« Valjda zato da nešto radimo i svladamo uzbudjenje, tih smo uzeli hlače koje su nam bile pored glave i pokriveni

Otokar Keršovani

Božidar Adžija

dekama počeli se oblačiti. Ležali smo obučeni, pokriveni dekama. Najednom smo shvatili da je to nesmotrenost zbog koje bi mogla čitava akcija propasti u slučaju da službujući stražar ispred vrata uđe u sobu i utvrdi da u ovoj spornoj srpskoj noći ležimo u hlačama pokriveni dekama. Nečujno smo se svukli i ostali u gaćicama. Drug Osijas, koji je odvojen prolazom ležao i čvrsto spavao desno od mene, iznenada se probudio i pospano pitao što to radi. »Ništa, ništa, skidam pidžamu... spavaj« — tihom sam rekao. Svaki trenutak sam pogledavao na fosforne kazaljke ručnog nogu i osluškivao da slučajno nije stao. Božac i ja smo se pitali kakav će biti znak za početak akcije. Kroz otvorene prozore dopirao je bat koraka straže, koja se smjenjivala u 23 sata. Naš dežurni nečujno je sjedio pored prozora. S druge strane u hodniku su se čuli koraci stražara, koji je zastajkivao ispred naših soba i prisluškivao.

Proboj

Nekoliko minuta poslije pola noći sa svojih mjesta tiho su se podigli Basic i Hvala. Studenti prava i veterinar. Basic je stao iza vrata, a Hvala je izašao. Stražaru koji je upravo stajao pred vratima naše sobe Hvala je povjerljivo šaptom rekao kako trebamo ljećnika jer jedan drug umire... vjerojatno je slijepo crijevo... Stražar je oklijevajući provirok kroz vrata i pitao koji je to. Tog trenutka Hvala ga je gurnuo u sobu, a Basic mu je na glavu nabacio debelu deku. Stravičan vrisak stražara bio je prigušen dekom. Basic ga je snažno rukama stegnuo preko leda. Trenutak prije no što je od Hvale dobio udarac po glavi, stražar je uspio pritisnuti »oroza na puški koju mu je visjela o ramenu. Hitac je ispaljen. Tog časa postalo nam je jasno da je ovaj neplanirani hitac više nego znak za početak akcije. Krenuli smo trkom, svaki na svoj zadatak. Sa sedam stražarskih mjeseta i hodnika na našem katu počela je pucnjava po prozorima i vratima naših soba. Nismo se osvrnuli ništa tražili zaklon. Ispred mene je iz naše sobe istražao Petar Korasić, a iza mene Božec, Mrak, i ostali. Onog časa kad je Korasić istražao iz sobe, hitac ga je pogodio direktno u prsa. Pao je. Preskočio sam ga trčeći na zadatku. U trenutku kad sam dotrećao pred vrata stražarske sobe, pred mene je zbijenio banuo komandir straže. Čuvši pucnjavu on je u bijeloj košulji bez ovratnika i hlačama istražao iz svoje sobe s upitnim povicima. Ništa mi nije preostalo nego ga zgrabitati rukama za vrat i početi davati. Debeli policijski oficir (Mile Bujanović) nemoćno se trazio. Tog trenutka kao oluja projurili su pored mene dva braća Kazića i Josip Turković. Sručili su se na vrata sobe nadzornika logora Mladen Horvatina. Soba je bila prazna. Horvatin je dotrećao uz sporedne stepenice s pištoljem u ruci. Gadajući u mene pokušao je osloboditi svog komandira straže. Tog časa hicem iz zarobljene puške Petar ga je Božić pogodio i on se srušio niza stepenice.

Uz mene i komandira straže našli su se Vitasović i Šiber. Vezali su mu ruke, a ja sam poputstviti stiskati vrata, tako da je ipak ostao na nogama. Na naš zahtjev komandir je pozvao na predaju sve stražare koji su iz raznih zaklona još pripucavali. Odmah su izšli i položili oružje. Skočio sam u stražarsku sobu. Jelić, Sujoldžić i Božić stajali su s uperenim puškama u stražare, koji su sjedili na krevetima i molečivo drhtali. Tada smo ih vezali njihovim lancima. Dok su zarobljeni ustaški stražari po naredbi Sujoldžića izlazili u hodnik, otrčao sam u sobu da obučem hlače, cipele i kaput. Neki internirci nisu se sjetili to učiniti, pa su kasnije bili u velikim teškoćama, a možda i živote zbog toga izgubili. Marijan Danešić student medicine, pokušavao je spasiti ranjenog Korasića. Rana je bila smrtonosna. Zarobljene stražare zatvorili smo u podrum iste kule u kojoj su za vrijeme seljačke bune Matije Gupca bili zatvoreni pobunjeni seljaci. Iz kase smo pokupili svoje novce, nešto bombe i samokresa. Naoružani s dvije strojnica, četrnaest pušaka, bombama i samokresima, izšli smo u koloni po jedan kroz glavna vrata dvorca. Na čelu je sa strojnicom u rukama bio Ćiril Brezovec, borac iz španjolskog građanskog rata.

Sloboda (ali kratkotrajna)

Izašli smo i zastali u velikom parku ispred dvorca. Kratko vrijeme čekali smo i osluškivali. Naš komitet se povukao u stranu i vijećao. Nekoga smo čekali. Pitanje je bilo, čekati ili dalje krenuti. Mi mladi bili smo toliko razdragani da nismo na licima starijih drugova zapažali zabrinutost. Vječno nasmijan i uvijek na šalu spremjan Divko Budak, bio je krajnje zabrinut. Zadaća primljena jutros u poruci da u pola sata nakon ponovo budemo vani — izvršena je. Kad je tu poruku iutros čuo, uzviknuo je: »Ma boga ti?« Iznenadilo ga je da su drugovi bili kadri tako brzo sve pripremiti. A sad! Njegove sumnje bile su opravdane. Drugova niti kamiona nigdje nije bilo...

Stražarskog smo pekara poveli kao vodiča. Bio je pun mjesec, »E, sad smo partizani« — primjetio je netko. Kretali smo se u koloni po jedan prema Kordunu. Našoj radosti nije bilo kraja. Za nama je ostao obasjan mjesecnom starci dvorac, koji je te noći prestao biti logorom... (Sutradan su internirice drugih odjela, koji nisu željeli poći s nama, odvezli u druge logore.)

Uskoro smo bili na cesti Zagreb — Karlovac. Na udaljenosti od kilometar vidjeli smo motorno vozilo koje je stajalo s upaljenim svjetlima. Ni danas mi nije jasno da li je to bio »naš kamion ili neko vozilo koje je tu slučajno zastalo. Većina nas mislila je da je to vojno ili policijsko vozilo. Brzo smo prelazili cestu i nakon jednog sata hoda zastali na rubu jedne šumice. Postrojili smo se. Ivan Šiber, koji se ponašao kao komandant ove kolone, što smo svi smatrali normalnim, prebrojao nas je. Bilo nas je pedeset i četiri. Tada smo utvrdili da smo izgubili vezu s grupom od oko trideset i pet drugova. Vjerojatno je to bilo prilikom prelaska ceste. Tada nam je pobjegao i stražarski pekar. Naša grupa imala je deset pušaka s 14 komada streličiva za svaku, te jednu strojnici s četrdeset i pet komada streličiva. Čekali smo, zviždali i dozivjeli. Nakon dvadesetak minuta krenuli smo u zoru se zaustavili na medi Stupinčice šume i šume Demerčica. Kad smo zastali, Šiber nas je grupirao po petoricu. Svaka petorka imala je po jednu pušku. Petorku u kojoj sam bio i ja vodio je Joža Turković. On je jedini u našoj grupi služio vojsku, te je, razumljivo, bio zadužen za našu pušku.

Opkoljeni, napadnuti i razbijeni

Tijekom tog dugog i toplog srpskog dana, raspoređeni u grupicama po pet mi smo se učili rukovati oružjem, žđadili smo, ljenčarili u hladu i čekali večer da krenemo dalje. Svoj smo novi položaj opijeni pobjedom u logoru prosudi vali optimistički. Teško je danas nagadati kakve je prosudbe o našem položaju davao »naš stab«. Budak i Žaja, organizatori uspiješnog oslobođanja iz logora, nisu bili u ovoj grupi. Oko 19 sati okupili smo se, ne sluteći da smo, po svim pravilima vojne taktike, opkoljeni brojnjim i dobro naoružanim neprijateljima. U tom, za nas najnepovoljnijem trenutku dobili smo sa svih strana plotun iz strojnica i pušaka uz povike »Predaj se!« Abid Lolić uzvratio je: »Predaj se ti, ... i počeo pucati. To je učinio i Brezovec sa svojom strojnicom. Pucnji s bokova i leđa prisiliši su nas na povlačenje i hvatanje zaklona. Naređenja nije bilo! Probijanje u grupama i pojedinačno počelo je... Idućih dva dana bilo je još pojedinačnih otpora i tri samoubojstva: Žaja, Vlahek i Frđelja. Grupa s kojom smo izgubili vezu napadnuta je slično kao i mi, istog dana poslije podne. I oni su bili razbijeni.

Uz pomoć antifašista u obližnjim selima uhvatilo je vezu s pokretom nas četrdeset. Danas nas je živih sedam. U hvatanju veza s organizacijom svaki je od nas imao svoje »odješade«. Sjećanje na tijek događaja iz tih prvih dana naše revolucije uglavnom se podudaraju. Ja sam se uspio probiti do blizine savskog mosta na karlovačkom putu. Tu sam uz pomoć brijača Slaveka Prašnjaka i daka Srednje tehničke škole Franca Primužića uhvatio vezu s pokretom. Poslije podne 16. srpnja, u odjelu civilne zaštite, na biciklu sam se uvezao preko mosta u Zagreb. Nakon nekoliko dana upućen sam u Prvi zagrebački partizanski odred, koji je logorao u šumi Divljača kod Sesveta.

Dokumenti neprijatelja o kerestinečkom proboru

Evo šta o borbama u Kerestincu i oko Kerestinca govore dosad poznati dokumenti:

Zapovjednik kopnene vojske, general pješadije Slavko Štancer, dostavio je 14. srpnja 1941. ovaj dopis:

»Glavnom stožeru vojskovođe: Noćas, 14. ov. mj. između 1 i 2 sata polje ponoći 70 — 80 komunista navalili su na stražara u Kerestincu, ranili ga i tom prilikom iz logora odnijeli 14 pušaka, 2—3 mitraljeza, 30 bombi i pobegli u nepoznatom pravcu.

Zapovjednik karlovačke posade poslao je za njima u potjeru jedan vojno-oružnički vod u selo Lijevi Štanki na Kupi, nizvodno od Karlovcu, 30 km. južno od Zagreba, jednu satniju je uputio u selo Rječicu na Kupi, polusatniju u Draganicu, a jedan vod u selo Vokšin Šipak (3 km. zapadno od Draganića) da pohvataju odbjegle komuniste. Kotarski oristav iz Samobora Zorislav Mikić u izvještaju od 14. VII. 1941. navodi sve što je već poznato o tom bijegu, te zatim kaže:

»Stražarskog pekara komunisti su zavezali i zapovijedili mu da ih vodi izvan imanja, što je on, prema svojoj izjavci, bio prisiljen učiniti, pa ih je vodio kroz neku šumu i kad mu se pružila prilika, umakao je s nekom djevojkom koja je (Nastavak na 14. strani)

14 domovina

(Nastavak sa 13. strane)

vjerljivo bila u posjetima kod Horvatina; tada su se uputili u Zagreb, gdje su o svemu obavijestili ustaško redarstvo.

Navodi također da su zatvorenici iz druge logorske zgrade pokušali pobjeći i da je telefonska veza sa susjednog imanja Kalinovica-Zagreb bila prekinuta. Zatim nastavlja: »Kratko vrijeme poslije bijega zatvorenika došao je u dvor interniraca neki poručnik Antun Kranjčević, koji se nalazio u Kerestincu na dopustu, i nastojao stvar izviditi. Uspio je razbiti vrata od kule gdje su se nalazili zatvorenici stražari od kojih je jedan bio teže, a drugi lakše ranjen. Odmah je poduzeo mjeru da se ova dva ranjena stražara i zapovjednik Horvatin otpreme u bolnicu u Zagreb. Poslije toga ustanovali smo da se na prvom katu nalazi ubijen jedan od interniranih komunista, čiji se identitet nije mogao točno utvrditi, ali drži se da bi to mogao biti neki Pero, po zanimanju pekar.

Zajedno sa oružnicima uputio sam se u potjeru za pobunjenicima kojih je otislo oko 70, a o tome su obaviještene sve okoline oružničke postaje i organi na državnim granicama, kako bi se ova pobunjenička grupa mogla pronaći i uhvatiti. Kasnije su stigla pojačanja oružnika i ustaša, koji su raspodijeljeni u raznim pravcima da povedu izvide.

Po povratak kod kotarske oblasti u Samobor, o prednjem sam telefonski izvijestio Veliku župu Prigorje i Ravnateljstvo za javni red i sigurnost u Zagrebu, te obavijestio sud radi sudsko-lječničke komisije i na očevid uputio zamjenika Franju Krala, perovodu vježbenika.

O svemu prednjem navedenom napisan je zapisnik, koji su kod sebe zadržali organi Redarstvenog ravnateljstva iz Zagreba, koji su jedini nadzirali i upravljali ovim logorom. O borbama tih dana u izveštaju kopnene vojske pod br. 383 od 21. srpnja kaže se:

»Kod Stupničke šume ubijeno je 8 i živih uhvaćeno 12 komunista«, te nadalje:

»Razbjegani komunisti iz Kerestinca, pravci zatvorenici i otpošlani su po potjeru. U potjeru za komunistima u okolini sela Obrež ubijeno je 8 i 10 živih uhvaćeno.«

I dalje:

»Iz Jastrebarskog je javljeno da je jedan komunista ubijen,

a dva živa uhvaćena. Isto je tako javljeno iz Podsusjeda da je jedan živ uhvaćen, a jedan ubijen.«

U »Obavijesti br. 1 Poglavnikovog ureda« navodi se da su komuniti poslije bijega iz Kerestinca »davaли oružani otpor i ginuli.«

Tako do danas poznati neprijateljski izvori govore o našem pobjoru iz Kerestinca.

Iz arhive SK: slabosti i propusti

Korisno je pogledati što o tom dogadaju govore izvori iz arhive Saveza komunista. Zbog opasnosti da pisma ne bi orikom moguće dolaska u ruke neprijatelju nanijeli štetu revolucionarnom radu, o Kerestincu se piše uobičajeno, obazrivo. Tako npr. Eduard Kardelj u pismu drugu akciju oslobadanja Kerestinca »završila više nego s neuspjehom« i da je to »neodgovornost, koja se danas ne prašta.«

U pismu koje je drug Tito uputio u ime CK KPJ u Zagreb na adresu CK KPH aludira se na slabosti i propuste u toj akciji i sugerira mjeru protiv krivaca: »Cijeli Mjesni komitet Zagreb treba smijeniti vidite da nko od njih može ostati.«

Sigurno je da postoji još dokumenata o toj akciji jer je vođena istražka i od pojedinaca su tražene izjave. To bi sve trebalo istražiti.

Zivjela sovjetska Hrvatska!

Tijekom borbi sa neprijateljem, po broju i naoružanju mnogo nadmoćnijim, 14. srpnja i nekoliko dana kasnije, što iznemogla, a što ranjena, pala su u ruke neprijatelja 44 kerestinčaka uznika. Svi su bili smješteni u novo utemeljene uze Ustaške nadzorne službe, a u zasebnog podrumskoj sobi, Račkoga ul. 9. Bilo je krajnje teško saznati bilo što o zatvorenicima ovih uza. Obitelji Ivana Tahija, Ivana Kazića i Jaroslava Hvale uspjele su saznati da se oni nalaze u tom zatvoru. Zahvaljujući toj okolnosti i obiteljskim vezama, prva dvojica izbjegla su strijeljanje.

U grupi od 44 borca iz Kerestinca bio je i književnik, član-radnik Matice hrvatske, August Cesarec. On je do kraja života ostao vjeran svome pozivu lučonoše svijesti i savjesti naroda. Kad što je 17. srpnja, očekujući strijeljanje, u šumi kod Rakovog Potoka bacio dvije poznate ceduljice s tekstom »August Cesarec, književnik«, tako je postupio i pred odlazak iz zatvora. Uime svih uhvaćenih interniraca on je na zidu uzničke sobe ispisao velikim tiskanim slovima poruku, koja je potresan dokaz o tome kako je ta grupa hrvatskih komunista uspravno i dostojanstveno umirala za svoju domovinu. Poruka glasi:

»U ovim prostorijama su preživjeli svoje posljedne časove internirani borci iz Kerestinca, njih 44. Osudu o strijeljanju primili su svi (!) uzdignute glave, jer su znali da umiru za pravednu stvar, za stvar radnog naroda. Zivjela sovjetska Hrvatska. Viziju hrvatskih revolucionara o socijalističkoj, samoupravnoj, samostalnoj i suverenoj Hrvatskoj Cesarec je izrazio jednostavnom i tada svima razumljivom riječju »sovjetska.«

Nisu prošle ni dvije godine od ove Cesareće poruke a ideje »boraca iz Kerestinca« o slobodnoj Hrvatskoj našle su u Rezoluciji Prvog zasjedanja ZAVNOH-a na Plitvicama 14. lipnja 1943. svoju primjenu. U točki 5 Zaključaka kaže se:

»Narodno-oslobodilački pokret Hrvatske s punim povjerenjem gleda u svoje velike saveznike: u Sovjetski Savez, Englesku i Ameriku, koji su u poznatoj Atlantskoj povelji, te u englesko-sovjetskom i sovjetsko-američkom ugovoru istakli kao jedan od ciljeva ovog velikog rata: slobodu i samostalnost malih naroda, te pravo da mali narodi sami riješe svoja unutrašnja pitanja i svoje odnose prema drugim narodima i zemljama...«

Poruka Augusta Cesarca ulazi u red nepobitnih svjedočanstava koja dokazuju da su hrvatski revolucionari odlučno stajali na strani antifašističkih saveznika i u onom razdoblju kad im na svjetskim ratištima nisu »ruže cvjetale.«

Cesarećeva povijesna poruka bila je tijekom četiri godine rata za tisuće zatvorenika izvorište nadahnica i vjere u pravednu stvar borbe za Hrvatsku. Značajno je da ova poruka nitko nije odao ustaškim istražiteljima. Zahvaljujući upravo toj činjenici, zapis je danas mogao biti izložen u Muzeju revolucije. U grupi od četrdeset četvorice bilo je i nekoliko Srba. (Kroz odjel za komuniste logora Kerestinec prošlo je 105 osoba. Socijalni sastav bio je ovaj: 52 radnika, 49 intelektualaca, 4 poljoprivrednika; nacionalni pak sastav izgledao je ovako: 87 Hrvata, 14 Srba, 1 Crnogorac, 1 Talijan, 1 Ukrainer i 1 Slovac.) Ovi hrvatski revolucionari koji su se ponosili svojim »srbskim rodom i domovinom Hrvatskom«, kao npr. i veliki Nikola Tesla, otišli su u smrt kličući: »Zivjela Hrvatska!« Taj stav je posljedica povijesnog iskustva i spoznaje da je u Hrvatskoj njihova prava i jedinstvo domovina, zavičaj.

Danas, u svjetlu povijesnog iskustva i brojnih obljetnica o pogibijama i žrtvama, poruka da živi samoupravna Hrvatska izrasta pred nama kao sinteza i duhovna vertikala.

ZVONIMIR GOLOB

GDJE JE MOJA DOMOVINA?

Da bih saznao što je domovina
otvorio sam vrata sobe: težak miris zemlje,
i znao sam
manje nego prije.

Što je moja domovina? Okvir slike
s prozora nekog vlaka ujutro, zvona iza
planine,

visoki bor? Je li ona sjena pšenice
u ruci koju ne poznajem, prozebla
brazda ispod snijega,
moja zastava, moja oluja? Što je ona,
čovjek ili biljka, životinja ili stvar, ime
neke uspomene? Jesu li to usta
dok ne izgovore njene slogove, dio po dio,
uglijen sa dna i njegova šuma, noćno
kamenje?

I gdje je ona? Tamo gdje se radaju djeca,
tamo gdje skupljaju korijenje, pored mora,
s dlanom na topлом kamenu, ili ovdje,
između borova,
tu gdje su prije mene podigli
stupove svjetlosti?

Gdje je moja domovina?
Izišao sam i stajao na trgu. Odavde mogu
da vidim

sablju, potopljeno zvono, zlatan pehar
visoko na kopljima. Tu su, prije mene,
paleći vatru tražili u istom pepelu
tvoju jabuku.

Visoki zidovi i u daljini
prsti magle iza kojih ne vidim
kožu ratnika. Ali tamo, ispod Arkada,
gori ulje i obasjava ogradu
pored koje
plače tvoj sin. Kapi kiše, lišće ljeta
i glina između korijenja odakle sam pošao
prema vodi tražeći tvoje lice. Ali tko je,
između palih, spremjan da umre, tko je
stajao na mostu odakle se sve vidi, tko je
saznao

ležeći na raskršću,
tvoje drugo ime? Majko, jesam li bliže
dok te zovem prizivajući u pamćenje
snijeg i veće ispod stabla? Što ti odjednom
znaš,

a ja još ne mogu,
ovdje, između mrtvih?
Između dvije planine
plovi tvoj sanduk sa kraljevskim znamenjem.

Što je moja domovina? Gdje je ona? Jesam li
spreman da je imam, bez nade, kao slijepac
svoj štap i svoga psa? I što sve treba zbrojiti,
koliko različitih stvari, posljednje ruže
svakoga dana, glad za tobom i žđ poslije
tebe,

neutaživu dok nudiš
svoj zemaljski brod?

Jesam li sanjao dovoljno glosno
uz njenu postelju, mijenjajući zrak i vodu
za svoje srce? Kamo sam pošao osluškujući
kako se kotrlja njen kamen
u mojoj krvi? Domovino,
samo to mogu da kažem:
koliko prstenja na tvojoj ruci,
koliko mraza odakle se čuje
muklo udaranje čekića, koliko ognja
ispod tvojih kopita.

Dok sam čuvao zmaja, stojeći na vjetru,
tražeći u tmini tvoje užareno klasje,
netko je pjevao
neku pjesmu
na nekom uglu
nekoga grada.

Gdje je moja domovina, u kojoj povijesti,
u kome dvoru, ispod kojih zidova? Gusta
krošnja lipa

samo je dio zelenila
koje ne poznajem. Drugo
doba godine, druge usne
izgovorit će riječi kojih ne razumijem
i, kao što karika u dugom lancu
pamtiti samo svoje okno, ipak ču ponoviti,
makar bez smisla, da sam ovdje
i da ne ču odustati.

Što je moja domovina? Dio neba, odavde,
moja postelja, moj izbor, moja igla, moje
zrca! moja kornjača, i kako ona diše, moja teška
ura,

moj sijamski mačak dok me budi tražeći
moje lice šapom koja je srce? Ili slika
mog đeda, napolju, ispod mjeseca, moja
vojska, moji učitelji, moji pređi, duboka sjena
Nehaja?

Jesu li to stvari koje već imam i koje ču
izgubiti, one
koje me čuvaju od uroka i zla pogleda
svakog jutra, na dan mrtvih, listovi
neke sumorne knjige? Ali tu je i postelja,
njen jastuk, prazan bez tebe, ljubavi moja,
do ruba šume.

Gdje je ona, moja zemlja, moja Hrvatska?
U kojoj kutiji, između olovaka i stakla, starih
razglednica, telefonskih brojeva bez imena,
praznih bočica i novca kojim sam platilo
neki stari dug? Na kojoj strani
između biližaka, između kojih? Koja bitka,
na kome polju, koja kost, koji kamen,
koja ogrlica na njenom vratu? I gdje da je
tražim?

Tamo gdje je pala ili na onome mjestu
gdje se odmara
groblje pobjednika?

Koliko pitanja u jednom času i je li ruža
ili trn, ako je moja? Mogu li zaboraviti
ono što nije, ako sam upamlio ono što jeste,
sazivljivi bogove neke oluje?

Cetiri strane svijeta koji je moj otkako pamtim,
neodlučan i promukla glasa. Ali tu je i ono
što se ne može izgovoriti: tvoji grobovi, dušo,
tvoje zastave, tvoje pjesme,
nekoliko rijeka, jezera, planina i gradova
i njihovo ime, veliko kao grumen zemlje
u nekoj čaši pored uzglavlja, dok sanjam.

Prijatelji,
djelinjstvo na livadi, navike, kaplja vode, list,
kamen ili suza, što oni mogu znati
o moru, šumi, stijeni ili obrazu na kome ostaje
duboka brazda, što jedna riječ o onima
koje ne ču izgovoriti? Koliko pitanja bez
odgovora

ako već nije u njima, na ovome mjestu
gdje sada stojim i odakle ne vidim tlo
pokriveno stopalom,
ovdje, tu, ispod kože i još dalje, u mesu, u
krvi,
između rebara, kao nož koji sam primio
i koji ču ostaviti u sebi
da hrđa?

Osušene latice, kao koža guštera, spavaju
na suncu.

ANALIZA UNUTRAŠNJIH KNJIŽEVNIH PROCESA

Miroslav Šicel: »Stvaraoci i razdoblja u novoj hrvatskoj književnosti«, Matica hrvatska, Zagreb 1971.

I dosadašnjim knjigama — monografija »Matoš« (1966), »Pregled novije hrvatske književnosti« (1966, 1971) — i stanovitim brojem članaka objelodanje-nima u stručnim i znanstvenim časopisima, Šicel je već dao znatan prinos znanosti o novoj hrvatskoj književnosti. Pa ipak se njegova knjiga »Stvaraoci i razdoblja« u tom smislu iznimno ugodno doimlje.

Iako se npr. i u »Pregledu« pokazao temeljitim i po-najprije pouzdanim znanstvenikom, ovde se tek pot-puno očituje i vidovitim teoretičkom, analitičkom, sintetičkom i portretistom. Slobodan sam čak kazati da su »Stvaraoci i razdoblja« tipičan primjer znanstvenoga proučavanja književnosti i primjene teoretskih koncepcija. Čitatelj će i sam lako zapaziti da su u ovoj Šicelovoj knjizi nazočni jedino goli put do spoznaje i, dakako, sama spoznaja. A do spoznaje autor dolazi postupno, korak po korak, egzaktno, uzimajući pri analizi sva potrebna a nikad suvišna mišljenja i načela ili stavove i argumente. A nakon precizne analize, spoznaja se pojavljuje ne samo kao nov znanstveni rezultat nego — ako znanstveno dje-lo može pružiti i nešto drugo — i kao ljestvica u ot-kriču.

»Stvaraoci i razdoblja« logična su pojava u Šicelovu slijedu tretiranja neriješenih pita-nja novije književnosti i znanosti o njoj. Pisac dobro poznaje stanje u hrvatskoj književnosti, pa izabire takve probleme koji, kad im se pristupi s onih aspekta što se nameće samom gradom, daju rješenja koja pridonose općemu, odnosno pojedinačnomu određenju pojavā o kojima dosad nije bilo riječi ili je bilo nedovoljno, i pojavā koje su se nudile preispitivanju i revalorizaciji. Rješenja u ovoj knjizi, između ostalog, bitno ostvaruju ili potvrđuju kontinuitet hrvatske književnosti i na onim mjestima o kojima se često ili uvihek mislilo druk-čije.

S obzirom na to, svaki je od tri dijela knjige važan i karakterističan.

Analize pojedinih djela, u rasponu od Kukuljevića do Kolara, određuju poetiku razdoblja ili književnih oblika u dotičnim razdobljima — najčešće novela — ili pak cijelokupna opusa stanovita piscu. Iz toga prvoga dijela pravo su osvježenje u hrvatskoj zna-nosti o književnosti studije: »Pjesničko i pripovje-đačko djelo Ivana Kukuljevića Sakcinskog«, gdje se preko Kukuljevića najizrazitije vidi kako se u njegovu dobu isprepleću, integriraju i »međusobno pomiruju različite, pa i divergentne, stilski for-macije: romantičam u pjesmama, sentimentalizam u pripovjetkama, predromantičarski elementi u strukturi, u mnogočemu usmena književnost i Ka-čić, a u stilu i izrazu — što treba posebno istaknuti — renesansni sadržaji; »Pripovjetke Rikarda Jorgovanića« prilog je ne samo Jorgovanićevu poetici nego i uopće poetici hrvatske novele sedamdesetih godina prošloga stoljeća; studija »Pejzaž u funkciji kategorije vremena«, na primjeru pripovjetke »Za-što?« Franje Horvata Kiša, već svojim naslovom naglo privlači pažnju, a nju će originalnost analize i uvjerenjivost zaključaka više nego opravdati. Da-kako, i ostale studije prvoga dijela — »Pod stariom krovovima Ksavera Sandra Đalskoga«, »Književni domeni Josipa Draženovića«, »Putopisi Franje Hor-vata Kiša«, »Rana novelistička Augusta Cesarca«, »Humoristički elementi u djelu Slavka Kolara« — na dostoju su nivou čitave knjige.

U svojim proučavanjima obuhvaćenima ovom knji-gom Šicel se, rekao bih, mudro obraća već povjere-noj činjenici da su za utvrđivanje literarnih poja-vava i uopće književnostvaralačke atmosfere nekoga doba vrlo zahvalni tzv. minorni pisci. Od te je činje-nice inače često polazio i naš književni historik An-tun Barac, od kojega je Šicel, kao njegov dobar učenik, kritički puno naslijedio i u mnogome ga prerastao.

U rečenom su smislu, ali i u smislu ocrtavanja i po-stavljanja na njihovo pravo književnopovjesno mjesto, u drugom dijelu posebno dani portreti Josipa Eugena Tomića, Živka Bertića, Adele Milčinović, Milana Šenoe i Zdenke Marković. Djela ovih pisa-ca znanost je uglavnom mimoilazila, pa je Šicel, očito, učinio veliku uslugu i njima i našoj povijesti knji-ževnosti, ali i sebi, što se pozabavio njihovim knji-ževnim likom.

Govoreći u trećemu dijelu — koji je sintetskoga ka-raktera — o književnoj problematiki u doba narod-noga preporoda (prva studija), Šicel se zalaže za estetski kriterij u njezinu proučavanju. Autor je svje-stan da bi napokon bilo prijeko potrebno tu knji-ževnost promatrati i kao književni fenomen, a ne isključivo kao izraz društvenih, političkih i nacio-nalnih zahtjeva. Primjenom specifičnoga estetskoga kriterija mnoga bi djela dobila novu ocjenu i dosto-jnije mjesto u povijesti književnosti.

Šicel kao znanstvenik velikoga kapaciteta i moder-nih nazora svaku pojavu koju proučava zahvaća u njezinu najširem kontekstu i u vertikalnoj i u horizontalnoj svezci sa svim drugim sadržajima. A cr-vena mu je nit proučavanje stilskih tokova, odnosno analiza unutrašnjih književnih procesa. U skladu s time, govoreći u drugoj studiji trećega dijela o pro-blematici romantizma u hrvatskoj književnosti, od-bacuje stare nazine za književnost tog razdoblja, a afirmira termin period integracije heterogenih stilova, koji je najadekvatniji književnim procesima za period od godine 1836. do 1865.

Josip Kekez

NAPOMENA STOJANA VUČIĆEVIĆA

Dragi drugovi,
U prošlom broju vašeg cijenjenog lista tiskan je »Prosvjed Marije Peakić-Žaja« glede nje-zina ranijega članka »Peti Šimićevi susreti«, objelodanjenoga također u vašem listu. S ob-zirom da sada spominje i mene, ističući ne-ozbiljno još jedanput da se njezin pozdrav auditoriju, u ime Društva književnika Hrvatske i Matice hrvatske, prilikom održavanja »Petih Šimićevih susreta« zbilja svidio svima osim meni, lijepo vas molim da, najmanje u mome vlastitom interesu, objavite i slike-de:

Je li se ili nije njezin pozdrav u ime rečenih institucija kojima nije članom, bar nije Dru-štvo književnika Hrvatske, doista svidio pri-sutnima — pokazat ćemo malo kasnije, no spomenut nam je da službeni »Demanti Dru-štva književnika Hrvatske«, tiskan paralelno s njezinim »Prosvjedom«, baca znatnu sjenu na njezine riječi i, možda, istodobno osvjet-ljava, ne baš jasnu, pozadinu ovogodišnjih »Šimićevih susreta«. Radije bih govorio o to-me, no ipak mi dopustite i nekoliko riječi o slavnoj ulozi Marije Peakić-Žaja u svemu tome.

Na ovogodišnje »Šimićeve susrete« uzvani su Dragutin Tadijanović i Stojan Vučićević, kao gosti iz Zagreba, bar tako na službenu pozivu piše, i to samo na završnu svečanost u Drinovce — 30. lipnja! Tadijanović je bio sprije-čen, no sva je sreća da su se toga dana u Drinovcima, uz mene, našli i još neki pjesnici koje nijedna antologija (Vladimir Pavlović, Veselko Koroman) ili panorama (Mile Peso-đa, Ibrahim Kajan) hrvatskoga pjesništva više ne zaobilazi. Može se, dakle, slobodno reći da, unatoč tegobama i raznim već poslovičnim peripetijama na koje su jednostavno oguglali, hrvatski književnici ipak nisu ni ovaj put iznevjerili. Čemu je onda Marija Peakić-Žaja istražala pred rudu, kada je, iako neuzvana i nepozvana, mogla ionako izreci-rati svoje stihove, s grupom mladih literata, na svršetku programa? Nitko joj, držim, ne bi to branio, najmanje ja koji sam, usput re-čeno, bio jedan od rijetkih književnika koji su u njezinim stihovima dobrohotno nazirali ipak stanovite vrednote. A da je njezin pozdrav bio zbilja neukusan i da ona zbilja nije uzmogla prodati auditoriju »rog za svjeću«, svjedoče i ove rečenice Jakova Bubala, tiskane u vašem cijenjenom listu br. 11, u sklopu članka »Dva pitanja uz 'Šimićeve susrete' u Drinovcima«: »Osobno ništa ne prejudiciram i nikoga ne okrivljujem; samo mi stvari u vezi s tim nisu jasne. Ni meni, a vjerujem ni brojnom slušateljstvu, koje je, unatoč kiši, pozorno pratilo ovogodišnje 'Šimićeve susrete' u Drinovcima.«

Svoju intimnu prosudbu, koju evo sada i ja-vno izričem, da atmosfera ovogodišnjih »Šimićevih susreta« nije bila nimalo bezazlena i nimalo slučajna, te da je Marija Peakić-Žaja, možda i nesvesno, pridonijela tome, potkri-jepit ću i ovim citatima iz članka Č. Krehića »Poezija pod kišobranima«, tiskanoga u »Vje-sniku« od 24. lipnja 1971. Ondje, pod alar-mantnim i optužujućim podnaslovom »Jedi-ni gost iz Zagreba«, stoji: »Mora se priznati da su Grudani bili prilično ljuti na odnos pjesnika iz drugih republika. Zagrebačku pjesnikinju Mariju Peakić-Žaja voditelj na akademiji u Grudama predstavio je riječima: 'A sada će svoju pjesmu pročitati jedini gost iz Zagreba...«

Da ne bude zabune, napominjem da je ma-nifestacija u Grudama održana 29. svibnja, te da, kako sam već iznio, na nju nijedan »za-grebački« književnik nije pozvan. Kako se uzvala M. P-Ž. i kako je pristala da na taj način indirektno optužuje i kompromitira sve hrvatske književnike, meni ne ide u gla-vu, a niti iz glave?! »Vjesnikov« dopisnik, koji u svoja dva dopisa svome listu nigdje ne spominje hrvatske pjesnike što su teškom mukom ipak prisjeli u Drinovce, i ondje imali čast upoznati ga osobno, u rečenu član-ku dalje, u navodnicima, navodi i ovo:

— Pozvali smo iz svakoga republičkog dru-štva delegaciju od tri pjesnika. Mi smo sno-sili troškove. Neki su nas ipak iznevjerili. Zašto? — pitaju Grudani. — «

A mi se pitamo: koji su to Grudani, i tko je to uzvan iz Zagreba a nije se odazvao? Dajte, drugovi i prijatelji, recite, tko? »Demanti Društva književnika Hrvatske« pročitali smo u prošlom broju »Hrvatskog tjednika«; bilo bi dobro i u interesu svih nas, najvećma sli-jedećih »Šimićevih susreta«, da se stvari što prije, da se odmah razjasne, da se spasi, a ne gasi još jedna značajna kulturna manifestaci-ja kojoj bi hrvatski književnici, nije dvojbe, trebali davati ton. Valja nam, dok je još vre-mena i sjemena, pripaziti dobro da nam pod »Šimićeve susrete« netko ne postavi lagum, a lagundjijama budemo perfidno nazvani mi, baš hrvatski književnici. Eksplozija bi dugo, dugo razdirala ponosna, topla i hrabra srca svih Hrvata iz onoga kraja, a takvih nije ma-lo, te bi valjalo zapeti iz petnih žila e da ih sačuvamo u našim srcima. I naša — u njiho-vima. Stoga je sada najlogičnije očekivati meritornu izjavu organizatora »Šimićevih susreta« i obratiti na nju punu pozornost. Eto zašto sam negodovao zbog istupanja M. P-Ž., mada mi je već, i kao dugogodišnjem članu Društva književnika Hrvatske, to bila duž-nost i obveza, koju ona, naravno, ne može shvatiti.

Stojan Vučićević

OBJAŠNJENJE PROF. LJUDEVITA JONKEA

U vezi s demantijem Društva književnika Hrvatske i s prosvjedom književnice Marije Peakić-Žaje, objavljenim u 12. broju Hrvatskog tjednika, izjavljujem da sam, boraveći u Imot-skom u dane održavanja Petih Šimićevih susreta, zaista zamolio drugaricu Mariju Peakić-Žaju da u ime Matice hrvatske i Društva književnika Hrvatske pozdravi sudionike Petih Šimićevih susreta. To sam uradio stoga što sam video da onamo polazi znatan broj književnika, a od Matice hrvatske i Društva književnika Hrvatske po mojem viđenju nit-ko. Možda sam prekoračio svoje kompeten-cije, ali ne mnogo, i to zato što sam i ja član Društva književnika Hrvatske, iako ne funk-

cionar, a u ime Matice hrvatske mogao sam to učiniti kao predsjednik, toliko više što mi je poznato da je Marija Peakić-Žaja književ-nica, premda ne članica DKH. Ja sâm nisam mogao poći u Drinovce, zbog drugih obve-za.

Mislim da od takve sitnice ne treba stvarati velike probleme. Bolje je da je bio itko nego nitko. Na godinu će nas, nadam se, biti više. Ali svakako nije u redu što DKH nije bilo pozvano.

U Zagrebu, 8. srpnja 1971.

prof. Ljudevit Jonke

Tko koga (i što) zastupa

U povodu incidenta na Kongresu Saveza arhitekata Jugoslavije

U Vjesniku od 8. VII. 71. godine objavljena je izjava delegata Saveza arhitekata Hrvatske na IV. Kongresu Saveza arhitekata Jugoslavije, održanom nedavno u Sarajevu.

Izjava ima određeni cilj: upoznati javnost s novim statutom Zajednice Saveza arhitekata Jugoslavije, pošto poto, dokazati da se radi o novom, naprednom i demokratskom statutu, koji uspešno rješava dosadašnje probleme i stvara realne uvjete za novu organizacionu strukturu republičkih i pokrajinskih saveza. Bit će, međutim, dovoljno koristiti navedenu Izjavu delegata SAH-e i nekoliko citata iz izjava pojedinih delegata na kongresu u Sarajevu (sadržanih u kongresnom stenogramu) pa da se vidi, vrlo jasno i očito, u čemu se zapravo sastoje »napredak, progresivnost i demokratičnost novog statuta«.

Izgleda da pojedinci i danas misle kako se demokracija organizacije može osigurati sistemom »glasanja« umjesto metodom usaglašavanja, jer, da nije tako, ne bi ni delegacija SAH-e pristala na usvajanje takovog statuta, nego bi se već u Sarajevu energično suprostavila predloženoj i usvojenoj metodi rješavanja zajedničkih problema za koju bi se danas slobodno moglo reći da je čak i protuustavna.

Skromno protestiranje u Izjavi očito je prekasno i neefikasno, pa može poslužiti isključivo za umirenje neće savjesti.

Pitanje br. 1

Zašto delegacija SAH-e nije u Sarajevu upotrijebila sve moguće metode uvjerenja, diskusije, obrazlaganja pa čak i otvorenog suprostavljanja metodi »nadglasavanja«, kada se već, praktički, u našem društву, od organa federacije do zadnje društvene, stručne ili sportske organizacije usvaja metoda usaglašavanja u svim medurepubličkim strukturama?

Ako arh. Mušić u svom izlaganju tvrdi (stenogram) da se nalazimo u situaciji »općih histeričnih promjena« neshvatljivo je da od cijele delegacije SAH-e nitko ne uzima riječ, ne pobija ovu neprihvatljivu i potcjenjivačku ocjenu, koja, po mom mišljenju, predstavlja direktnu uvredu za današnja politička i društvena zbivanja u zemlji. Istočem da mi je, privatno, potpuno svejedno što arh. Mušić osobno misli o aktuelnim društvenim kretanjima, ali smatram da se u slučaju kad javno nastupa i iznosi takova mišljenja ne smije ostaviti dojam o eventualnom solidariziraju s njegovim tvrdnjama, dojam što ga šutnja može izazvati. Kako je jedino arh. Šegvić (stenogram) u svoje osobno ime, obzirom da nije službeni delegat SAH-e na kongresu, odgovorio arh. Mušiću »...da se ne radi o općim histeričnim promjenama nego o histeriji pojedinaca u današnjim zbivanjima...« to mi se samo po sebi, nameće

Pitanje br. 2

Zašto delegacija SAH-e nije jasnim stajalištem istakla svoje neslaganje s procjenom društvenog trenutka, kako ga je karakterizirao arh. Mušić?

Vidljivo je iz novog statuta i Izjave da »...Zajednica predstavlja Saveze u odnosima sa saveznim organima i inozemnim i međunarodnim stručnim organizacijama... s kompetencijama za koje su je ovlastili republički i pokrajinski savezi.«

Kada, dakle, Savez arhitekata Hrvatske želi uspostaviti stručne, kulturne, društvene ili kolegjalne odnose sa, recimo, društvom arhitekata u Beču ili Pragu, mora to učiniti posredstvom Zajednice, čije sjedište ostaje u Beogradu, jer Savez arhitekata Hrvatske nema valjda, prema novom statutu, dovoljno mogućnosti ili možda sposobnosti da to učini sam.

Možda neki pojedinci ne vjeruju dovoljno u državnost Socijalističke Republike Hrvatske kada misle i, nadalje, da je potrebna posrednička uloga višeg tijela u ostvarivanju osnovnih i samoupravnih prava određenih republičkih organa.

Pitanje br. 3

Zašto je delegacija SAH-e glasala za ovlaštenje Zajednici u zastupanju Saveza prema saveznim organima i inozemnim i međunarodnim organizacijama?

U svom izlaganju arh. Martinović ističe da »...u slučaju izbora između unitarizma i separatizma rađe bira unitarizam« (vidi stenogram).

Pitanje br. 4

Zašto delegacija SAH-e nije arh. Martinović objasnila da mu taj izbor nije nikada niti postavio? Jedina dilema, i to samo za neke osobe u ovoj zemlji jest u opredjeljenju za ustavne amandmane ili za unitarizam!

Na kraju svoga izlaganja arh. Martinović kaže »...da glasa za novi statut zato, jer on ne donosi ništa novo« (stenogram).

Pitanje br. 5

Tko koga vuče za nos?

Je li, dakle, novi statut promjena dosadašnje organizacije, kao što delegacija SAH-e tvrdi u svojoj izjavi, ili »...novi statut ne donosi ništa novo...«, kao što izjavljuje arh. Martinović?

Poslije diskusionih nastupa arh. Mušića, arh. Šegvića i arh. Martinovića uzima riječ arh. Bakal i u ime delegacije SAH-e ogradije se od postavki arh. Šegvića.

Pitanje br. 6

Ako je šef delegacije SAH-e Predsjednik SAH-e arh. E. Šmidihen (jer tko bi drugi to mogao biti) kako to arh. Bakal, bez ikakove konzultacije s članovima delegacije, uzima riječ i daje izjavu u ime delegacije SAH-e, distancirajući se od izlaganja arh. Šegvića bez jedne jedine riječi neslaganja s izjavama arh. Mušića i arh. Martinovića? (vidi stenogram). Koga je konzultirao?

Tko ga je ovlastio?

Već i ove činjenice dovoljno govore o metodama i radu pojedinih članova SAH-e, koji misle da mogu odrediti politiku Saveza arhitekata Hrvatske prema svom ličnom nahodjenju, ignorirajući najmanje 1500 članova Saveza arhitekata Hrvatske. Dokle dovodi ovakvo stajalište pojedinih članova SAH-e najbolje će ilustrirati slijedeći događaj:

Izjava delegacije SAH-e, tiskana u Vjesniku od 8. VII. 71. godine, rezultat je sastanka delegata od 21. VI. 71. Punih sedam dana izjava se nalazi kod Predsjednika SAH-e, koji na pitanje člana Upravnog odbora SAH-e, dne 28. VI. 71. o razlogu zašto tekst izjave nije već dostavljen Vjesniku odgovara da je od partijskog aktiv arhitekata upozoren da ova koncipirana izjava ne može ići u štampu. Kada je Predsjednik SAH-e upozoren da partijski aktiv arhitekata ne postoji već pune dvije godine i da, prema tome, ne može biti niti govora o tome da je »neposteće« partijski aktiv arhitekata donio takav zaključak, iznenada se na sjednici Upravnog odbora SAH-e, dne 28. VI. 71., pojavljuje arh. V. Delfin i izjavljuje »...da partijski aktiv arhitekata stvarno ne postoji već pune dvije godine, da je on, arh. V. D. bio tada sekretar aktiv, ali da je samo kao privatno lice, kao član delegacije SAH-e, želio pomoći Predsjedniku SAH-e u stilističkom dotjerivanju izjave...«

Tko, dakle, govori neistinu?

Predsjednik Saveza arhitekata Hrvatske?

Arhitekt V. Delfin?

Savez arhitekata Hrvatske broji sigurno preko 1500 članova. Uvjeren sam da odgovori na gornja pitanja interesiraju sve članove Saveza.

Jer složit ćemo se, vjerovatno, makar u ovoj tezi:

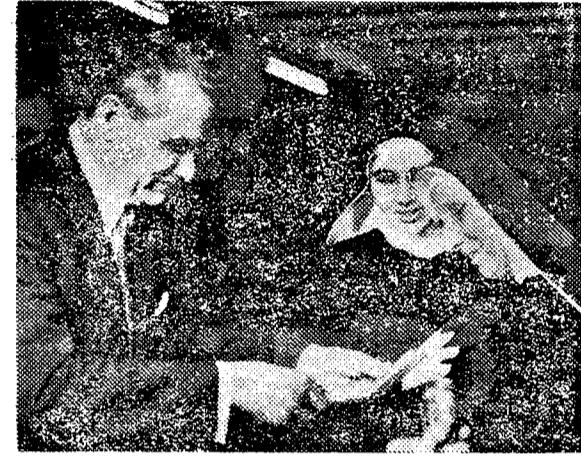
Predsjedništvo, Upravni odbor i delegacija SAH-e djeluju u ime svoga brojnog članstva, a ne umjesto njega!

Ako je stvarno tako, onda i ovim putem molim Predsjedništvo, Upravni odbor i delegaciju SAH-e da svoje odgovore i objašnjenja upute cjelokupnom članstvu Saveza arhitekata Hrvatske, koje ih je izabralo, dalo im povjerenje i mandat i koje je od njih opravdano očekivalo, u što sam duboko uvjeren, drugačije zastupanje interesa hrvatskih arhitekata na jugoslavenskom planu!

Duško Rakic

SLAVLJE U ČIKINU SAMOSTANU

**U POVODU NAGRADE
»VLADIMIR NAZOR«**

Snimci: Ante Brkan

Petak, 2. srpnja 1971. godine, ostat će zlatom i srebrom ubilježen u dnevničke samostana benediktinki Sv. Marije u Zadru, »Tigricama«, redovnicama samostana koje su očuvale i spasile »Zlato i srebro Zadra«, predana je tada najveća republička nagrada s područja kulture zbog očuvanja blaga neprocjenjive vrijednosti u trenucima kad je život redovnica ovisio o hiru podivljala ratnika-tadinca. Radost se toga dana uselila pod pokroviteljstvo Cike i Večenege, u reflektorij samostana, star gotovo tisuću godina. Riznica koju su očuvale sestre jedna je od najvećih u svijetu, riznica koja dokazuje tisućletnu kulturu i opstojnost hrvatskog naroda na ovome prostoru. Na sreću, sve je spašeno sve će uskoro biti izloženo u vitrinama Stalne izložbe sakralne umjetnosti u Zadru.

Prostor ne dopušta prenošenje svih topnih i iskrenih riječi u činu podjele Nagrade. Ipak: predsjednik SO Zadar Kazimir Zanki, u ime predsjednika odbora za dodjelu nagrade »Vladimir Nazor« Maksa Baće, rekao je:

»Vama junakinjama u ime gradana Zadra, čija je radost kao i vaša, od sreća čestitam na ovom velikom priznanju. Očuvali ste blago koje potvrđuje naše tisućjetno bivstvovanje na ovom prostoru. Teško je u ovom uzbudnjenu reći pravu zahvalu za djelo koje učiniste ponajprije hrvatskom narodu, a potom Jugoslaviji i svjetskoj kulturi. Ovo je za nas radost trenutak i sretni smo ako ste i vi sretne kao i mi...« Novakinja Marija Sikirić, u ime samostana:

»Radost danas vlađa u prostoru našega samostana. Naše veselje je dvostruko. Koliko zbog nagrade, toliko i zbog svijesti da smo nešto učinile za svoj narod, iz kojega potječemo, s kojim na našu veliku radost živimo...« Msgr. Marijan Oblak, nadbiskup:

»Sjedinile ste djele elemente svoje službe u velik čin. Onaj religijski s onim služenja kulturi svojega naroda. Odreknete li ikada bilo kojega od njih, zanijekale ste sebe...«

U sjeni kamenitih zidina

Osnivajući svoj red, sv. Benedikt je u Monte Cassinu 529. godine odredio norme po kojima će se ponašati njegova slijedbenice. Uz službu Bogu, služba narodu. Ponajprije širenje nauke u puku. Zadarske benediktinke radile su obve, na zadovoljstvo svoje i zadovoljstvo naroda kojemu pripadaju.

»Kako?« — upitali smo časnu majku Benediktu Braun, što šezdesetu slijedbeniku poglavariju po redu.

»Tko bi se nadao da će nas svjetovne vlasti ovako počasti... Mi smo samo vršile svoju dužnost. Najteže nam je bilo 1943. Talijani su naredili da sve ukrcamo na brod za Italiju. Oh, Bože, kad se sjetim! Sutjeve smo rijemom, pokošene nedjeljom smrtnika, nepoštićanjem ljudske Dobre. Najhrabrije među nama, pokojna Tereza Manzoni, rekla je tačnije: Ili mi ili Zlato i srebro Zadra. Jedno bez drugoga ne znači mnogo. I začudo, Talijani su stali. Bijesa je nestalo. Riječ počajne sestre bila je za njih zapovijed.

»Sjedinile ste djele elemente svoje službe u velik čin. Onaj religijski s onim služenja kulturi svojega naroda. Odreknete li ikada bilo kojega od njih, zanijekale ste sebe...«

»I, eto, na naše zadovoljstvo pokolenjima ostavljamo ponos jednoga naroda, biser njegove tisućjetne kulture.« »Je li vas bilo strah?«, pitamo. »Pa i mi smo ljudi. Bože! Znate, tovari Sv. Marije Ilijitu se kao orahova ljuštu na podivljaju valu od paklenih urlika zrakoplova i bombardiranja koje je razdiralo zemljinu. Da, bilo nas je pomalo straha, ali ponajviše zbog Zlata i srebra Zadra. Njega nismo dale. I kad je, potom, došla zapovijed da pomažemo bolesnima i ranjenima, mi smo pošle. Najprije Nin, pa Rab, Pag, Cres i konačno Zadar. Oh, kako je bilo teško kad sam na putu u Nin morala biti svjedočom smrti sestre Tereze. Bila je junak. Da... Vratile smo se u Zadar sruvnjen sa zemljom. Sreća, naše blago bilo je u bunkeru.«

»A sada?«

Određene smo za stalne čuvarice riznice

»Sabor naše domovine priznao nam je naročit status, određivši nam time i naročite dužnosti i obveze. Mi smo utrošile 250 milijuna dinara u prostor u kojem sada stanujemo. U tri njegove prostorije čuvamo naše Blago. Ali, samo do dana kad će se položiti u vitrine Stalne izložbe sakralne umjetnosti, koja je u izgradnji. Taj objekt spada među petnaest kapitalna objekta hrvatske kulture, s prioritetom izgradnje. Naša riznica treba biti pod krovom do kraja ove godine. Sredstva u visini od gotovo dvije milijarde starih dinara odobrio je Republički fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti, uz participaciju Skupštine općine Zadar. Zasad radovi na zgradbi buduće riznice napreduju prema planu. Očekuje se da će zgrada biti sazidana do 1972. godine, kada će se postaviti i izložba, koja će biti dostupna svim poklicnjicima umjetnosti. A relikvijari, skrinjice, slike, ikone i vezovi zadarskog blaga privući će masu. Vrijednost Zlata i srebra Zadra jamči i dokazuje veličanstvo srednjovjekovne zlatarske i druge umjetnosti jednoga naroda, utvrđuje tisućjetnu opstojnost Hrvata na ovom prostoru.«

»A što je s novčanom nagradom?«

»I to ćemo investirati«, dodaje časna majka Benedikta Braun.

»Skolovat ćemo nekoliko naših sestara, koje će u Stalnoj izložbi raditi kao preparatori i čuvarice Blaga. Znate, mi smo određene za stalne čuvarice naše riznice. Pa i to je priznanje.«

»Povelju i plaketu sačuvat ćemo, dakako, kao spomen na važno priznanje, dodijeljeno nam za očuvanje ovih dragulja hrvatske srednjovjekovne umjetnosti.«

Marko Vasilij

U trenutku dubokog intelektualnog i političkog preustrojstva hrvatskog društva, što je neizbjegljivo potaklo i pitanje revizije dosadašnjih nastavnih programa i planova, čini se da je još jednom potrebno zamisliti se nad sudbinom humanističkog dijela naobrazbe u našim srednjim školama.

Od onih koji otvoreno poriču smisao i vrijednost humanističke naobrazbe, priželjkujući neko beskonfliktno, tehnicističko, uniformno društvo, sastavljeno od isto tako uniformnih (a možda i uniformiranih) pojedinaca pa do onih koji su svjesno išli za ukidanjem povijesnih uporišta u svijesti ove sredine kako bi ona, svedena samo na dimenziju sadašnjega, izgubila otpornu snagu. Svima njima zajedničko je, ako ne otvoreno neprijateljstvo, a ono barem neskriveno sumnjičav stav prema humanističkoj naobrazbi. Unatrag desetak godina činilo se, da se nećemo lako oduprijeti pritisku tog tehnokratskog mentaliteta koji je, udružen s birokracijom, pružio prste i prema srednjoj školi. Lukavim manipulatorima ljudskim dušama, okorjelim administratorima, koji su tražili regimentaciju na svim područjima društvenog života, bilo je i u njihovoj neukosti jasno da bez totalnog poretku nema ni totalne vlasti, i da upravo iz te humanističke »Mire tisuću vragova vire«.

Ali pokazalo se, tko zna po koji put, da opasnost za socijalizam ne dolazi od onih koji misle i rasuđuju, nego od onih koji su sebi prisvojili pravo da naređuju i osuđuju. Svaki se autoritet, da bi opstao, mora vratiti dubokom povijesnom iskustvu koje upravo humanistička svijest čuva i pronosi. Jer ona, prosuđujući prema povijesti, ne vidi samo zablude u sadašnjici nego i posljedice tih zabluda u budućnosti. Zato je humanistička svijest kvasac svakog napretka. Zato se ni socijalizam ne može definirati izvan sfere humanizma.

Razvijati kulturu gledanja

Uvažavajući značenje humanističke naobrazbe u odgoju zrele i uravnotežene socijalističke ličnosti, želio bih upozoriti da i struktura te humanističke naobrazbe, da bi bila djelotvorna, mora biti uravnotežena. Ovdje je riječ samo o jednom njenom dijelu i o razlozima da on dobije odgovarajuće mjesto u novom nastavnom programu za srednje škole: o nastavi povijesti umjetnosti (i glazbe), o upoznavanju i razumijevanju svega onog golemog područja umjetničkog očitovanja narodâ i pojedinaca što se odvija izvan sfere jezika. Teško je i nabrojiti što sve ono obuhvaća, od arheoloških iskopina, arhitekture, slikarstva, kiparstva, narodnih rukotvorina do suvremenog urbanizma i industrijskog dizajna — ukratko, svega onoga što je čovjek u toku svoje duge povijesti rukama stvorio, oblikovao i ostavio za sobom u prostoru, a što općenito sabiremo pod zajedničkim pojmom materijalne kulture. Umjetnička djela koja su zabilježena nekim simbolima, pismom (književnost) ili notama (glazba), skrivaju svoj pravi sadržaj i zahtijevaju početni napor »dešifriranja« da bismo mogli razumjeti umjetničku poruku djela. Sferu likovnog izražavanja doživljavamo (ako smo za to sposobljeni) pukim gledanjem, bez ikakva posredovanja. To je vjerojatno razlog što se u nas ukorovilo općenito mišljenje — iako to »općenito mišljenje« možda ne bi trebali dijeliti tvoreci nastavnih programa — : da književnost treba »učiti«, a kad je riječ o djelima likovnih umjetnika, to nije potrebno, jer da ona ionako govore sama o sebi. Ništa nije neuklje i štetnije od takva stava. Jer, kao što nam poznavanje pisma malo pomaže da razumijemo književnost, jednako nam tako »prosto« gledanje slike, kipa ili arhitekture malo pomaže da razumijemo umjetnički sadržaj likovnog djela. To »da razumijemo« jest razlog što u srednjoj školi učimo teoriju i povijest književnosti, ali to je ujedno razlog zbog kojega bi u srednjoj školi trebalo posvetiti više pažnje (dakako i sati) teoriji i povijesti likovnih umjetnosti. Bez toga naš je pogled nijem; on motri, ali ne vidi; razlikuje, ali ne razumije. Da bismo pogledom mogli

HUMANISTIČKA NAOBRAZBA – PASTORČE U SREDNJIM ŠKOLAMA

ZAPOSTAVLJANJE POVIJESTI UMJETNOSTI U SREDNJIM ŠKOLAMA LIŠAVA GENERACIJE ĐAKA SUVREMENOG TIPA OPĆE NAOBRAZBE

•prodrijeti• u likovno djelo, da bismo mogli ne samo raspoznati njegove obrise nego i razlučiti njegove formalne karakteristike, ideju, sadržaj, umjetničku namjeru, što sve zajedno čini umjetničku poruku djela, moramo posjedovati izgrađenu kulturu gledanja. Ona se stječe učenjem i iskustvom, ali je nedvojbeno da je kultura gledanja sastavni dio opće kulture, rekli bismo štoviše — u suvremenom svijetu slike i znaka čak bitan dio te kulture.

Vizualizacija svijeta

No, što je to kultura gledanja kojoj nas privodi studij likovne umjetnosti? Prije svega, to je

razvijena senzibilnost oka, a zatim znanje, poznavanje povijesti likovnog stvaralaštva kroz stoljeća, povijesti stilova, ikonografskih motiva, tema, kulturnih krugova i međusobnih utjecaja koji su se upravo preko likovnih djela najlakše širili izvan granica etnokulturalnog područja. Je li potrebno isticati važnost likovne kulture u današnje doba, kad vizualno saobraćanje dobiva sve veće značenje u svakodnevnom životu, a i u svijetu znanosti. Svijet se vizualizira, a sugestivnost slike i jezgrovitost čitljivosti znaka postaju nerazdvojni dio suvremene civilizacije. Prirodno je da u toj vizualizaciji svijeta koji nas okružuje likovna umjetnost dobije odgovarajući položaj i tretman u strukturi obrazovnog procesa.

Međutim, posebno značenje ima povijest umjetnosti za razumijevanje prošlosti svoga naroda i razvijanje ljubavi i brige za tu prošlost. Ne smijemo zaboraviti da spomenici i likovna umjetnost općenito čine velik dio naše kulturne baštine; da su oni za neka razdoblja čak jedini »živi« svjedoci naše prošlosti i naše prisutnosti na ovom tlu. Možemo li zamisliti danas kulturna čovjeka koji ne samo što će poznavati već i razumjeti u punom povijesnom osvjetljenju značenje (i različita tumačenja) sloja originalnih crkvica iz doba hrvatskih narodnih vladara? Možemo li se zadovoljiti »turističkom svješću« o ubavoj skladnosti naših primorskih gradića, a da je ne produbimo spoznajom o pravom značenju tih čudesnih kamenih tvorevina kao jedinstvene pojave unutar srednjovjekovnog mediteranskog urbanizma? Možemo li ostati na toliko puta upotrijebljenoj (a i zloupotrijebljenoj) činjenici da je Južna Hrvatska nekoliko stoljeća živjela u sferi jače talijanske kulture, a da ne prizovemo u sjećanje plejadu naših umjetnika koji su snažili tu kulturu dodajući joj svoje bogate i originalne talente: od anonimnih Schiavona do Klovića, od braće Laurana, Duknovića i Medulića do jednog Benkovića? Sve to, i još mnogo toga, stoji pred nastavnicima povijesti umjetnosti kao njihov dug prema nacionalnoj kulturi. Spomenička baština trajno je vrelo dubokih pobuda, jer je ona materializirana povijest naroda, trajno prisutna ne samo u našoj svijesti nego i pred našim očima.

Protiv pedagoškog minimuma

Povijest umjetnosti, dakle, aktivno je prisutna barem na tri pedagoške razine: na razini značenja opće humanističke naobrazbe, na razini modernog doživljavanja svijeta i konačno na razini njegovana nacionalne i kulturne svijesti.

Zato ne možemo biti zadovoljni sadašnjim položajem predmeta povijesti umjetnosti u srednjim školama. On je svojedobno ušao u nastavni program uz velike napore na mala vrata i do danas je ostao pastorče sa svega pola sata tjedno (što je znatno niže od pedagoškog minimuma), bez razumijevanja viših instancija, a na žalost i nekih direktora, osobito u pokrajini.

Zapostavljanje povijesti umjetnosti u strukturi naobrazbe refleks je jednog vremena koje je daleko za nama i jednog duha koji je našim preporodnim pokretom definitivno pobijeden. U trenutku kad shvaćamo odlučujuće značenje nacionalne komponente u formiranju zrele i moralno razvijene osobnosti, kad tomu prilagođujemo nastavne programe povijesti i književnosti, dobro je sjetiti se sugestivne snage spomeničke baštine zbog njene žive prisutnosti u sadašnjici i uloge što je ona može odigrati u odgoju mlađih naraštaja.

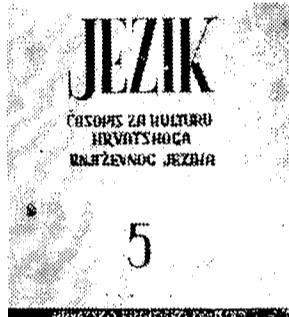
Žarko Domljan

18 nove knjige

Nova dimenzija Dragojevićeve poezije

Dvobroj 1/2, na koji se dugo čekalo, u znaku je poezije Danijela Dragojevića, njegova ciklusa »Četvrti životinjci i cilindričan obzor«, u kojem primjećujemo jednu novu dimenziju u njegovu pjesništvu, ali ne i rizik koji obično prati svaki takav izlet, već sigurnost i staloženost u svakom poetskom izričaju.

Ako je Rafo Bogišić svoju napisao naslovio »Jedan pogled na hrvatsku književnost 18. stoljeća«, dodao bih, s više pretencioznosti, koja je nedostajala autoru — da je to onda jedan kompleksan pogled. U prilog vrednovanja stare hrvatske književnosti uklapa se i Ivan Pederin, koji značenja Kačića Mišića čini odlučnjim za hrvatski narodni preporod. Neven Šepić javlja se prozom »Riječ«, a Mrkonjićevim, već standardno dobrim, prijevodom Henrija Michauxa još više proširujemo poznavanje te osebujne ličnosti. Dubravko Horvatić i Stojan Vučićević javljaju se putopisnom prozom. Ivan Ostojić, suprotstavljaljivši svoja motrišta Benedikti Zelić-Bučan, daje studiju »Kako su Hrvati nazivali svoj jezik«. Božidar Gagro preveo je Andrea Malrauxa — »Preobrazba bogova«. Sime Đodan u komentaru »Funkcionalizam u službi dominacije« otvoreno spori V. Rusu neke njegove neprihvatljive stavove iznjete u »Našim temama« 7/8, 1970. Zdenko Ruš prikazuje izložbe, a V. Tenžera piše o premjeri Raosove drame »Autodafe moga oca« u HNK u Zagrebu. O novim knjigama pišu Strahimir Primorac i Ivo Blažkov. Da spomenem još i to da je Mihajlo Arsovski ovogodišnjem »Kolu« dao novo, vrlo efektno ruho.

Lingvistička temeljitošt

Njanoviji broj »Jezika« donosi na prvom mjestu članak dr. Stjepana Babića »Lingvističko određenje hrvatskog književnog jezika«, u kojem vrlo određeno kaže da su »hrvatski i srpski posebni standardni jezici«, da bi tu tvrdnju uvelike potkrjepio Brozovićevim stavovima iznjetim u njegovoj knjizi »Standardni jezik«. Ovaj akribijski članak Stjepana Babića možemo shvatiti kao vrijedan prilog dovršenju jezičnih raspri koje su u posljednje vrijeme bile vodene — na žalost, na štetu jezika — i izvan lingvističkih krugova.

Nadalje, »Jezik« 5 donosi i otkaze Novosadskom dogovoru što ih je podnijelo nekoliko kulturnih i znanstvenih institucija, a Božidar Finka ih komentira. Stjepko Težak piše o »Pasivu u Krležinu« Hrvatskom bogu Marsu. Milan Moguš u kraćem napisu govori o pridjevima s komparativnim nastavkom —ji. U stalnim rubrikama »Pitanja i odgovori« i »Osvarci« nalazimo niz jezičnih aktualija i raspri o kojima pišu S. Babić, M. Šimundić, D. Pavličević, B. Finka i A. Sekulić.

Tommaseova književna ostavština i pjesnik F. K. Frankopan

U posljednjem dvoboru »Domet« nalazimo nekoliko zanimljivih prijedloga s više podrūčja od gospodarstva do književno-kultурne povijesti. Po značenju izdvaja se svakako jetka studija Ivana Katušića »Kao otkriće«, u kojoj govori o rukopisnoj ostavštini Nikole Tommasea na hrvatskom jeziku, da bismo posluje pročitali dosad prvi put objavljenih prvi pet postanica Tommaseovih »Spisa jednog kauadera«. Govoreći o Tommaseu a još više o istraživačima njegove ostavštine i njihovim rezultatima (R. Ciampini, fratar F. Zović, M. Zorić), Katušić ističe kompleksnost Tommaseova značenja u 19. stoljeću, kao i o još uvijek prisutnim pokušajima talijanskih i reditistima da neznanstveničkim metodama isfalsificiraju jednu legendu o čovjeku koji je podjednako zadužio i našu i talijansku kulturu. Josip Bratulić, uz predređeni izbor iz Frankopanove eterotske zbirke »Gartlic za čas kratice«, nastale u iščekivanju smrti u Bečkom Novom Mjestu, piše i o njegovu pjesništvu i kako su ga vrednovali naši poznati literarni historičari (Jagić, Vodnik, Kombol, Ježić), zamjerajući im na ocjeni Frankopanova mješta u hrvatskoj književnosti 17. stoljeća.

Petar Strčić osvrte se na mladog Vjekoslava Spičića i njegovo mišljenje o zrinsko-frankopanskoj utori nastalo točno pred jedno stoljeće, zanimljivo zbog ondašnje društveno-političke konstelacije.

»Na udar kritike« naslov je objavljenog razgovora, prvog takve vrste u nas: razgovora između književnika (Zvane Crnje) i historičara (Mirjane Gross, Petra Strčića) koji je imao sasvim prirodnih i očekivanih međusobnih neshvaćanja s obzirom na ulogu hrvatske historiografije u izgradnji današnje ideološke osnove našeg nacionalnog, društvenog, pa i državnog života«, što je bilo i inicijativno pitanje cijelog razgovora.

Zvane Crnje, nadalje, razgovara i s društveno-političkim i privrednim radnicima Poreštine o sadašnjem stanju i daljnjim mogućnostima prosperiteteta tog kraja.

Nenad Šepić objavljuje prozu »Ponor slobodnih prostora«, Vanda Ekl piše o slikama Ladislava Šošterića, a u »Ocenama i prikazima« pišu i bilježe J. Paver, M. Matićka, P. Strčić, D. Rošić, I. Latković, G. Rabac-Condrić, D. Kokić i M. Tomasović.

F. M.

KNJIGA O DREVNOM ZAGREBU

Gjuro Szabo: »Stari Zagreb«; izdanje »Znanje« i »Spektar«, Zagreb 1971.

Stari Zagreb, bogato opremljena knjiga Gjure Szaboga, sustavna je kronologija svih važnijih povijesnih razdoblja u životu i rastu Zagreba: od dalekog, jedva nazirućeg praskozora čovječanstva nazvanog neolitom, preko rimskog razdoblja kada je Zagreb bio u sastavu rimske »res publicae Audautoniensium«, pa preko doseljenja Slavena, pröviale Tatarata, osnivanja zagrebačke biskupije i »Zlatne bule«, do velom tajanstvenosti obavijenih ranih stoljeća srednjovjekovlja; iscrpno je obrađeno XVI. stoljeće, velika je pozornost data krvavom XVII. i baroknom XVIII. stoljeću. Međutim, najbolje i najpotpunije je obrađeno prošlo, XIX. stoljeće, stoljeće u kojem je Szabo živio punih 25 godina. Bilo je to slavno stoljeće ilirske ideje i burne četrdesetosme godine, stoljeće Gaja i Jelačića, stoljeće u kojem se vrše mnoge preinake starih i izgradnje novih zdanja i četvrti. Svoju povijest drevnog Zagreba Szabo završava s godinom 1918., godinom svršetka I. svjetskog rata. Autor, naime, razdoblje od 1918. do 1940. godine (tada je tiskana njegova knjiga »Stari Zagreb« — op. p.) ne smatra povijesu i prošlošću, jer doslovce kaže: »Danas, g. 1940. znamemo da i poslije 1918. moramo metnuti zarez i ništa više!«

Prije Szaba o prošlosti i povijesti Zagreba pisali su mnogi i te kako pozvani znanstvenici i publicisti: Kuljuković, Tkalcic, Laszowski, Horvat, da nabrojimo samo najvršnje među njima, ali je djelo »Stari Zagreb« svojom sustavnosću, preglednošću, a iznad svega izvanrednim načinom pisanja nadmašilo svoje prethodnike! A brojne zanimljive, ponekad i posve nepoznate fotografije ljudi, zdanja i dokumenata samo su pridonijele važnosti njegova djela. Nepremaseno do danas, Szabovo je djelo doista prava sveobuhvatna povijest drevnog Zagreba.

Danas, gotovo trideset godina nakon Szabove smrti, u vrijeme kada njegov »Stari Zagreb« ponovo postaje best-sellerom, treba se ukratko osvrnuti na život i djelo ovog neumornog stvaraoca. Roden u Slavoniji (Novska, 3. veljače 1875.), a školovan u Zagrebu, Pragu, Nürnbergu i Beču (gdje završava studij germanistike), Szabo djeluje kao srednjoškolski profesor u Senju, Osijeku, Bjelovaru i Zagrebu. Već zarana, tijekom studija, raste njegovo zanimanje za spomenike povijesti i kulture. Senj sa svojom bogatom prošlošću i obiljem kamenih spomenika još više produbljuje ovu, za srednjoškolskog nastavnika neuobičajenu strast. Poslije naknadnih studija u Beču i Pragu, Szabo se posvema opredjeljuje za posao konzervatora i restauratora srednjovječnih i umjetničkih spomenika. Godine 1911. Szabo nastupa na novu odgovornu dužnost: postaje tajnikom »Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historijskih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavonije«. Na tome poslu ostaje sve do 1919. kada je imenovan za direktora »Muzeja za umjetnost i obrt«, kojim rukovodi sve do 1926., kada je zbog oporbi tadašnjem režimu umirovljen, a već 1928. ponovno je vraćen na staru dužnost (ovaj put kao ravnatelj muzeja), gdje ostaje sve do svoje smrti (2. svibnja 1943.). Zanimale su ga mnoge grane povijesti, muzeologije, konzervatorstva i povijesti umjetnosti: od 1906., kada je objelodanio svoj znanstveni prvijenac, pa sve do svoje smrti Szabo je objavio niz rasprava. Uzveši općenito, teško da se u hrvatskoj znanosti i može nati znanstvenik koji bi brojem znanstvenih radova premašio Gjuru Szabu. Objavio je 230 radnji, a tri njegova djela: »Srednjovečni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji« (posebno izdanje »Matica hrvatska«, 1920.), »Kroz Hrvatsko zagorje« i monumentalno djelo »Stari Zagreb« predstavljaju danas antologijske vrijednosti hrvatskog povijesnog i kulturnopovijesnog štiva.

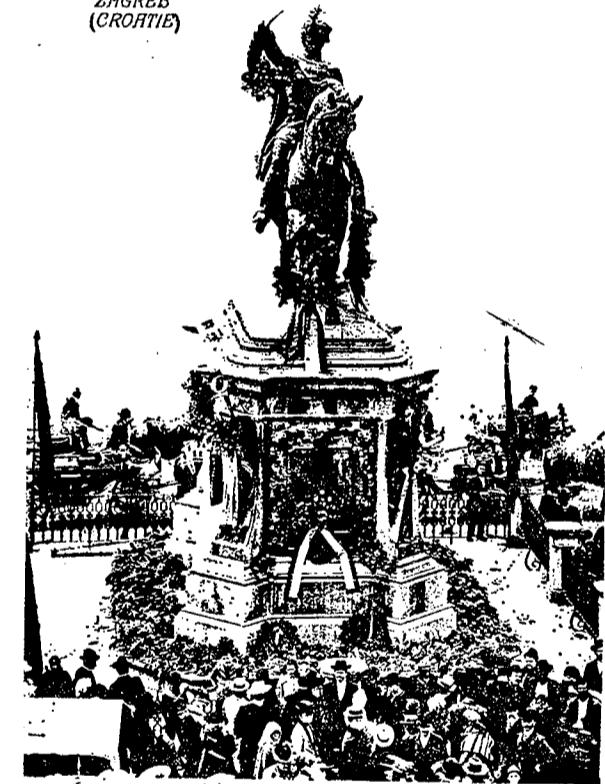
Iako je tek kao tridesetogodišnjak postao stalnim građaninom Zagreba, Szabo je gotovo sav svoj dugi i plodonosni život posvetio izučavanju povijesti i prošlosti »Bijelog grada«. Uporan istraživač, dobar predavač i još bolji pisac, Szabo je o Zagrebu objavio niz rasprava, postao je prvim priznatim poznavaocem njegove povijesti i čovjekom koji je o gradu »znao sve, vino odgovore i podatke za sve«.

Velik dio njegovih radova nalazi se rastrkan po tadašnjem dnevnom novinstvu i stručnoj periodici; no tek pred kraj života Szabo je odlučio da svoje golemo znanje skupi i prezentira u jednoj jedinoj knjizi. Godine 1940., dakle na samom pragu II. svjetskog rata, u izdanju tada ugledne kuće »Horvat-Vasić« izlazi monumentalno Szabovo djelo »Stari Zagreb«, posvećeno uspomeni prijatelja i dugogodišnjeg suradnika Branka Šenoe. A da je knjiga bila i te kako potrebljana, najbolje svjedoči podatak da je unatoč (već evidentno) ratnoj psihioti, u kratko vrijeme jednostavno planula!

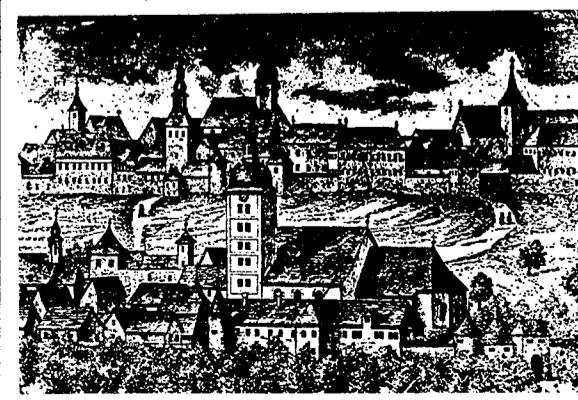
Uzroke ovako dobroj prodaji ne treba tražiti samo u velikoj popularnosti što ju je autor uživao među žiteljima Zagreba već i u tome što je njegova knjiga bila prvo cijelovito djelo o prošlosti grada.

Szabo je pisao živo, čitljivo i temperamentno; ponekad, a osobito onda kad piše o vjekovnim tlačiteljima Hrvata — Habsburgovcima, ili o fatalnom »restauratoru« starog Zagreba — Bolleu, njegov stil poprima jetkost i oštinu ironije. Iako znanstvenik, Szabovo stil ima sve odlike dobrog pripovjedača: uživljava se u vrijeme koje opisuje, raste s ambijentom grada, očrtava značajke povijesnih ličnosti; ukratko: piše tako kao da je živio u vrijeme koje upravo opisuje. Uostalom, ne smetnimo s um da Szabo spada u onu, u našu rijetku vrstu znanstvenika kojima literatura nije

ZAGREB (CROATIA)

Jelacićev spomenik - Le monument de Jelacić.

tuda. U prilog ovoj tvrdnji rječito govore i stranice njegova putopisa »Kroz Hrvatsko zagorje«, koje sigurno predstavljaju najveće domete u suvremenom hrvatskom putopisu. Zahvaljujući upravo svom temperamentnom načinu »pripovijedanja«, Szabo je uspijevao dugi niz godina kod svojih čitalaca zadržati zanimanje za povijest, prošlost i umjetnost. U vrijeme kada u Hrvatskoj još nije bilo organizirane zaštite i čuvanja našeg prebogatog kulturnog naslijeđa, u vrijeme kada je njihovo čuvanje bilo prepušteno »dobroj volji« pojedinaca, Szabova prsna riječ bila je i sama dovoljnim razlogom da su se mnogi njegovi štovaci zalagali za njegova nastojanja.

Usaporedujući izdanje iz 1940. s ovim iz 1971. godine, uočit ćemo da je staro izdanje mnogo deblje i obilnije fotografiskim materijalom. No, to se samo tako čini, jer je staro izdanje tiskano na debljem papiru, a što se tiče broja reprodukcija, ovo je mnogo bogatije fotografijama u boji.

Vrijednost novog izdanja leži i u iscrpnom i toplo pisanom predgovoru direktora »Muzeja grada Zagreba« — Franje Buntaka, koji je očrtao život, djelovanje i značenje Gjure Szabu. Iz pera istog autora novom je izdanju pridodan i popis s osnovnim podacima o osobama koje Szabo spominje u svojoj knjizi, kao i bilješke, komentari i tumačenja, koje samo olakšavaju čitanje i čine razumljivijim ovo jedinstveno Szabovo djelo.

Tomislav Hruškovec

POGLED IZ NASLONJAČA

DOKUMENTARCI PREDNJACE

Svi smo mi skloniji televizijskoj zabavi nego televizijskoj pouci. Jednostavno zato što pouku, u ovom ili onom obliku, »konsumiramo« svaki dan preko tiska, radija, televizije, raznih okružnica, sastanaka, pa čak i u obiteljskom krugu. Kao da se cijelo društvo urotilo protiv našeg mira dokazujući nam kako nismo savršeni i kako se trebamo popraviti. Stalno nam netko nešto tumači. Nije stoga čudo što TV-gledalac radije gleda drame, koje mu nude bar nekakav bijeg od stvarnosti, nego većinu dokumentarnih emisija za koje ga ne vežu osobite čuvstvene uspomene. Međutim, kada se dogodi takav paradoks da nešto što je samo po sebi predodređeno za dosadu postane zabavljivo i zanimljivo od onoga što je samo po sebi predodređeno za zabavu — onda to nisu čista posla s obzirom na neke osnovne razlike i razgraničenja u televizijskim vrstama. Onda netko na samoj Televiziji (kao ustanovil) nema pojma o tome što radi, ili ima pojma o tome što radi, ali radi to namjerno.

Nitko ništa ne zna, ili jedna zgodna priča o tome kako gospodin Witasek sređuje račune

Prošla emisija »Stop«, koja također pripada krugu gledanijih dokumentarnih emisija, otisnula se po svemu sudeći od nekih šabloni i konvencija u smjeru svježine i neposrednosti. To što nam je Silvija Luks prikazala u svome prilogu o divljim posrednicima između naših nesretnika koji hoće na rad u inozemstvo i poslodavaca iz inozemstva koji u većini slučajeva podvaljuju tim nesretnicima, nije samo prožeto dubokom istinitošću, nego je uz to i duhovito. Spretnim, smislenim montažnim suprotstavljanjima pojedinih sudionika te tužno-smješne dokumentarističke drame ne izbjiga na vidjelo samo »sitno vezeњe« i očite proturječnosti u formalno-pravnim pitanjima, nego iz cijelog podteksta emisije izbjiga na javu nakazno naliče birokratiziranu shvaćenog »humanizma« i birokratskog formalizma upocene. Nije toliko u pitanju šarmantni gospodin Witasek koji s puno duha brani svoje sudjelovanje u nekoj sitnijoj transakciji, nego je u pitanju čudovišna mašinerija raznih »biroa za posredovanje rada« koja nije u stanju da radi svoj posao onako kako bi ga trebala raditi, nego poput mafioziranoga aparata samo slijede raminima, »ništa ne zna«, »ništa se sigurnošću ne može ustvrditi« i tome slično. Sve je samo jedna beskrajna mogućnost rasplinuta tako da nitko ništa ne može vidjeti. I zato stradaju ljudi koji odlaze na rad u inozemstvo. Kako i ne bi kada odlaze »na divlje«, jer ih proračunata birokratska mašinerija na to prisiljava. Ali ne uvijek iz čistih larpurlartističkih birokratskih razloga, nego — a to je najrafiniranije namigivanje te emisije — iz mnogo prozaičnih i beskrupuloznih koji vode veoma daleko i veoma visoko. Taj prilog Silvije Luks zaslužuje punu pohvalu.

Knjigovodstveno-katastarski humor

Svega sam jednom gledao »Mali oglasnici« — i nikada više. Baš sam naletio na epizodu o knjigovodi. Toliko neduhovitosti u komediografskoj razradi jedne dosta zanimljive humorističke premije, karakteristične za naš socijalistički društvo (ekonomika i planiranje u pogrebnom poduzeću) već odavno nisam vidio. Vicevi o birokraciji i svim nedačama što ih birokracija izaziva rodili su, istina je, i jednog Gogolja i jednog Čehova i jednoga Kafku, ali kako je sudsibna često kruta, izbacili su odmah do njih i Marodičevu priču o knjigovodi u nekom pogrebnom poduzeću. To je humor Iljfa i Petrova ispričan na način Aleksandra Fadjejeva. I to 1971. godine.

Vladimir Vuković

STANJE U FILMSKOJ PROIZVODNJI

NAKON ZASTOJA — NEIZVJESNOST

Ove je godine došlo do stanovitog zastoja u filmskoj proizvodnji. Premda je Fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti preko natječaja odabrao ukupno 6 projekata koji dobivaju novčanu pomoć u startu i pravo na regres na ostvarene prihode, niti jedan od tih filmova nije još dospio u fazu snimanja, a neizvjesno je i snimanje jednog od prošlogodišnjih projekata. Doduše, tek prije mjesec dana odobrena su 4 projekta, pa je i to razlog za zakašnjenje proizvodne sezone, ali osnova je teškoća u povećanoj cijeni proizvodnje igranog filma, koja se popela već na preko 150 milijuna starih dinara — a to je pozamašna svota koju nije lako vratiti iz eksploracije čak ni uz pomoć regresa. Stoga su prozvodne kuće vrlo oprezne prije nego odluče finansirati igrani film.

Ipak, postoje dobri izgledi da većina odobrenih projekata nađe producenta, i za mjesec ili dva kamere će, nadajmo se, zazvati. O kakvim je projektima riječ i kakve filmove možemo očekivati? Mala anketa među autorima i producenima poslužila je da dobijemo odgovore na ta pitanja.

Dušan Vukotić: »Boom«

Ivan Kušan i Dušan Vukotić napisali su scenarij za film koji bi trebao biti svojevrsna muzička satira na temu slikača i naivnosti upocene. Sadržaj je protkan elementima folklorne fantastike i starog narodnog vjerovanja u mračne sile. Projekt je jednoglasno odobren još na prvom natječaju prošle godine, ali se do danas nisu mogla pronaći potrebna dodatna sredstva za realizaciju filma.

»S obzirom na žanr i vanjsku spektakularnost, financijski plan iznosi 250 milijuna starih dinara i dosad prikupljena financijska sredstva nisu dovoljna«, kaže naš oskarovac Dušan Vukotić i jetko dodaje: »Financijsko sudjelovanje nekih drugih ustanova ili foruma nije moguće očekivati, jer se tema filma ne odnosi ni na jednu obiljetnicu! Ako financijski problem ne bude riješen, autori će biti primorani vratiti uz zahvalnost dodijeljenih 35 milijuna akontacije Fondu.

Fadil Hadžić: »Politički zločin«

Čini se da najmanje problema oko financiranja filma ima Fadil Hadžić, plodan autor za kojega se zna da radi brzo i ekonomično, a filmovi su mu

FADIL HADŽIĆ

većinom suficitarni. Čuje se da je s »Jadran-filmom« postigao potpuni sporazum o produkciji, a snimanje bi trebalo započeti u rujnu. O scenariju se ne zna mnogo, čuje se samo da je priča napeta i aktualna, a zadire i u neke delikatne teme suvremenih političkih preokupacija. Nismo to mogli provjeriti kod autora, jer se od značajeljnika sklonio na more...

Lordan Zafranović: »Giovanni«

Mlađi splitski redatelj, koji se iz redova amatera munjevito probio u profesionalnu kinematografiju, snima bez preduha. Dok on na Jadranu dovršava jedan kratkometražni film, njegov se producent Kruso Hajdler, direktor FAS-a, brine oko priprema za snimanje filma »Giovanni«, prema scenariju Živka Jeličića. Proizvodni su troškovi sračunati na 248 milijuna starih dinara, no unatoč veličini svote Hajdler planira početak snimanja za 1. listopada, a poduzimaju se koraci i za eventualnu

koprodukciju s jednom talijanskim tvrtkom. Scenarij daje povoda za takvu suradnju: riječ je o jednoj bizarnoj priči iz rata, o zbivanjima u jednom okupiranom mediteranskom gradu gdje između talijanskog podoficira Giovannija i značajnog štor Pere nastaje osebujan međusobni odnos u kome ima i mržnje i simpatije.

Vanča Kljaković: »Kužiš, stari moje«

Roman Zvonimira Majdaka poslužio je kao osnova za film o kome redatelj Vanča Kljaković (»Jedanaesta Zapovijed«) kaže:

»Požornica zbivanja je gradska periferija. Periferija ovde ne znači samo prostorno određenje, već obuhvaća jednu absurdnu ljudsku situaciju, život lišen svog pravog smisla, svog dostojanstva. Glavno je lice Glista, pripadnik one vrste mladića, koji ne mogu sebe odrediti. On je bačen u život po nekoj

LORDAN ZAFRANOVIC

višoj sili inercije, lišen snage da se dohvati nekog čvršćeg oslonca. Njegova se tragika ogleda u nesagledavanju svog do okrutnosti apsurdnog položaja, u protivnom bi se njegov put mogao nazvati križnim...« Pregovori s producentima još traju, ali svi su izgledi da će snimanje započeti još tijekom ovog ljeta.

Branko Ivanda: »Drama u lovci«

Napokon je i Branko Ivanda dočekao da mu Natječajna komisija odobri jedan projekt! Unatoč priznatim vrijednostima njegova prvaca Gravitacija ili fantastična mladost činovnika Borisa Horvata, snimljen još 1968., Ivanda tri godine nije uspijevao na natječajima. Možda je to bio samo čudan stjecaj okolnosti, no svakako autor je željan posla. Scenarij je napisao mlađi pjesnik Dubravko Jelačić, a inspiriran je Čehovom. »Unatoč dalekim poticajima Čehova«, tvrdi Ivanda. »film će se baviti suvremenom

BRANKO IVANDA

socijalističkom malogradanštinom. Bit će to ljubavni film s kriminalističkom fabulom, a čvrsto se nadam da će ga publika prihvati i gledati. To mi je i najveća želja.« Kako autor ima još posla na dotjerivanju scenarija, o terminima i uvjetima snimanja prerano je još govoriti.

Dva debitanta: Arhanić i Babić

Ni ove godine Natječajna komisija nije propustila ukazati povjerenje i novim autorima koji će se prvi put okušati u igranom filmu. Marijan Arhanić godinama je cijenjen kao vrlo sposoban pomoćnik redatelja (suradivao je s mnogim istaknutim autorima, od Bulajića do Berkovića), a skupa s Davorinom Stipetićem napisao je scenarij »Jedanaesta Zapovijed« prema kojem je Kljaković snimio svoj zapaženi film. Nikola Babić snimio je do sada tri kratka filma, koji sačinjavaju malu trilogiju o

Što pripremaju
autori igranog
filma

DUŠAN VUKOTIĆ

ljudskim igrama (»Mur bur«, »Vox populi« i »Šije«), za koje je dobio nekoliko nagrada, među njima i ovogodišnju Nazorovu.

Marijan Arhanić: »Poslijeratna siročad«

»Scenarij ima, kao što vidite, dva tata« — komentari Arhanić činjenicu da je i ovaj scenarij napisao skupa s Davorinom Stipetićem — »a ovih dana javile su se, za divno čudo, i dvije mame. Jedna mama, i to muslimanska, zove se Suljo Kapić, direktor »Jadran-filma«. Čini se da smo svi prilično zadovoljni s djetetom.«

O sadržaju filma Arhanić ne želi mnogo reći, radije mu opisuje općenite karakteristike: »Scenarij priča obično jednostavnu priču. Priču o ljudima koji još nisu umorni od života (valjda zato što su mlađi), priču o slučajnostima događanja, o ljubavi, zlu i nasilju, o igrama koje to nisu i o još nekoliko manje značajnih stvari.« Svi su izgledi da je snimanje filma sigurno: »Nakon što sam riješio pitanje mame — producenta«, veli Arhanić, »moramo još malo dotjerati svoje »siroči« prije nego što ga pošaljemo u svijet. Do rujna, kad očekujem prvu klapu, bit će sve u redu, jer Branko Lustig već paralelno vodi organizacione pripreme.«

Nikola Babić: »Isusa ti, koje nas bogatstvo čeka«

I drugi ovogodišnji debitant postigao je već dogovor s »Jadran-filmom« za snimanje svog prvog igranog filma s ovim dugačkim i neobičnim naslovom. »Mislim da i sam naslov na neki način otkriva ambijent i ljude koji će se pojavit u mojoj filmu«, veli Babić i pobliže objašnjava: »Moram dodati da se radnja zviba u vrijeme današnje. Konkretnije: film obrađuje tragičnu sudbinu jedne osamljene otočke obitelji koja se kao posljednja opire onoj sudbinu što je prisiliла tisuće i tisuće naših obitelji da zanavijek napuste svoju grudu i u tudini potraže životno utočište od bezbroj nedača na rođnom tlu.« Pripreme su očito već dobro odmakle, jer Babić najavljuje početak snimanja za konac kolovoza, negdje na Kornatskim otocima. »Iz razumljivih razloga, ne mogu vam izdiktirati imena glumaca«, veli autor, »ali je sigurno da će to biti najkvalitetnija garnitura koju imamo. Direktor fotografije, kao i u svim mojim dosadašnjim filmovima, bit će Ivica Rajković. O ostalom dijelu ekipe, osim scenografa Željka Senečića, gotovo da i ne mogu govoriti jer snimanje počinjem u vrijeme kad će biti u pripremi ili u snimanju ni manje ni više nego — šest hrvatskih filmova.«

Koliko, napokon, filmova?

Valja očekivati da će potkraj godine doći do gužve u laboratoriju. Točan broj filmova ne može se, ipak, predvidjeti, jer svi financijski aranžmani nisu dovršeni. Trenutačno se u Hrvatskoj snima samo jedan igrani film — ali bez prethodne pomoći Fonda! Naslov mu je »Prvi splitski odred«, a režира ga Vojdrag Berčić (dugogodišnji Bulajićev asistent) u proizvodnji »Adria-filma« iz Zagreba. Koliko se čuje, sredstva potrebna za snimanje ovog filma o NOB u Dalmaciji namaknuta su od raznih poduzeća i općina, a autor i producent kune tek s dovršenim djelom konkuriši za regres iz Fonda. Ostali hrvatski filmski autori — osim Vatroslava Mićića, koji gostuje u Skopju gdje dovršava »Makedonski dio pakla« — ne snimaju, premda smo već u drugoj polovici godine. Ovaj zastoj u filmskoj proizvodnji ipak nagovještava da sa sistemom financiranja nešto nije u redu...

I. Š.

20 ljetopis

KRONIKA O STOLJECU

Sedamdeset godina Stjepana Mihalića

Sedamdeset godina hrvatskog književnika Stjepana Mihalića nisu samo običan jubilej kulturnog radnika u sredini koja nije nikada osobito bila sklona jubilejima (dručki je je s nekim bučnjim područjima javnih djelatnosti u nas), nego je to obljetnica i vrhunac tihog, ali i te kako složenog i bogatog životnog puta, u zatisu od prolaznih galama, stoga postenijega i značajnijega. Povučen u osamu hrvatske provincije, Mihalić je, za razliku od većine naših suvremenih pisaca koji su književno nikli izvan Zagreba, imao hrabrosti da izdrži i stvara u okolnostima koje, blago rečeno, ne pogoduju književnom stvaralaštvu — a ponajmanje u Hr:atskoj. Međutim, upravo najboljim dometima svoje proze (koja je, tako reći, isključivo posvećena karlovačkim daljin i bližnjim dogadjajima i manjim ili većim osobama) Mihalić je ne toliko pomogao sebi da se ravnopravno uključi u tokove hrvatske književnosti u njenu središtu, koliko je zapravo pomoćao svome gradu približivši ga najvažnijim kulturnim trenucima današnje Hrvatske. Nema mnogo suvremenih hrvatskih pisaca koji danas uspijevaju da, delujući izvan Zagreba, ne podlegnu samozadovoljnom, površnom mentalitetu male sredine, a još je manje onih koji tu sredinu mogu, zapravo, uzdići prema svojoj mjeri. Karlovac se tako, zahvaljujući opusu Stjepana Mihalića, približio mnogo brže Zagrebu nego što bi se primaknuo hrvatskoj prijestolnici da smo, zaboravljajući na kulturu, čekali samo trenutak »hrvatske prometne integracije« i zajmove za auto-put između ta dva grada. Kao i svakome rasnom piscu, čini se, ni Stjepanu Mihaliću nije bio lak ulazak u hrvatsku književnost, pa napokon nije u njoj — ako ćemo se držati oficijalnih hierarhija — postigao ono mjesto koje mu pripada. Premda je pisao od svoje petnaeste godine i premda je bilo očito da se svojim najranijim radovima izdvaja iz prosjeka ondašnje hrvatske književne produkcije, tek se 1926. u »Vijencu« pojavljuje njegova prva novela. Bolje sreće nije bio ni s dramskim djelima, koja, ekspresionistički koncipirana i često vrlo »angažirana« (u starom, nekomprimitiranom značenju te riječi), nisu lako nalažila put do pozornice i tek ćemo ove godine, eto, imati priliku da u Hrvatskom narodnom kazalištu vidimo zagrebačku prizvedbu njegova dramskog prvenca (GRBAVICA) objavljenog u vlastitoj nakladi 1929. godine.

Skroman i neslavan činovnički život i relativna ravnodušnost većih kulturnih sredina nisu, na sreću, pokolebali Stjepana Mihalića. Ne samo što se nije odvajao od karlovačke sredine kojoj pripada cijelim svojim bićem, nego je osjećao snagu da se i dalje nosi s tematičkom svoga kraja sve je više produbljujući, razradujući

i literarno usavršavajući.

Pojavom romana TELECI ODRESCI (1956) Mihalić je definitivno nametnuo svoje djelo pažnji šireg kruga publike i kritike. Trenutak relativno srednjih i mirnijih egzistencijalnih prilika omogućio je ovom stvaraocu, koji je godine i godine strpljivo služio svoj činovnički kruh, da se potpuno kreativno upusti u proznu pustolovinu zvanu roman. Godine 1956. TELECI ODRESCI bili su događaj u hrvatskoj književnosti, i to su ostali. Svojim kasnijim djelima (ELEGIJA, SAKA ŠLJUNKA) još je više televizorijom i osvremenio svoj književni izraz, ali je upravo TELECI ODRESCIMA, romanom punim suzdržanog humoru i nenametljive društvene satire, izazvao interes ne samo za svoja novija djela nego i za predratne radeve koju su do tada nepravedno bili u sjeni nekih naših mnogo prolaznijih vrijednosti.

U ovom trenutku važno je istaći da prozni opus Stjepana Mihalića, vezan za malu, recimo čak i »provincijsku« sredinu, po svojim pravim preokupacijama, literarnim, društvenim ili životno-filosofskim, djeluje mnogo urbane, od mnogih tekstova iz pera većine pokondirenenih velegradana našeg poratnog književnog razdoblja. A kao istinski dokument o užem zavičaju, Mihalićev djeđo (nedavno dopunjeno zbirkom vrlo zanimljivih i dobro napisanih kulturno-povjesnih karlovačkih feljtona objavljenih pod naslovom ČASKANJA U SUTON) znači rezultat kakav bi i te kako dobro došao mnogo većim našim, hrvatskim kulturnim središtima, koja uzalud čekaju svoje ljetopisce Mihalićeva kova i dometa.

Kao što su TELECI ODRESCI u svoje vrijeme izazvali interes za cijelo prozno stvaralaštvo Stjepana Mihalića (koje će sigurno posve sazreti u KRONICI O STOLJECU, na kojoj pisac sada marljivo radi), vjerujem da će i zagrebačka izvedba njegove »pasionske igre« GRBAVICA primorati naše dramske kritičare i stručnjake da se pozabave i tim dijelom njegova bogatog opusa.

Na kraju samo još i ovo: prisjećajući se književnog značenja Stjepana Mihalića u trenutku njegove sedamdesetogodišnjice, trebalo, bi, možda, sustavnije zaviriti i u njegovu društveno-političku, jasnui i poštenu poruku, otkriti u njegovu Karlovcu vještu i sažetu rekapitulaciju i sintezu hrvatske društvene sudbine i u širem smislu. Danas, kad je briga za naciju gdjekad i gdjegdje postala pitanje mode, možda ne bi bilo loše pogledati kako su o tome neki pisci već desetljećima vodili računa. I bez buke.

Ivan Kušan

SATCHMO

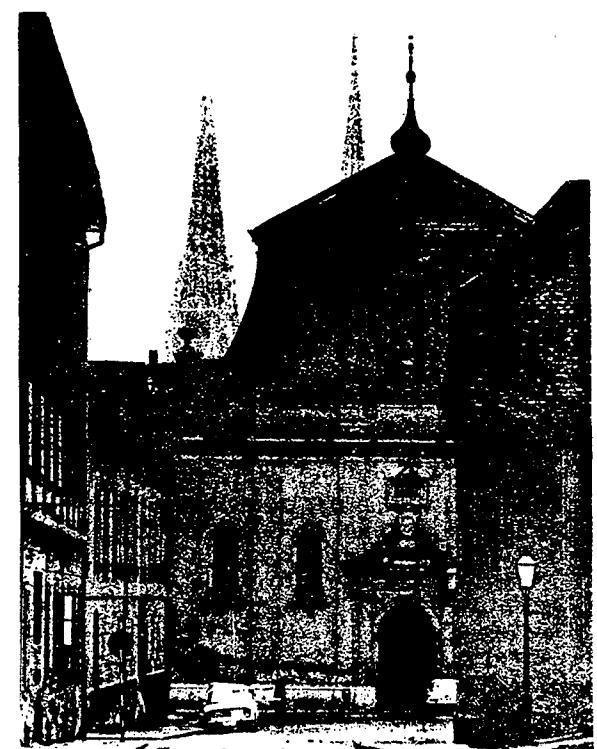
Stura i kratka novinska vijest od 6. srpnja rastužila je ne samo sve iskrene ljubitelje jazz-a diljem svijeta, nego i sve ljudje dobre volje na ovoj našoj planeti. Zauvijek nas je napustio Daniel Louis Armstrong — Satchmo, trubač, pjevač i voda jazz-sastavā — ne-ma dvojbenja najčuvanija osoba u jazzu svih vremena. Taj izravni potomak nekadašnjih robova (majka mu je unuka jednog pravog roba) uspio se je iz »slumaa New Orleansa vinuti u sam vrh jazz-scene i — nevjerojatno, ali istinito — zadržati se na njemu punih pedeset i šest godina. Odolijevajući uspješno naletima svih stilova jazz-a ostao je uvijek vjeran sebi i kao umjetnik, i kao covjek. Boja zvuka njegove trube i njegov promukli glas postali su sinonimi za vječno nasmijanog, iskešenog bijelih zubi, s trubom i bijelim rupcem u ruci »kralja jazz-a«, »zlatnog trubu«, »ambasadora jazz-a« — čovjeka i vrsnog jazz-glazbenika, jednostavnog, skromnog, široko otvorenonog srca prema svakome, dobitriće i poštenjačine, humanista i gradanina svijeta, koji je imao samo jednu jedinu veliku ljubav — jazz-glazbu odnosno svoju trubu i pjevanje. Tu svoju iskrenu i duboku ljubav prema jazzu prenosio je zarazno na najjednostavniji mogući način na svoje mnogomilijunske slušateljstvo. Radio se i stasao sa jazzom, u gradu u kojem se jazz i radio, da bi vec zarana postao otjelovljenje i inkarnacija te iste glazbe šireći je i propagirajući je neu-morno i predano, kao što to može samo istinski glazbenik i umjetnik. Njegova zasluga za jazz-glazbu je neprocjenjiva. Ostajući uvijek vjeran temeljnim značajkama jazz-a, posebno bluesu, svirajući ili pjevajući svim srećem svojim, osjećajno, sugestivno, temperamentalno, s istančanim smislim za improvizaciju, zavidnom tehnikom i osebujnosću stila dovodio je skoro uvijek prisutno slušateljstvo do delirija odusevljenja i spontanog sudjelovanja u izvođenju. Bio je jedinstven i neponovljiv — jednom riječju besmrтан. Imao je naime tu najvažniju osobinu svakog pravog jazz-glazbenika — mogao je uspješno i na trubi i glasom jazzirati skoro sve, kako popularne šlagere tako i narodne pjesme. U svakoj svojoj kapilari i svakom svom mišlju imao je taj nepogrešivi osjećaj za jazz, živio je za tu glazbu i kao svaki pošteni umjetnik ostao joj je vjeran do zadnjeg svog dana... vjeran svom umjetničkom kredu i svojoj savjesti.

D. Šorak

ŠESTA MEĐUNARODNA SMOTRA FOLKLORA

NE SAMO PRIREDBA NEGO I SVEČANOST

Kao i prethodnih pet godina tako će se i ovoga ljeta od 25. do 31. lipnja održati u Zagrebu međunarodna smotra folklora. Smotra je malo po malo postala već tradicionalnom, a svojim opsegom po svoj prilici jedna među najvećim u Evropi. Zanimljiva je podjednako za najširu publiku, no isto tako i za stručnjake, za domaće stanovništvo i Zagrepčane, ali još više za strance, osobito turiste, koji se u to doba godine nalaze u Zagrebu, boraveći tu dulje ili kraće vrijeme. Smotra je neobično privlačna obiljem svojih programa, raznolikošću i bogatstvom sadržaja. Možda je najuočljiviji sklad i ljepota mnogobrojnih narodnih nošnji no podjednako amo pridaju pjesme, plesovi, običaji, glazba itd. Budući da je grad Zagreb, dakle glavni grad Hrvatske, domaćin ove priredbe, shvatljivo je (i opravданo) što je na smotri najbrojnije zastupana hrvatska folkloristica. Međutim na smotri nastupaju predstavnici svih naroda i narodnosti, kako iz Hrvatske tako i iz Jugoslavije, Europe, pa djelimice i cijelog svijeta.

Posebna je vrijednost i čar zagrebačke međunarodne smotre folklora u tome, što nastoji oko izvornosti, nepatvorenosti, dakle originalnosti i autentičnosti, cijelokupne na smotri prikazane folklorističke. Ispunjene upravo tog zahtjeva, koji je načelo zagrebačke smotre, nije ni lak ni jednostavan posao. Problemi postaju još složeniji: jednim vrlo neobičnim, međusobno suprotnim nizom stičaja okolnosti. Istodobno s nastojanjem oko izvornosti, pravnotnosti narodnog izraza, postoji zahtjev ozbiljnog znanstvenog pristupa organiziranju, odabiranju, prikazivanju te napokon obradbi svih pojedinosti smotre, pa sve do niza popratnih — a neophodnih — stvari, znanstvenih i popularnih, kao što su publikacije, dokumentacija, tumačenja, stručno vođenje, propaganda itd. A u tom pogledu smotra, i pored svih dosadašnjih uspjeha, još nije postigla ne možda tek neko s prevelikom strogošću zahtjevano savršenstvo, nego katkada ne i neophodnu razinu funkcionalnosti. Stoga je dakako poželjno što sve-srđnije nastojanje oko daljnog razvitka smotre okupljanjem sudionika, izvoditelja, ali također i stručnjaka različitih područja.

I pored nedostataka, spomenutih i nespomenutih, koji se postepeno, trudom organizatora otklanjaju iz godine u godinu, i koje ubuduće valja sve više otklanjati, možemo bez sustezanja ipak reći da je smotra folklora u Zagrebu već sada jedna od najvećih, najprivlačnijih, najuspjelijih i najzanimljivijih priredaba u zagrebačkim ljetnim danima. Točnije još, bolje je o smotri folklora govoriti ne samo kao o priredbi, nego i kao o pravoj narodnoj svečanosti.

Z. P.

IZ KULTURNE POVIJESTI VARAŽDIN DVije PROSLAVE

U povodu 125. obljetnice Osnovne škole »Braca Vidovića« u Biškupcu, kao i povodom 30. obljetnice ustanika naroda Jugoslavije, održana je proslava kojoj je prisustvovao velik broj bivih i sadašnjih prosvjetnih radnika koji su radili u toj školi. Proslava je održana pod pokroviteljstvom predsjednika Općinske skupštine Varaždin, inž. Vatroslava Bogdanovića.

U povodu toga izdana je brošurica »Spomenica 125 godina škole u Biškupcu«, u kojoj je u kratkim ćrtama dan povijesni razvijati rada ove škole koja spada u red najstarijih seoskih pučkih škola u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Škola je osnovana 25. kolovoza 1864. po naredbi tadašnjeg zagrebačkog biskupa Đure Haulika, koji se istakao kao veliki rodoljub u budenju nacionalne svijesti Hrvata. Posebno treba istaknuti dogodaj vrijedan pažnje za našu kulturnu javnost, a zabilježen je i u Spomenici škole: prvi učitelj, Janko Gjörgij, koji je djelovao na školi od 1864. do 1876., ostavio je legat (zapis) od 60 forinti koji je namijenio školi za članstvo, odnosno da ona bude utemeljiteljica Matice hrvatske i Društva sv. Jeronima, ustanove koje spadaju među najstarije kulturne ustanove hrvatskog naroda. Matica hrvatska i Društvo sv. Jeronima kao književna društva odigrala su veliku ulogu u kreiranju nacionalne svijesti, a osobito oko prosvjećivanja širokih masa na selima u ovom dijelu Hrvatske.

Evocirajući uspomene u povodu 30. obljetnice ustanika naroda Jugoslavije, istaknuti preživjeli borce Gabrijel Santo i Marko Bjelić u naznacnosti jedinica JNA govorili su pred spomen-pločom u Jajkovcu. Naime, u Jajkovcu su 1942. pale »jajkovačke žrtve«, herojski se boreći s ustaškim zlikovcima, a pali su: narodni heroj Florijan Bobić, sekretar ORV Varaždin, zajedno s Petrom Vidovićem, Marijom Vidović, Vilkom Jurecom i Mudžerferom Šadićevim.

U povodu toga Savez boraca NOR Varaždin izdao je prigodnu brošuru »Braca Vidović« u kojoj su očrtani herojski likovi boraca obitelji Vidović iz sela Kučana i Zbelava. Ova obitelj dala je velik prinos narodnooslobodilačkoj borbi: 12. članova te obitelji poginulo je borce se za slobodu naših naroda.

Matica hrvatska pridružuje se čestitkama prigodom 125. obljetnice Osnovne škole »Braca Vidović«, Varaždin.

8. BAJS

DOPISNICI HT JAVLJAJU DAKOVO

VEČER POEZIJE NA »ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA«

Veličanstvenu i jubilarnu slavonsko-banjsku manifestaciju folklorika i pjesme što je održana 2. 3. i 4. srpnja o. g. u drevnom Đakovu, koje se nalazi u središtu slavonske ravni, upečatljivo su uveličali svojom poezijom pjesnici i književnici Slavonije – članovi Matice hrvatske.

Drugog dana »Đakovačkih vezova«, 3. srpnja navečer, u organizaciji Matice hrvatske iz Đakova pred oko 3500 posjetilaca pročitali su svoje rođoljubne i druge pjesme Dragan Mucić i Pavle Blažek (Osijek), Ivo Boždar (Gradište) i Stanislav Geza Milošić (Slav. Brod). Kao gost i voditelj ove književne večeri nastupio je i književni kritičar Miroslav Vaupotić, koji je prije nastupa svakog pojedinog pjesnika znao naći odgovarajuću riječ o njegovu stvaralaštву. Publike je oduševljeno i s najsrdičnjim pjeskom nagradila svakog pjesnika, ali ipak posebno Stanislavu Gezu Milošiću iz Slavonskog Broda.

U okviru ove književne večeri, pred rijetkom velikim brojem slušatelja, u velikom parku s visokim krošnjama stoljetnih hrastova i drugog raznovrsnog drveća što ga je uzgojio đakovački biskup Rafay, nastupili su i đakovački studenti s izabranim recitalom hrvatskih književnika i pjesnika, a s njima je u programu sudjelovao i njihov prorektor Zvonimir Ivan Čišak.

I ova večer poezije u organizaciji Matice hrvatske u Đakovu još je jedna potvrda plodnog rada ovog ogranka koji je uvelike nastojao obogatiti program »Đakovačkih vezova«. Očito je da Matica ne želi da bilo koja kulturna manifestacija prode bez njenog sudjelovanja, jer nastoji i svojim konkretnim radom pridonijeti afirmaciji naše književnosti i naših književnika, a sve zbog unaprednja hrvatske kulture i svijesti našeg naroda. Ovakav rad Matica u Đakovu ocjenili su i organizatori »Đakovačkih vezova«, pa je ovaj Ogranak primio i jubilarnu spomenicu »Đakovačkih vezova«, zbog nesrečnog pomaganja ove kulturne manifestacije slavonsko-banjskog folklora, manifestacije koja se u Đakovu održava već petu godinu.

M. J.

KOPRIVNICA

KAJKAVSKI SABOR

Profesor Dragutin Feletar, urednik »Kajkavskog kalendara«, posjetio je ovih dana Koprivnicu radi osnivanja Kajkavskog sabora.

Cmj Kajkavskog sabora bio bi ujedinjavanje i oživljavanje kulturnog života kajkavskih krajeva. Na nedavno održanom skupu kulturnih radnika iz cijelog kajkavskog područja, održanom u Varaždinu u organizaciji Kulturno-pravjetnog društva »Zrinski« iz Čakoveca, izabran je inicijativni odbor koji će do kraja ove godine pripremiti Osnivačku skupštinu Kajkavskog sabora.

M. I.

NOVA GRADŠKA

ŽIVA KULTURNA DJELATNOST MATICE HRVATSKE

Nakon osnivanja Ogranka MH u Novoj Gradiški 23. svibnja o. g., novoizabrani odbor organizira je u suradnji s Nakladnim zavodom MH u Zagrebu prigodnu izložbu knjiga u prostorijama Doma omladine. Izložba je otvorena 26. svibnja u 19. sati uz načinost članova Odbora MH na čelu s predsjednikom prof. Stjepanom Perakom. Slijedećih nekoliko dana izložbu su posjetili učenici gimnazije i Drugo osmogodišnje škole, a njihovi nastavnici upoznali su ih sa značenjem i književnom vrijednošću pojedinih djela. Učenici su mogli uz veliki popust nabaviti potrebne knjige za obevezatnu lektiru, a tako i ostala vrednija djela iz svjetske literature.

Iste večeri priredena je književna večera na kojoj su sudjelovali književnici NIKOLA PULIĆ i PAJO KANIŽAJ. Oni su prisutnima recitirali i čitali izvukte iz svojih djela, odgovarali na pitanja i u vrije ugdomu i u prisnom razgovoru upoznali slušaoca sa svojim radom. Više puta prekidani su pljeskom i odobravnjem. Predviđeno vrijeme od devedesetak minuta brzo je prošlo te su se oba književnika rastala od svoje publike s obećanjem da će doći vrlo rado kada se god za to ukaže prilika.

U dvorani Vatrogasnog doma u Novoj Gradiški 11. lipnja o. g. održano je predavanje u vezi sa stotom obljetnicom rođenja Stjepana Radića, vode i učitelja hrvatskog naroda. Prepuna, lijepo uređena nova dvorana odvanzala je riječima predavača dr. FRANJE TUĐMANA punima topline i istine o tom velikanu novije hrvatske povijesti. Slušaoci su upravo gutali svaku izgovoreniju riječ, jer mnogi, oni mlađi, nisu gotovo ništa značili čovjeku-mučeniku koji je svoj život posvetio svom narodu i koji je još prije pedeset godina vizionarski predviđao ono što je danas ostvareno, kako je predavač istakao. Burni i dugi pljesak bila je nagrada dr. Tuđmanu za ono što je pružio svojim slušaocima, a sve to obvezuje Ogranak MH u Novoj Gradiški da i dalje svojim članovima i ostalim građanima pruži ono radi čega je Matica zapravo i osnovana: da njeguje hrvatsku povijest, kulturu i znanost, te da ih približi širokim slojevima radnog naroda.

Z. S.

VRPOLJE

OBLJETNIČKA AKADEMIJA

U povodu stote obljetnice rođenja Stjepana Radića organizirana je svečana akademija u Vrpolju, gdje je Hrvatski seljački voda i učitelj održao značajnu skupštinu 12. listopada 1924. g. Pošto je održana »Lijepa naša...«, prepunu dvoranu mještana i stanovnika okolnih sela pozdravio je predsjednik Ogranka Matice hrvatske iz Slavonskog Broda, Mladen Poštenjak. O Radićevu liku i značaju govorio je najbolji poznatatelj njegova života – književnik Zvonimir Kulundžić. Prikazan je i dokumentarni film iz onoga vremena Stjepan Radić sa svojom obitelji i na govornici. Nakon toga svoje su pjesme recitirali slavonski pjesnici Letinić i Milošić. Splet slavonskih pučkih igara izvele su mladež Starih Perkovaca i učenici vrpoljake osnovne škole.

K. P.

VARAŽDIN

U SUSRET KAJKAVSKOM SPRAVIŠCU

Posljednjih se godina na kajkavskom području izvanredno afirmirao »Kajkavski kalendara«, koji i unatoč impozantnoj nakladi biva jednostavno razgraben. Osim toga, četiri središta kontinuirano njeguju kajkavsku dijalektalnu književnost, tako to manifestiraju na različite načine. To su Zelina, Zlatar, Samobor i Čakovec. U ovom posljednjem osnovano je i Kulturno-umjetničko društvo »Zrinski«, koje u svoj rad uključuje izdavačku djelatnost, a početak je uspješno obilježen izdavanjem peti zbirki kajkavskih pjesnica i prigodnom knjižicom Zrinskog i Frankopanu »Navik on živi ki zgine pošteno«.

Zbog ovako plodne djelatnosti ukazala se potreba za osnivanjem jednog tijela koje bi takva nastojanja objedinovalo i usmjeravalo. Na prijedlog redakcije »Kajkavskog kalendara« održana je u Varaždinu načelna rasprava o osnivanju Kajkavskog sabora i formiranju inicijativnog odbora. Nakon uvođne riječi prof. Jože Skoka o potrebi i značaju ovoga tijela razvila se plodna diskusija, u kojoj su predložena i područja budućeg angažiranja. To će, prije svega, biti stvaranje kajkavskog pisma, osobito što se tiče bilježenja vokala, njegovanje kajkavskih književnosti, proučavanje dijalekata, ali i očuvanje narodnih običaja, arhitektura sela, te

gospodarska problematika kajkavskog područja.

Na kraju je osnovan Inicijativni odbor od petnaest članova. Zaključeno je da središte Kajkavskog sabora bude Varaždin, koji to zasluzuje svojom tradicijom i geografskim položajem. Spomenuto je i to da je prava kajkavska riječ za sabor – spravišće, pa će se ona najvjerojatnije i prihvati.

L. Z.

OSIJEK

NIJE OVLADALO KLONUĆE

Obljetnica »Lipe«...

Osječko Hrvatsko pjevačko društvo »Lipe« proslavilo je u lipnju važnu obljetnicu: 95 godina rada na kulturnom polju, prvenstveno na njegovanju hrvatske pjesme. Društvo se u gotovo jedno stoljeće svog postojanja probijalo kroz različite teškoće, pa mu je nedavno oduzet i onaj atribut »hrvatsko« (nakon toga uslijedio je i nešto slabiji rad, ali nije zavladalo klonuće, a staro ime prije krajeg vremena opet je upotpunjeno uz odusvjetljenje članstva), ali je – prema riječima dr. Mucića na svečanom skupštini – »iznijeo svoj borbeni poj i stieg, da bi ga poklonio našem vremenu i našoj novoj socijalističkoj zajednici. Na toj je skupštini predano priznanje še-snaestorici najstarijih aktivnih pjevača. Dan kasnije, na svečanom koncertu u dvorani Hrvatskoga narodnog kazališta, predane su spomen-plakete najzaslužnijim članovima: Jovi Balicu, mr. Franji Heifrichu, Krunkoslavu Tumi i Davoru Reparu. Na tom je koncertu nastupio mješoviti »Lipe« pod vodstvom D. Repara, omladinski harmonički orkestar pod vodstvom K. Tome, a kao gosti zbor Somborskog pjevačkog društva, zbor osječke gimnazije »Božidar Maslić«, te Vojni orkestar.

... i predavanje braće Veselica

Društvo pravnika u privredi organiziralo je zanimljivo i izvanredno posjećeno predavanje (dvorana Ekonomskog fakulteta jedva je primila sve zainteresirane) o izgradnji hrvatskoga gospodarskog sustava. Predavanje su održala braća dr. Marko i dr. Vladimir Veselica. Tom su prilikom istakli da postojeći kadrovi potencijal u Hrvatskoj jamici uspješno ostvaruju svih zadataka u daljnjoj izgradnji hrvatskoga gospodarskog sustava. Naime, Hrvatska danas ima optičke stotine tisuća fakultetski naobraženih osoba, što predstavlja golemu objektivnu snagu.

Izvanredan posjet ostvaren je zahvaljujući dobroj organizaciji Društva pravnika u privredi i propagandi što ju je medu članstvom proveo odbor Matice hrvatske.

I. S.

HELBINE

GENERALIĆEVA PROSLAVA

Svečano, kako to on i zasluzuje svojim radovima, proslavljena je u Helbinama 40. godišnjica javnog izlaganja našeg najpoznatijeg naivnog slikara Ivana Generalića, slikara koji je dlijem svijeta učinio poznatim našu zemlju. Hrvatsku i svoje.

O slavljenu životu putu govorio je dr. Boris Kelemen, likovni kritičar Josip Depolo o umjetničkom stvaralaštvu slavljenu, a Stjepan Kapusta govorio je o značenju Ivana Generalića za

Na slici: Naivni slikar Ivan Generalić sa suprugom i uzvanicima prilikom proslave 40. godišnjice javnog izlaganja

Helbine i Podravinu. Snažan aplauz izazvao je svojim kratkim pozdravnim govorom dr. Grga Gamulin, koji se slavljenu obratio u ime Matice hrvatske. Prigodni muzički program izveo je pjevačko društvo »Bratski iz Koprivnice«, a nakon toga otvorena je retrospektivna izložba slika (1931-1971) slavljenu koju je organizirao Muzej grada Koprivnice.

M. I.

VIJESTI IZ SVIJETA

MÜNCHEN

OTVOREN DOM ZA HRVATSKO RADNIŠTVO

Münchenska Holzstrasse ne vodi ni u kakvu šumu. Tu i nema drveća, jedino su vrata i prozori na visokim

bezbojnim gradskim kućama drveni. Idila je davno odagnana. No ako se kojim slučajem zaustavite ispred broja 10. onda ćete na lijevoj mjestenoj ploči pročitati: HRVATSKI DOM. No, ta se ploča ne sjaji odavno, jer tek u nedjelju, 4. srpnja, hrvatsko je radništvo koje radi u glavnom gradu Bavarske dobilo tu malu ali toplu zamjenu svog rodnog tla, taj kutak svoje domaje. Zahvaljujući djelatnosti njemačkog CARITASA i hrvatskih dušobrzičnika u ugledu što ga ovim trudoljubim stečko hrvatski radnici koje različiti razlozi pustolovne sudbine dovede u središte Bavarske, ne da piju pivo, već da se znoje i ruke žulje, konačno dobije simbolični prostor svoje domovine. Grad zahukao u finis utrke koja prethodno nadolazeći Olimpijadi 1972. godine, zaokupljen rješavanjem problema o kojima mnogi drugi gradovi još ne mogu ozbiljno ni razmišljati, našao je i vremena i prostora, a ponad svega dobre volje, da hrvatskim radnicima otvori društveni dom.

U münchenskoj Holzstrasse broj 10, iz skromnih vežnih vrata krije se HRVATSKI DOM koji treba hrvatskom radništvu dočarati kutak domovine i pružiti prostor na kojemu se može njegovati zajedništvo, sastajati se, izmjeniti ponuku misao i tako rastopiti onaj led otuđenja u kojim su zamrznute naše naravi. U ugodnoj sredini novog sastajališta mnoge pojedinosti govore o tome kako se mislio da ugodno mora bitak u svakom trenutku podsjeća na rodnu im Hrvatsku.

Odlučnost da se ide naprijed

O »Dinamu« bih trebao pisati samo baladeškno. Previše nas je rastužio u ovom zadnjem deceniju. Nedostaje mu borbenosti i upornosti u trenucima kad treba završiti prvenstvo, kad treba staviti točku na orlo što je već postigao. Nekoliko puta prvenstvo mu je izmaklo onda kad je bilo veće umijeće izgubiti ga nego dobiti. Kad kažem da »nas je rastužio«, onda mislim na svog prijatelja Zorana Tadića, koji o »Dinamu« piše nadahnuto i s ljubavlju. Godinama se Zoran sjetno ljuti i britko analizira »Dinamovu« igru. On je čini kao pravi nogometni znalac. Ljutnja Vladimira Vukovića mnogo je energičnija. On svog Cagliostra nalazi i u »Dinamu«. Poput njega misli i Ante Peterlić. Daniel Bučan, Špičanin i »Dinamovac«, ljudi se onako kako su se ljutili »Hajdukovi« igrači kad je »Hajduk« išlo loše. On za »Dinamo« navija tipičnim »Hajdukovim« temperamentom. Imao sam zadovoljstvo slušati kako o »Dinamovoju« igri svoj sud daju Ranko Marinković (ironično, zabrinuto i iskreno), Zvonimir Berković, Ante Babaja, Tonči Vrdoljak, Jozo Ivičević, Josko Juvančić, Vlada Svakov, Bogdan Žižić, Ivo Škrabalo, Marijan Arhanić...

Kad je riječ o »Dinamu«, prisjećam se umne knjige Johana Huizinge »Jesen srednjeg vijeka«. Kaže Huizinga u toj knjizi da se nekad igralo (na turnirima) samo tako da se protivnik ne uništi. Kao lošu i ružnu karakteristiku ovog stoljeća treba uzeti to što pobjednici želi pobijedenu uzeti dostojanstvo. »Dinamo« mi se čini kao posljednji vitez koji se bori zastarjelim oružjem u vremenu kad mu to oružje više ne koristi. Uzalud »Dinamo« svake godine osvaja trofej »fair play-a«. »Dinamovi« igrači moraju shvatiti da se vrijeme promjenilo. Možda i zbog onih koji govore »Dinamo, ah Dinamo«, kao i zbog onih koji nakon svakog prvenstva kažu »Dinamo, Dinamo, ljubavi moja!«

Postigli smo puno

HT: Ovaj intervju radimo za Hrvatski tjednik; koliko znam, Vi ga čitate i sami vidite da je on specifičan list. Naime, sport nas ne zanima samo kao sport, nego kao fenomen šireg značenja u narodnom životu. Ovih se dana veoma mnogo razgovara o tome što se to događa sa »Dinamom«. Ne postavlja se problem samo to što »Dinamo« nije samo ove godine osvojio prvenstvo, njenu to već vrlo dugo ne polazi sa rukom. Dakako, Vi ste u »Dinamu« samo godinu dana i ne možete biti krivi zbog niza propuštenih prilika. Često se spominju suci kao krivci »Dinamovog neuspjeha«. Neki beogradski listovi, kao »Večernje novosti« i »Nin«, ironično komentiraju to što se »Dinamo« opravdava suncima. Recite nam, što Vi o svemu tome mislite?

Cajkovski: S obzirom na kadar igrača kojima »Dinamo« raspolaze i s obzirom na situaciju kakvu sam nasao u »Dinamu«, meni se čini da smo puno postigli. Posebna vrijednost u ovom prvenstvu bio je splitski »Hajduk«, koji je osvojio mnogo više bodova nego što se to očekivalo. On je nadmašio samoga sebe. Mi smo u početku drugog dijela prvenstva bili četiri

DINAMO, AH DINAMO!

Posljednji vitez »fair play-a«

bodaiza »Partizana«, koji je važio kao glavni kandidat za prvo mjesto. Danas smo ispred njega. To znači da smo uz »Hajduka« i »Željezničar« momčad ovog proljeće. Sigurno je da to nije samo moj uspjeh. Petnaest godina nisam bio kod kuće. Za vrijeme mog igranja bilo je važno samo to kakav si igrač i da li je tvoga momčad dobra, a ne i odakle si. Danas je to sve važnije. U moje vrijeme, ako je momčad bila dobra, onda je i pobijedala. Danas, na žalost, nije važno to da si samo dobra momčad. Postoje još mnogi drugi činioći.

Podmeću nam noge

HT: Koji su to činioći?

Cajkovski: Ne bih ulazio u detalje, ali jedan od najvažnijih čimbenika su zaista suci. Imamo vrlo dobrinu sudaca, kada što imamo i vrlo loših sudaca. Pokažalo se da tu postoji ono čega u športu ne bi smjelo biti, a to je pristranstvo. Ne želim se ispričavati niti tužiti na suce. Eto, neke smo utakmice izgubili, a sucima smo čestitali. U športu mora vladati športska pravda. Dok sam ja još igrao, nije se dogodalo da jedan tim protiv nas igra gotovo pogibeljno, kada što je protiv »Dinama« igrala ljubljanska »Olimpija«. Te

tri mjeseca unaprijed prijete »Dinamu«. Pojedinci u tim momčadi, npr. Petković, ponašaju se gotovo izbezumljeno. No, ostavimo to. Garantiram vam da će nagodinu biti velikih promjena. Čut će se za nas. Ovo je moja prva sezona u »Dinamu« i ja sam morao upoznati situaciju. Ne obećavam ni prvenstvo ni kup, ali po starome očito ne može. Borit ćemo se punom snagom. Sada bolje poznajem situaciju. Došao sam da promjenim običaje, i ja ću to učiniti. Zato sam, uostalom, i plaćen.

HT: Kanite li u »Dinamo« dovesti nove igrače?

Cajkovski: Da, želimo nove igrače, ali kostur momčadi bit će domaći igrači. Uostalom, s tim igračima sa strane imamo puno neprilika. Onemogućuju mladim igračima da dođu u »Dinamu«. Htjeli smo Hameršmita. Odmah su ga obvezali na četiri godine. Ne razumijem to. Zar i nogometas nije slobodan gradanin? Kažu da je taj mladić talentiran. U malom klubu on nema perspektive.

Treba početi iz početka

HT: Zagreb je kolijevka našeg nogometnika, Zagreb je dao velike igrače, kao što su poslijepone rata Bobek, Žebec, Soštaric, braća Belin, Vukas i Cajkovski. Recite nam, što se dogodilo da je Zagreb izgubio primat u nogometu? Talenti nisu mogli najednom nestati. Očito da tu ima i grubljih činioča.

Cajkovski: Sve je to loše počelo odmah poslijepone rata. Najbolji igrači su otišli. Znam to i po sebi. Nitko se za mene nije brinuo.

Danas treba početi od početka. Dinamo ima svoju nogometnu školu i odličnu upravu. Vjerujem da će sve to opet biti po starom.

HT: Pratite li politička zbivanja? Nogomet nije izvan naše političke zbilje.

Cajkovski: Pratim količinu mogu, no šport mi je na prvom mjestu. Evo, sada se govoriti o republičkim reprezentacijama.

Marijan Čerček

pogibeljnosti i te strasti ta ista »Olimpija« nije imala kad je igrala protiv sarajevskog »Željezničara«. Toga u nogometu ne bi smjelo biti.

HT: Dakle, protiv »Dinama« se igra punom straštu, a i suci su mu ipak neskloni. To znamo čak iz prošlih prvenstava, kad je »Dinamo« tražio angaziranje stranih sudaca.

Cajkovski: Jest. Bio sam dugo u Njemačkoj, petnaest godina. Sve me to danas iznenadjuje. Sve to nisam očekivao. I veliki i mali klubovi hoće nas pobijediti pod svaku cijenu. Ne želim hvaliti svoju momčad, ali svima je poznato da je »Dinamo« u športskom smislu apsolutno fer momčad. Mi igramo, i ako izgubimo, nije nam žao. Nije nam žao kad nas pobijede boljom igrom i zlaganjem. No, shvatite nas kad kažem da ne želimo gubiti zbog toga što ne možemo i ne smijemo odgovarati na grubosti, na prijavu igru i na pristrane suce. Podmeću nam noge. Ne bojim se to reći. Ono što kažem, kažem iskreno.

Došao sam promijeniti običaje

HT: »Dinamo« je moja velika ljubav. Lako sam nekad kao junior igrao protiv »Dinamovih« igrača. Poznajem danas vrlo mnogo ljudi koji već gube nadu u to da će »Dinamo« postati momčad koja se bori do kraja. Dakle, nije nam važno samo prvenstvo, želimo vidjeti »Dinamo« koji uvijek igra punom snagom, pa makar to bilo i protiv momčadi koje igraju prljavo i protiv pristranih sudaca.

Cajkovski: To je zaista problem. Ja ću ga pokušati riješiti kako znam i umijem. No, vidite, ipak mi nije jasno zašto neke momčadi, kao OFK »Beograd« i »Olimpija«,

financijski bio velik uspjeh. Zamislite samo jednu takvu utakmicu u Splitu. Koja bi to fešta bila!

HT: Vaši su sugrađani, na primjer, žale na oštре igre protiv »Dinama«.

Krasnodar Rora: Pogledajte samo ozljede na pojedinog nogometa i sve će Vam biti jasno: »Dinamo« kao predstavnik Zagreba i Hrvatske izaziva poseban jal. Izgleda da ljudi imaju krvnu sliku o nama. Svi nas žele pod svaku cijenu pobijediti i tom pobjedom kao da žele nešto oduzeti tom gradu. To je problem osobne afirmacije. Sto se tice sudaca, tu ima svasta, čak i kriminala. Našim protivnicima dopuštaju sve, a nama ništa. Protiv nas igra se vrlo, vrlo grubo. Evo, samo ja imam na nogama dvanaest šavova. Osam unutarnjih i četiri vanjska.

HT: »Hajduk« je isto tako predstavnik hrvatskog nogometa. Sto mislite o njegovim igrama?

Krasnodar Rora: Oni su igrali zaista izvanredno. Izslužili su taj uspjeh. Izvanredno je to da su taj uspjeh ostvarili s igračima od kojih su neki ove godine prvi put obukli dres prve momčadi.

HT: Koje pise posebno volite?

Krasnodar Rora: Moj profesor u školi bio je Ivo Brešan. Njegova se drama upravo sada igra u Zagrebu. On me je puno naučio o književnosti. Zavolio sam Kriežu. Njega danas najviše čitam. Takav pisac zaslužuje Nobelovu nagradu.

Vidjet ćete na jesen

HT: Jeste li vi i kao igrači svjesni da igrate za jednu širu zajednicu i za svoj grad?

Mladen Ramljak: Da. Kad igramo, mi vrlo dobro znamo da predstavljamo Zagreb i republiku.

HT: Mislite li da bi jedan turnir u kojem bi igrale republike reprezentacije bio dobra stvar?

Mladen Ramljak: Cini mi se da bi to zaista bilo dobro.

HT: Sto kažete o »Hajduku«?

Mladen Ramljak: »Hajduk« je zaista dobro igrao. Imao je i ono što mi zovemo sportskom srećom.

HT: Jesu li vas suci oštetili?

Mladen Ramljak: Neki suci zaista jesu. To, međutim, ne možete pročitati u sportskim izvještajima.

HT: Bi li bilo dobro da ovdje u karanteni imate, da tako kažem, nekih dodatnih aktivnosti? Recimo, neko predavanje, kratki film, susret s nekim poznatim osobama, itd.?

Mladen Ramljak: Vjerujem da bi to zaista bilo dobro, ali to do sada nije nitko pokušao.

Naš slijedeći sugovornik bio je »Dinamo« krilo Marijan Čerček.

HT: Sto za vas znaće navijati?

Marijan Čerček: Kada igram, ja nisam samo Marijan Čerček, ja sam desno krilo »Dinama«. Igram zajedno s publikom koja me podrži. Teško mi je kad ne igram onako kako bih htio i kako bih mogao.

HT: Sto mislite o »Hajduku«?

Marijan Čerček: Oni su potpuno zaslужeno osvojili prvenstvo.

HT: Zagreb je bio poznat nogometni centar, čak i u evropskim razmjerima. Hoće li to opet postati?

Marijan Čerček: Zagreb je bio rasadište velikih nogometara i ja vas uvjeravam da će to opet biti.

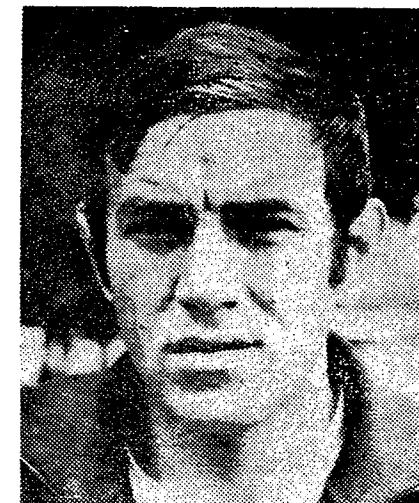
Nakon desnog krila razgovarali smo s Krasnodarom Rorom, lijevim kriлом »Dinama«.

HT: Kako ste se Vi kao južnjak, Šibenčanin, uklonili u zagrebačku sredinu?

Krasnodar Rora: Sedam sam godina zagrebački Dalmatinac. Vežan sam uz more. Tu ljubav zadržao sam i u Zagrebu, pa ipak sam pravil Zagrepčanin. To kažem s određenom dozom ponosa. Zavolio sam taj grad. To je grad u kojem sam se afirmirao, za njega me vežu velike i lijepo stvari, obitelj, žena, djeca. Zagreb je moj grad.

HT: Sto mislite o republičkim reprezentacijama?

Krasnodar Rora: Čudimo se da to već do sada nije nitko organizirao. To bi i

Ivan Lalic

HT: Sto mislite o »Hajduku«?

Cajkovski: »Hajduk« ima svoj stil. Oslanja se na igrače iz podmlatka, ima prekrasnou atmosferu. »Hajduk« se ponovno bori za svoj grad i zavičaj. Ja im zaista iskreno cestitam na osvojenom prvenstvu.

HT: Vi ste Zagrepčanin po rođenju. Kako ste ponovno doživjeli svoj grad nakon toliko godina izbjivanja?

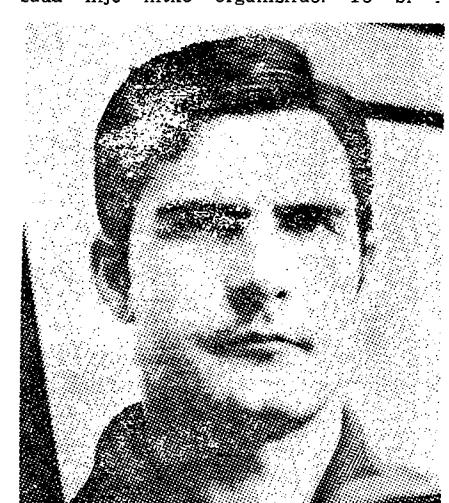
Cajkovski: To više nije onaj grad od prije 25 godina. Sport u njemu više nije ono što je nekada bio. Doseđenid u Zagreb ne osjećaju se solidarno s problemima i životom ovoga grada. To je moj dojam.

Što misle igrači?

Slijedeći naš sugovornik bio je Mladen Ramljak.

HT: Sto će biti slijedeće godine?

Mladen Ramljak: Nadamo se da ćemo imati više areća i bolju atmosferu. Borit ćemo se opet za prvo mjesto. Želio bih da osvojimo ono što nam nije uspjelo već dvanaest godina.

Krasnodar Rora

financijski bio velik uspjeh. Zamislite samo jednu takvu utakmicu u Splitu. Koja bi to fešta bila!

HT: Vaši su sugrađani, na primjer, žale na oštре igre protiv »Dinama«.

Krasnodar Rora: Pogledajte samo ozljede na pojedinog nogometa i sve će Vam biti jasno: »Dinamo« kao predstavnik Zagreba i Hrvatske izaziva poseban jal. Izgleda da ljudi imaju krvnu sliku o nama. Svi nas žele pod svaku cijenu pobijediti i tom pobjedom kao da žele nešto oduzeti tom gradu. To je problem osobne afirmacije.

HT: Sto se tice sudaca, tu ima svasta, čak i kriminala. Našim protivnicima dopuštaju sve, a nama ništa. Protiv nas igra se vrlo, vrlo grubo. Evo, samo ja imam na nogama dvanaest šavova. Osam unutarnjih i četiri vanjska.

HT: »Hajduk« je isto tako predstavnik hrvatskog nogometa. Sto mislite o njegovim igrama?

Krasnodar Rora: Oni su igrali zaista izvanredno. Izslužili su taj uspjeh. Izvanredno je to da su taj uspjeh ostvarili s igračima od kojih su neki ove godine prvi put obukli dres prve momčadi.

HT: Koje pise posebno volite?

Krasnodar Rora: Moj profesor u školi bio je Ivo Brešan. Njegova se drama upravo sada igra u Zagrebu. On me je puno naučio o književnosti. Zavolio

Mladi na zadatku obnove...

OSNIVANJU KLUBA SVEUČILIŠTARACA, ČLANOVA – RADNIKA MATICE HRVATSKE, U RIJEKI JE PRISUSTVOVALO PREKO 300 STUDENATA!

Danas u Rijeci postoji vrlo jaka skupina hrvatskih sveučilištaraca članova – radnika Matice hrvatske. Ova skupina sačinjava čak polovicu članstva Matice u Rijeci. Godinama se u Rijeci pokušavalo društveno angažirati širi krug studenata. Međutim, nedostajali su programi prožeti nacionalnim sadržajem i perspektivom, programi koji bi na stvaralački način uključivali mlade intelektualce u društvena kretanja. Sada, kad je Matica hrvatska ponudila takav program, od jednom su se u njenim redovima našli studenti koji su pokazali i izvanredno mnogo želje za društvenim djeleovanjem i dovoljno društvene zrelosti za javni rad. Riječki sveučilištarci, članovi – radnici Matice hrvatske, osnovali su nedavno svoj Klub. Osnivačkom sastanku prisustvovalo je više od tri stotine riječkih studenata. Za predsjednika je dnevnoglasno je izabran Darko Deković, student hrvatskog jezika na riječkoj Pedagoškoj akademiji.

Osnutak ovog kluba vjerojatno označava kraj mnogih predrasuda o pojedinim tzv. »netolerantnim grupicama koje pokušavaju nametnuti politizaciju studenata europskim tempom. U svojim akcijama riječki hrvatski sveučilištarci članovi – radnici Matice hrvatske pokazali su iznimnu trjeznost i smisljivost čak i prema onima koji su sumnjom i ne s previse dobre volje prate novi hrvatski preporod.

Pozitivno je i ohrabrujuće da je ova akcija našla na potporu javnosti. O tome svjedoče i izjave riječkih društvenih radnika što su ih dali riječkom novinaru Igoru Violiću. Predsjednik Općinske konferencije SSRN Rijeka Nikica Samarija u povodu toga rekao je: »Smatram da je pokret omasovljena Matice hrvatske, osobito mladim članovima, pozitivan. Naravno, oni će tek na cijeli, u konkretnim akcijama, pokazati rezultate i sposobnosti. Općenito, mi djelatnost Matice u Rijeci ocjenjujemo vrlo pozitivno. Uspješan rad te organizacije najbolje se ogleda u izdavačkoj djelatnosti, koja je na zavidnom nivou, s 'Dometima' u prvom planu. Mi se nastojimo i organizaciono vezati za Maticu hrvatsku, pa smo predviđeli da Matice delegira jednog člana u Općinsku konferenciju SSRN.«

Još povoljnija ocjena ovog pothvata jest ona što ju je dao predsjednik Saveza studenata Rijeke Alenko Rubeša:

»Iako je akcija organiziranja studentskog dijela Matice hrvatske tekla dijelom bez sudjelovanja Saveza studenata, koji je upravo bio zatečen mijenjanjem rukovodstva, mi pozdravljamo konstituiranje Kluba sveučilištaraca Matice hrvatske i u narednom razdoblju nastojati čemo ostvariti što veću suradnju sa studenima članovima Matice, da bi na taj način, zajedno s Maticom, ostvarili program na polju kulture među studenima. To je potrebno stoga što je u Rijeci kulturna aktivnost studenata zamrla i došla u križu. Usmjereno Rijeke prema industriji i podizanju materijalnog standarda odražala se na kulturni život u gradu, pa se i među studentima kulturna aktivnost svela na individualne pokušaje, dok je sam Savez studenata u tom pogledu bio došao u križu.«

Novi, nepatriotistički ton u odnosu prema studentima izrazio je tajnik Matice hrvatske u Rijeci, profesor Nikola Crnković:

»S velikim zadovoljstvom smo primili članjenicu je među novim članovima Matice hrvatske tako veliki broj studenata. Oni su prihvacieni ne kao podmladak, nego kao članovi – radnici, sa svim pravima i dužnostima. Klub sveučilištaraca sastavni je dio riječkog ogranka Matice hrvatske, kao zasebna cjelina koja ujedinjuje ljude što žive i rade u specifičnim uvjetima. Ova je mladež pristupila Matici hrvatskoj s čistim i jasnim izrazom svoje nacionalne svijesti. Pristupila je družbi s naglašenim domoljubnim osjećajima i odresitim nakana da u sebi i oko sebe kulturno – svjetskom i znanstvenom djelatnošću dostojno nastave najbolje tradicije hrvatskog naroda.«

Novoizabrani predsjednik Kluba, Darko Deković, govori u prvom redu o radu i dužnostima, o već započetim akcijama:

»Zadaća sveučilištaraca – članova Kluba ne razlikuje se ni u čemu od zadaće svakog člana Matice hrvatske, a Klub je osnovan da bi kulturne akcije Matice među studentima imale organizacionu podlogu. Klub je zamišljen kao prostor kulturne djelatnosti studenata – članova Matice hrvatske, i ni u kojem slučaju ne želi na sebe preuzeti djelatnosti već postojećih organizacija. Klub treba biti katalizator pozitivnih strujanja u kulturnim i obrazovnim nastojanjima Matice. Zelja članova Kluba, izražena na osnivačkom skupu, o posebnoj suradnji sa Savezom studenata, govori o zreloj shvaćanju namjene Kluba koji već počinje s radom. Kontaktirali smo sa Savezom studenata i s grupom riječkih pjesnika 'Mladi', pripremamo sastanak s

riječkim književnicima i sa Cakavskom scenom, namjeravamo obnoviti Tribinu Matice hrvatske i formirati propagandnu grupu, a započeta je i akcija okupljanja članova Matice hrvatske i među riječkim srednjoškolcima. Najveći problem Kluba jest nedostatak prostora, pa Klub, kao i riječka Matice hrvatska, očekuje krov nad glavom.«

C. S.

NOVI OGRANCI U Krapini

Nastojanje i rad Inicijativnog odbora za osnivanje Matičnog ogranka u Krapini okruženi su uspjehom, te je u nedjelju 2. lipnja, održana Osnivačka skupština Ogranka Matice hrvatske.

Svečane ukrašeni grad, Gradska glazba »Hrće« i živopisni odozgora, članovi radničkog obrtničkog društva »Gaj«, predstavnici Dobrovojnog vatrogasnog društva, brojni gosti iz susjednih mjesti, kolona automobila iz Začretja i zvuci budnica stvorili su svečan ugodaj pred održavanje skupštine.

U Festivalskoj dvorani Narodnog sveučilišta »Ivana Božića« okupilo se preko 600 sudionika. Uz predstavnike središnjice, dr. Hrvoja Ivezovića, dr. Franju Tudmana i dr. Vladimira Filipovića, predsjednika Skupštine općine Krapina, ing. Branka Kecura, predsjednika Općinske konferencije SK Mijo Pavlića, sekretara Općinske konferencije SOH Franju Magajnog, skupštini su prisustvovali brojni kulturni i javni radnici iz Zagreba i Krapine.

Pjevački zbor Narodnog sveučilišta otpjevao je »Lijepu našu«, zvuke koje su pozdravljali zastavnici najstarijih krapinskih društava.

Radosni smo da je Krapina dočekala ovaj svečani trenutak, iako je duboke u nama prikrivena sjeta što se rodni grad dr. Ljudevita Gaja, njenog osnivača, tek danas pridružuje brojnoj obitelji ogranka Matice hrvatske« — naglasio je u uvodnoj riječi predsjednik Inicijativnog odbora Krešimir Nekić i nastavio: »Iako je u Krapini već i do sada učinjeno mnogo na promicanju hrvatske kulture, naročito nakon utemeljenja festivala »Kajkavske popevke« i dječjeg kajkavskog pjesništva, nesretni splet okolnosti onemogućio je postizanje još značajnijih uspjeha. Upravo zbog toga, vjerujem, ovaj grad neće nikada dopustiti nikome da uime čega bilo potiskuje narodnu svijest i osjećanja.«

U ime središnjice Skupština je pozdravio dr. Franju Tudman, a zatim su slijedile riječi predstavnika ogranka iz Bakova, Varaždina i Zaprešića. Još dvadesetak ogranka uputilo je Skupštini brzojavne čestitke.

Dobrim željama za uspješan rad Ogranka pridružili su se predsjednik Skupštine općine ing. Branko Decur i Mijo Pavlić, predsjednik Općinske konferencije SK.

Govoreći o zadaćama Ogranka, Mijo Pavlić naglasio je njegov udio, u osnivanju Zaklade za izgradnju Muzeja hrvatskog narodnog preporoda, rekavši pri tom kako što ne smije ostati samo stvar ovoga grada, nego to trebaju prahvatiti kao svoje svi krajevi koje nastava hrvatski živalj.

U Upravnim odbor Ogranka Skupština je izabrala 21 člana. Za predsjednika izabran je Ivica Fizir, potpredsjednici su Krešimir Nekić i Berislav Herjavec, tajnik je Slavko Flegar, a gospodarski tajnik Nikola Vuksanović.

Na kraju je Ivica Fizir upoznao skupštine s prijedlogom programa rada Ogranka MH u Krapini.

U umjetničkom dijelu programa nastupili su prvaci Operne HNK Branka Beretovac i Zvonimir Prelčec, uz glasovirsku pratnju Darka Mondekaru, te članovi Drame HNK Jelena Grujić-Oršić i Vladimir Gerić. Gajevje — Livadićevom budionicom »Još Hrvatska nije propala«, koju je otpjevao pjevački zbor, završena je svečanost u dvoranu.

Svečanost osnivanja Ogranka zaključena je polaganjem vijenca pred spomenik Ljudevitu Gaju. Tom prigodom zastupnik u Prosvjetno-kulturnom vijeću Sabora Antun Orešković rekao je: »Zbog toga osjećamo obvezu i danas kad smo u Krapini ostvarili nešto značajno, što počiva na temeljima njegova djela, i posebno danas, kada uoči stote obljetnice njegove smrti svi zajedno činimo napore da dovršimo ostvarenje velike vizije o zajednici Južnih Slavena, ravno-pravno zdrženju u modernu socijalističku državu, osjećamo obvezu da polaganjem vijenca pred njegovom spomenik izrazimo prema njegovu djelu poštovanje zahvalnih potomaka.«

S. F.

U Pločama

U posebnoj atmosferi, pred auditorijom od preko 700 ljudi, 29. lipnja održana je Osnivačka skupština Matice hrvatske u Pločama. Ljetno kino Narodnog sveučilišta nije moglo primiti sve one koji su

željeli sudjelovati u radu Skupštine, te je znatan broj građana pratio skupštinu ispred ulaza. Skupštinu je u ime Inicijativnog odbora otvorio Zdravko Šrben, koji je pozdravio predstavnika Matice iz Zagreba — hrvatskog književnika Vlado Gotovca, kaši i govor iz susjednih ogrankova: Metkovića, Imotskog i Makarske, te predstavnike Skupštine općine Ploča i društveno-političkih organizacija. Hrvatska narodna glazba iz Komina odsvirala je »Lijepu našu«, a zatim su učenici Niže muzičke škole, koja već tri godine radi pri Narodnom sveučilištu, izveli prigodni koncert. Uvodno izlaganje podnio je profesor Luka Silieg, koji je evocirajući povijesno-kulturne i političke značajke kroz prostor i vrijeme, između ostalog, rekao: »Autonomušto koje je, razbijajući hrvatski nacionalno biće, pokušalo dezintegrirati hrvatski narod i državu imalo je odjeka i u biokovsko-neretvanskom kraju. Ipak, svijest naroda o sebi i svome postojanju živje je i živi sve do naših dana; ona je predstavljala neprestovni preprek svim razbijajućim pokušajima, ona je tu i danas, i u socijalističkom kontekstu znači doprinos samoupravnom razvoju Hrvatske i Jugoslavije. Naša zajednička povijest u stvari je stalna borba za 'mjesto pod suncem' — ona je nedjeljiv dio povijesti cijelog hrvatskog naroda; iako ispunjena stalnim borbama, stradanjima i žrtvama, ipak predstavlja život koji naslijedujemo i kojeg se ne želimo, ne možemo i nećemo odreći.«

Hrvatski književnik Vlado Gotovac, pozdravljajući Skupštinu u ime Matice hrvatske iz Zagreba, ukazao je na ciljeve i zadaće Matice kao i na njenu povijesnu ulogu za razvoj hrvatske kulture i očuvanje hrvatskoga nacionalnog bića. Skupštinu su zatim pozdravili predstavnici ogrankova iz Metkovića, Makarske i Imotskog, a profesor Ivo Dragičević pročitao je pozdravne brzovjave koje su Skupštini stigli iz cijele Hrvatske. Na kraju je izabran Upravni odbor, a za predsjednika je izabran profesor Luka Silieg, koji je predložio orientacioni plan rada Matice hrvatske u Pločama.

Skupština je dugotrajnim pljeskom pozdravljala prijedlog da se upute brzojavi drugu Titu, Savki Dabčević-Kučar i Miki Tripalu.

Skupština je završila rad u izvanrednom raspoloženju, a veselju je mnogo pridonjela i kominska llimena glazba koja je prije i poslije Skupštine svirala koračnice.

E.I.

U Novskoj

U Novskoj je osnovan ogrank Matice hrvatske. Na Osnivačkoj skupštini prisutne je pozdravio Milan Mačkić, predsjednik Općinske konferencije socijalističkog saveza, te predstavnici Matice hrvatske iz Zagreba.

Skupština je utvrdila program aktivnosti u ovog godini, te izabrala upravni odbor. Istodobno je u gradskoj čitaonici priredena izložba knjiga Nakladnog zavoda Matice hrvatske, koju je razgledao velik broj građana. Održana je i književna večer.

PRISTUPNICA ZA ČLANSTVO U MATICI HRVATSKOJ

Molim da me primite za člana Matice hrvatske

Ime i prezime: _____

Zanimanje: _____

Mjesto, ulica, broj: _____

Pošaljite mi: _____

kom. pristupnica za moje prijatelje, koji također žele postati članovi Matice hrvatske;

kom. značaka Matice hrvatske (1 značka ND 10.-); Godišnja članarina iznosi ND 20.- a za studente, dake i djece ND 10.- Molimo da uz pristupnicu doznačite i članarinu na naš račun br. 301-8-2185.

Doznačke iz inozemstva uplaćuju se na naš devizni račun kod Kreditne banke u Zagrebu br. 301-620/1001-32000-523.

Datum: _____

(potpis)

Osnivanjem ogranka Matice hrvatske, u Novskoj će se znatno poboljšati kulturni život.

M. A.

VARAŽDIN

Provokacija ili nešto drugo?

Prije stanovitog vremena primilo je desetak članova pjevačkog zabora Matice hrvatske »Ivan Padovec« iz Varaždina pismo slijedećeg sadržaja:

»Hrabra hrvatska inteligencijo!«

Možda ne znate da je idejni osnivač zabora Matice hrvatske u Varaždinu tajna organizacija — Hrvatski glas. Kao član zabora postajete član te organizacije.

Vaš povijesni zadatak je da na svakom sastanku slijedeći ideju za koju se borimo, a to je osnivanje samostalne države. To je vaša uloga. Vaši nastupi, repertoar, oduševljenje siri naše misli. Kao izabrani — povjerljivi član, zauzet ćete kroz kratko vrijeme funkciju u organizaciji. O tome ćete primiti obavijest od našeg povjerenika u zboru. Vaše nastupe s oduševljenjem prima javnost, a rukovodstvo je po specijalnom zadatu došlo iz emigracije. Budite ustrajni u velikoj ulozi zabora.«

Bog i Hrvati

Odbor ogranka za Medimurje i Zagorje, Predsjednik Matice hrvatske u Varaždinu sazvao je odmah sastanak Upravnog odbora, na kojima su bili pozvani predstavnici društveno-političkih organizacija grada i sredstava javnog informiranja. Na sastanku je zaključeno da su najvjerojatnije posrijedi prozirni pokušaji političkog podzemlja da u ovom prijelomnom vremenu na bilo koji način stupi na političku scenu. Upravni odbor Matice hrvatske najenergičnije je osudio ovakve pokušaje diverzije. Predložen je i tekst pisma koje će se uputiti Matici hrvatskoj u Zagreb, te društvenim i političkim organizacijama, a sadrži ocjenu ovog događaja i stavove članova Upravnog odbora MH iz Varaždina u vezi s njime.

I.Z.

karte na stol

PITANJA Drugu Marku Skorinu

Kao generalni direktor Privrednog poduzeća »Primošten« u Primoštenu, sklopili ste više ugovora s poduzećem »Generalexport« iz Beograda (»Genex«) na osnovi kojih se bitno smanjuje dohodak radnika poduzeća »Primošten«; na temelju »Genexova« uloga od svega 10% bitna samoupravna prava prenose se na Poslovni odbor od 3 člana, od kojih je jedan direktor, za izbor kojega suglasnost daje »Generalexport«, a drugoga opet postavlja »Genex«. Ugovorima s »Genexom« usurplirana su od Poslovnog odbora neotudiva prava vezana za dohodak i njihovu dijelu, radne odnose, donošenje odluka o poslovanju i razvoju poduzeća i donošenju odluka o korištenju sredstava.

Preko »Genexa« organizacijska jedinica »Ugostiteljstvo opskrbljivanja je inozemnim alkoholnim pićima i pivom, inozemnim cigareta, pa čak i inozemnom mineralnom vodom.

Poduzeću »Yugotours«, koje je takođe »Genexova« firma, plaćali ste proviziju i za one goste koji su sami došli neposredno u hotel ili preko neke druge agencije. Isto tako ste »Yugotoursovime predstavnici osigurivali besplatne boravke u vašim hotelima.

Sve ovo i način na koji Poslovni odbor vodi finansijsku politiku dovodi do toga da poduzeću »Primošten« ostaje sve manje sredstava, a »Genex« sve više. Dok je »Primošten« 1966. odnos izdvajanja za Poslovni fond naprama kamataima imao 88:12, taj je odnos već u 1969. godini promijenjen na štetu poduzeća, tako da je tada iznosio 11:89. Za otplate anuiteta troši se sve veći dio amortizacije i tako se dovodi u pitanje jednostavna reprodukcija vašeg poduzeća. Osim toga, poduzeće »Primošten« stalno zaostaje s isplatama dospjelih obveza po kreditima, a to šteti čitavoj privredi Šibenika, Dalmacije i Hrvatske, jer ne izvršavate svoje obveze prema bankama u Šibeniku, Splitu i Zagrebu.

S obzirom na efekte odnosa s poduzećem »Generalexport« molimo Vas da obavijestite javnost na koji način mislite sanirati postojeće stanje i revidirati ugovore kojima se usurpiraju neka temeljna samoupravljačka prava Vašeg radnog kolektiva.

Drugu V. Sliškoviću

Vice Vukov lišen gradanskih prava!

Nedavno smo u zagrebačkom »Večernjem listu« (10. i 11. srpnja 1971.) pročitali vijest slijedećeg sadržaja: »Mostar, 10. srpnja — Vice Vukov neće danas nastupiti na stadionu »Kantarevac«, iako su u petak ujutro bili izvješeni plakati kojima se reklamira njegov nastup. To je stav uprave gradskih stadijona, koja nije dozvolila da taj pjevač nastupi ni prilikom nedavnjeg gostovanja »Modestesa« u Mostaru. Tada je rečeno da će se stadion »Kantarevac« izdati samo pod uvjetom da umjesto Vice Vukova nastupi neki drugi pjevač.

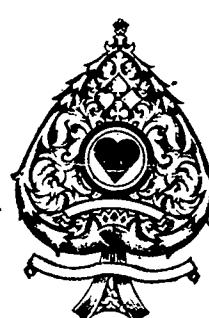
Taj stav uprave stadijona je i dalje zadržala. Direktor V. Slišković tvrdi da je nepoznati mladić, u četvrtak poslije podne došao njegovu kuću i razgovarao u ime Udrženja muzičara iz Dubrovnika. On je rekao da će nastupiti »Dubrovački trubaduri« ili Mišo Kovač sa svojom grupom. — Tek kada smo vidjeli istaknute plakate, ustanovili smo da smo prevareni. »Ne možemo i ne želimo preuzeti odgovornost od mogućih in-

denata — kažu u upravi stadijona«. Vijest nas je zaprepastila, a po pišmissima koja pristižu u naše uredništvo kao i po brojnim osobnim prosvjedima naših čitatelja, zaključujemo da je na jednak način reagirala i šira javnost u Hrvatskoj. Naime, zadaci i ovlaštenja uprava tog i sličnih društvenih objekata, namijenjenih javnoj uporabi za masovne priredbe, »stavom« uprave mostarskog stadijona uvelike su i grubo prekoračeni. Vice Vukov je javni djelatnik, profesionalac, uredno registriran kod odgovarajućih društvenih službi, koji — također uredno — ispunjava svoje građanske i društvene obvezne. Iz toga slijedi da ima pravo vršiti svoju profesionalnu djelatnost na svim mjestima (objektima) na kojima se ona (i slične djelatnosti) vrši, i to na cijelom teritoriju SFRJ!

Stoga pitamo druga V. Sliškovića, direktora mostarskog stadijona »Kantarevac«: na temelju čega se on i uprava stadijona koju vodi usudjuju zabranjivati i onemogućavati profesionalne nastupe Vice Vukova na mostarskom stadijonu? Ili, drugačije, na temelju kojih (i čijih) ovlasti oni Vice Vukova lišavaju njegovog legitimnog gradanskog prava i mogućnosti da obavlja svoju profesionalnu djelatnost? Napokon, na temelju čega insinuiraju »moguće incidente« (kakve vrste i s čije strane) upravo u slučaju nastupa Vice Vukova, jednog od najboljih i najpopularnijih hrvatskih estradnih umjetnika?

»Naša (čija?) štampa«

O jednoj protuhrvatskoj karikaturi pisano je u 10. broju HT-a i o njoj zaista ne bi imalo smisla trošiti tiskarske boje i dragocjeni prostor, ali o nečemu oko te karikature vrijeđi ipak postaviti pitanje: što znači pridjev »naša« u imenu mjeseca na »Naša štampa«, lista Saveza novinara Jugoslavije? Naime, taj mjeseci u broju 185. od svibnja 1971. uz preneseni članak »U Zagrebu za branjene Večernje novosti« (u svojoj stalnoj i već prije pomalo difamiranoj — vlastitom krivnjom — rubrici »Polemika o štampi i u štampi«) objavljuje i »diskriminisanu karikaturu«. O samoj karikaturi ne vrijedi trošiti riječi; no o njezinu ponovnom objavljivanju u »Našoj štampi« ipak nekoliko pripomećemo. »Naša štampa«, naime, objavljuje je u času kad je bila NA SNAZI PRIVREMENA ZABRANA RASPRAČAVANJA (»Naša štampa« dražesno piše »rasparčavanja«), tog broja zagrebačkog izdanja »Vecernih novosti«, kad sudski pravorijek još nije iznio kako nema mjesta zabrani zbog te karikature. Tako je »na mala vratac« ipak uvedi i u Hrvatsku. (Mjeseci primaju svi novinari u Hrvatskoj, on nije »interni bilten«, pa je prema tome dostupan svakome.) I, da odluka Vrhovnog suda Hrvatske nije bila takva kakva je bila (a »Naša štampa« nije mogla znati kakva će ona biti!), ne bi li tзв. »Naša štampa« učinila pravu diverziju? Ovako je nije UČINILA, no ništa joj ne može »zamjeriti« da nije bar POKUŠALA.

Prekogrobnji život Ivana Trnskog

Nedavno je u »Bjelovarskom listu« književnik Milan Taritaš predložio da se IV osnovna škola nazove imenom pjesnika Ivana Trnskog. Na to se u istom listu javio Ivan Pinter iz Nove Rače (gdje je Ivan Trnski rođen) koji obrazlaže da to ime najbolje pristaje školi u Novoj Rači. On navodi da je to odlučila prije godinu dana i radna zajednica spomenute škole, ali je prijedlog odbio Savjet za prosvjetu, kulturu i fizič-

ku kulturu bjelovarske Općine. Pinter citira tekst Savjeta koji glasi: »Osnovnoj školi Nova Rača ne održava se izbor imena i promjena naziva škole u naziv 'Ivan Trnski'. Predlaže se radnoj zajednici da pronađe neki ADEKVATNIJ naziv škole, pogotovo što mi imamo mnogo ZNAČAJNIJIH DATUMA I LJUDI IZ NASE BLIŽE HISTORIJE čije i koje bi ime mogla nositi škola.« Simptomatično, ali nimalo simpatično. To je, čini se, drugi debakl L. Trnskog u Bjelovaru, samo prvi je bio u nenarodnom režimu i zbog naprednih stavova Trnskoga. Tko zna, možda je kao pokojnik nazadovao ...

Posuđeno pitanje

»Hoće li održavanje ovih kongresa u Hrvatskoj pomoći da krugovi oko Svetе Stolice konačno nauče da postoji hrvatski narod i da ga kao takvoga stanu redovito imenovati? Jer nije nikakva tajna da smo jako nezadovoljni odnosom crkvenoga tiska po svijetu i u samom Vaticanu prema Hrvatskoj, njezinu narodu, njezinoj povijesti, njezinim vlastitostima. Dapaće, još uvjek se dobiva dojam da se ondje misli kako nije pametno, ili nije ukusno, ili nije diplomatski razborito spominjati Hrvate. Dobiva se često dojam da se od nas očekuje da u interesu nekih nejasnih viših ciljeva što manje spominjemo svoje narodno ime...«

(Pitanje »Glasa koncila« dr. Karlu Balicu pred Marijanskim i Mariološkim kongresom u Zagrebu i Marija Bistrica)

«Istraturist» — mnogo lepo

Selidba na more je počela. Turističke organizacije na vrijeme su poslale propagandne materijale, u želji da privuku što veći broj gostiju ...

»Istraturist, preduzeće za hotelijerstvo i turizam — Umag u svojem, bogato opremljenom prospektu prepornjuće nešto »lepo sa korisnim«: Ijetovanje u »velelepom turističkom kolosu«, koji je »najuspjela kombinacija uopšte« na turističkom »porozoru Istre«. (Riječ je o Katoru, turističkom naselju u Umagu). Prospekt, inače, »ne želi biti nametljiv«, pa zbog toga »umesto direktnog odgovora reći ču vam gde se Kator nalazi; a nalazi se — »na severozapadnoj obali Istre«: ime Hrvatska ne spominje se, kao da

i ne postoji na zemljopisnoj karti... I još nešto: »Istraturist« nije jedino »preduzeće« u Hrvatskoj.

Platiti, molim!

U »Vjesniku« od 7. VII. 1971. član Savjeta federacije Vicko Krstulović iznio je dosad malo poznate podatke o eksplotaciji našega pomorskog brodarstva i ugostiteljstva od strane reeporteru. Krstulović piše: »Danas je u nas slična situacija u financiranju turističke izgradnje kao što je to bilo s morskim brodarstvom od 1957. do 1960. godine. Mi smo tada znali da razlikujemo pozitivne efekte nabave brodova putem 'ber bot' (njima 'golog broda') od koristi što su ih tada od toga izvukli razni reeporteru, koji su našim brodarima prodavali brodove po 50 do 80 posto višim cijenama od nabavnih. Ali mali interes društva za razvoj trgovачke mornarice prisilio je naše pomorstvo da prihvati i tako teške uvjete. U tom razdoblju nabavljenih oko 400.000 brt brodskog prostora bilo je kakav-takva početna baza za reprodukciju trgovачke mornarice. Sve je to tada — razumije se — platilo naš pomorac, kao što to danas plaća naš turističko-ugostiteljski radnik.« Mali komentar: us »pomoć« reeporteru i hoteli mogu — potonuti.

Mladi Hrvat Milenko

U istom broju »Ježa« neki se Milenko Vučetić ljuti na usta tobožnjeg »mladog navijača Hajduka koji je i Hrvat«. Taj je, dakle, »mladi Hrvat, i isto tako mladi hajduk«, kao izjavio da je sramota »što su mnogobrojni navijači iz zastava 'Hajduka', iz onog kruga na amblemu, izbacili petokraku u ubacili crveno-belo šah polje!« Sramota je, nadalje, »i to što je jedan vojnik upadljivo mahaо zastavom sa crveno-belim šah poljem«. Nije Milenko Vučetić jedini »mladi gnjevni Hrvat« koji nikako da shvati da »crveno-belo šah polje« nije »šah polje«, nego hrvatski grb. I da petokraka zvijezda nije izbačena iz »Hajdukova« grba, nego da je, na protiv njegov integralnog dio. »Hajduk« ove godine slavi svoju 60. obljetnicu. U službenom »Hajdukova« glasilu i »mladi Hrvat« iliti Milenko Vučetić mogao je, tom prilikom, pročitati da je prvi grb »Hajduka« bio — hrvatski grb, a dres »Hajduka« da je bio komponiran kao — hrvatska trobojnica. S takvim amblemima »Hajduk« je već osvajao prvenstvo Jugoslavije i nema razloga da to opet ne čini.

Filtrirana »Jugoslavija«

Pod naslovom »Posljednji vic« beogradski nam je »Jež« u broju od 25. VI. 1971. ispričao slijedeće: »Pušač, u trafici, pruža dva dinara i traži filter 'Jugoslaviju'. Prodavač: Izvinite 'Jugoslavija' je skuplja od dva dinara... Pušač: Znam. Samo, ja hoću 'Jugoslaviju' bez jedne Republike. Vic, doduše, nije posljednji, ali je zato — s bradom.

